

26
જાનકી જાત્રા

305
VASARA 2021

JAUNĀ GAITA

RAKSTU KRĀJUMS KULTŪRAI UN BRĪVAI DOMAI

ISSUE 305
SUMMER 2021

Jaunā Gaita, published since 1955, is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief

Juris Žagariņš
Phone: 413-732-3803; 413-519-8266
juris.zagarins@gmail.com

Art Editor

Linda Treija <lindatreija6@gmail.com>

Literature Editor

Vladis Spāre <vladis.spare@gmail.com>

Contributing Editors

Dace Aperāne, Voldemārs Avens,
Vita Gaiķe, Lāsma Gaitniece,
Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Šlesers, Lienīte Medne-Spāre,
Lilita Zalkalne

Business Manager

Tija Kārkle
1515 Richmond Hwy, Apt. 805
Arlington, VA 22202, U. S. A.
tijalaura@comcast.net

JG home page and archive
<jaunagaita.net>

Subscription rates:

1 year: USD 39 = CAD 47 = EUR 32
2 years: USD 76 = CAD 92 = EUR 63

Single issue: USD 10 = CAD 12 = EUR 8

All other currencies at prevailing
exchange rate

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

**Contributions are tax-deductible
in the USA.**

Printed by

SIA Drukātava, Rīga, Latvia
and
TigerPress, East Longmeadow MA, USA

ISSN 0448-9179

67. GADAGĀJUMS 305. NUMURS – VASARA S A T U R S

D Z E J A

- 2 Jānis Hvoinskis. 7 skaisti dzejoļi manai mīļotajai
- 6 Māris Salējs. Bet tagad
- 10 Jānis Tomašs. * * *
- 14 Alise Mētra. Kad bail
- 17 Andris Bulis. No krājumiem

P R O Z A

- 20 Inguna Bauere. Tā paiet pasaules godība
- 23 Laura Vinogradova. Par kleitu
- 26 Ilze Lāce. Sarkanā nometnes bļodiņa
- 30 Rute Kārkliņa. Smogs
- 34 Agnese Zarāne. Bizes

M Ā K S L A

- 36 Linda Treija: Andra Otto-Hvoinska
- 39 Anna Zaļinska-ILL, Maira Bundža: Gundega Peniķe

M Ū Z I K A

- 43 Juris Ķeniņš. Jānis Kalniņš – otrais cēliens
- 45 Andrejs Jansons. Latvijas ev. Lut. Baznīcas dziesmu grāmata

V Ē S T U R E

- 45 Ojārs Spārītis. Muiža kā ekonomisks un sociāls komplekss
- 52 Agnija Lesničenoka. Mākslas vēsturnieks, filozofs un mākslinieks Jānis Siliņš

G R Ā M A T A S

- 56 Anda Ogrīņa: Gabriela Babnika. *Sausumlaiks*
- 58 Kaspars Zalāns: Lote Vilma Vitiņa. *Meitene*
- 59 Silvija Ģibiete: Maija Krekle. *Vēlreiz tu un es*
- 61 Silvija Ģibiete: Agita Gritāne. *Jēkabs Bīne*
- 63 Lāsma Gaitniece: Kristina Sabaļauskaite. *Pētera imperātore*
- 66 Eva Mārtuža: Māra Svīre. *Bailes no dziļuma*
- 67 Kristīne Ilziņa: Laima Kota. *Cilvēks ar zilo putnu*

70 DAŽOS VĀRDOS

74 IN MEMORIAM

JG pateicas par PBLA KF un Labvēļu atbalstu!

**Uz vāka: Andra Otto-Hvoinska. *Augusts. Detaļa.*
Eļļa uz audekla. 2017**

ULDIS BĒRZIŅŠ (1944.17.V-2021.24.III)

Dusi Dieva mierā, Uldi!

Uldis Bērziņš. *Poētisma rīts* (No 100 epizodēm Rakstniecības un mūzikas muzeja ekspozīcijai) Ei, Uldi, trīspadsmit gadus Tavus dzejoļus mētās pa redakcijām. Būs jau 1980. gads, kad beidzot grāmata iznāks. *Piemineklis kazai* būs pieminēklis latviešu mēlei un brīvprātīgajam tās kareivim.

*Es kunga bruņas cērtu kalpa kreklus utis mani ēd un akmens neputo ei Jān.
Stāv baltos kalnos Rīga mušas san un sīva tērcē tek Daugavā un mokās nosprāgst zivs ei Jān.
Kāpj saule zilumā jau vienpadsmit sit zvani Vāczemē, ir vidū laiks un ziepes meklē bende.
Pie kāķa mani velk bēg uts no bārdas Jān.*

Savam draugam, dzejniekam Leonam Briedim tu rakstīsi: „Leon, uzmanies, ka milzīgā slodze tevi nenokauj garā. Londona, Majakovskis u.c. esot strādājuši pāri saviem spēkiem, pie pirmā mēģinājuma atpūsties inerce trūkst, nervi čupā, daiļrade etc. pie velna un – šāviens. Man nav pārpūlēšanās vaina, bet neirastēnija gan rokā ir, to pārvarēt – svarīgākais uzdevums. Izpauzme: iekšējā patosa zudums, agresivitātes zudums, vēlēšanās aizmigt. Bieži jūk, kas bija īstenībā, kas runāts vai redzēts sapnī. No rīta gribas atkal aizmigt, jo redzētie sapņi interesantāki, svarīgāki par to, kas dienā sagaida.”

Tu cīnīsies pie vārdnīcām apkrauta galda, klejosi pa pasauli, atgriezīsies mājās, dzersi vīnu, mīlēsi meitenes, bet valoda tevī turēs pie čupra. Bībeles valoda, Eddu valoda, Korāna valoda raustīs tevī aiz latviskās mēles.

*D ī d z ,
prīlo, maijini, vēl nu,
vēl, cel mani, zalgo, dzel, zalo,
cēso-baldzini, jūņ-jūlo, smilteņo, zel-
dzal, bal-balo, atatā, Džoni, lec putrā, dedz
pie poda, brēc, putā pil, palo, jūs atkal uz strīpas,
jūs kā buki uz bukas, jūs mucu jau galo, jūs ies pirti
kurs, jūs trimtrallā tralo avē, Džoni, moritūrie tev salo
kļiedziet no rudeņiem, pried- un sirdiniet manu-ē-sirdi?
nē, val-manu-valo-velns-valo-ē, Džo-Džoni, kurp velc, kur
pa tīrumiem alo, slapjumā negāz, su-su-sumā guldi, sie-
sienmalī malo, re, meteors nosēžas, melnjūrā zvaigznāji
salo, mūžība laiza jūs, čaļi, pa rudeņu zvaigznēm
jums jālo-jā-lodā, i, bitīt, tev, bitīt i mana, Tev, tauta
rām-dūcošā, sūcošā, lūdzošā, jūdzošā, puteņiem,
ziedoņiem, lietoņiem, rietoņiem, rītblāzmu
ietoņiem, laika un vietoņiem cauri Tev, Tev.
Džo-Džoni, čalo. Velēnu paceliet,
mans ies zem krūma, nāvot
miež's skalo.*

1984. gadā iznākušais dzejnieka un Bībeles, Korāna, Eddu atdzejotāja Ulža Bērziņa dzejoļu krājums *Poētisms baltkrievs* uzlauž latviešu dzejas ledu, kā pavasara šļūdonī vārdu viņi peld valodas upē, lai brīvi ieplūstu pasaules jūrā.

Nora Ikstena

Esmu dzimis 1961. gadā Rīgā. Augu kā vidējs to laiku cilvēks, vairāk interesējoties par elektroniku. Pēc piespiedu dienesta krievu armijā aizbraucu dzīvot uz Liepāju. Pienāca 2003. gads, kad, nezinu kāpēc, pēkšņi uzrakstīju pirmās dzejas rindiņas. Ar to pašu dzīve aizgāja divainos ceļos. Turpināju slimīgi rakstīt dzeju, un tā tas notiek vēl joprojām. Patlaban iznākuši divi dzejas krājumi, pirmais – *lietus pār kanālu e*, nekur netika virzīts, tāpēc arī neieguva vērtību, otrs - *Mūza no pilsētas N*, tika nominēts LALIGABA, ieguva dzejas dienu balvu un O. Vācieša balvu.

Jānis Hvoinskis

7 SKAISTI DZEJOĻI MANAI MĪĻOTAJAI

* * *

Redzēt miglā zirgus. Klusītēm jūrā,
nepiepildāma ilgošanās aizvest tevi līdz melnam spīdīgam augumam,
pieskarties sajūst siltumu. Zirga nav,
tikai tu... otrā pusē.

* * *

dzejoļu reprodukcijas logos pamazām bāl
tos rītausma aizvieto nakts atkal pagājusi un pirksti ieskrāpē stiklu
vārdi rakstīti logā kurš jau ieplaisāt sāk tik dzejoļi vēl aizvien atnākot naktij sasalst
kāda roka aiz loga
dziest kafija viņš atceras putnus
šorīt no smilgu un magoņu vainaga uzvāra ziedi
un krāsaini stikla putni lido pār pļavu

* * *

un tikai pie bernadetes vēl joprojām nāk sapņos sudraba viesi
viņai patīk vējš kas pavēsta tuvošanās smaržu
it kā pēc salmiem un zirgiem it kā pēc nokostiem ziediem sapļautu meldru nastām
bernadete pirms vakariņām vienmēr sevi aplūko spogulī viņa šūpojas un ierīvējas ar zāli
tā gribētos lai viņu paņemtu līdzai aiz logiem un durvīm laikam jau tālu tālu
sapņos viņa ir čurkste kura kā sirds saraujas arvien biežāk un biežāk
šajās naktīs čurkstes paceļas pāri sienām un bernadete slēpj spoguli sauļā pēc brīža nāks
viesi un ieņems vietas pie galda

kungs kungs ņem mani pie sevis skan bernadetes kliezieni viņa nevar iedēstīt sevi starp
viņiem
tie viņu nepieņems viņa plēsīsies raudās bernadetei sāp bērniņš kas viņā kad raganas teic
būt viņam būt
no viņiem viņš celsies kā ķēniņš kungs kā viņai sāp kungs esi žēlīgs palīdzi kad viņi skalojas
priedēs
kad rēgi kā vanagi kliez un klejo mūžam nolemtie veļi no mola no bākas uz dzelmi
kaut kur tālu tālu bernadetes sapņos nāk sudrabā ietērti viesi un viņa ir bāka un pelēki viņi

* * *

pēc viņas matiem te smaržo pusziemu un pēc ledusskapī saliktiem ķiršiem kuri kā sarkani
auskari sniegā
palagā vīns iezīmē tumšzilu apli tumšzilu kā virši
nepabeigti plaukti aploksnes fotogrāfijas sinepju sēkliņas sabirušas viņai uz sejas
tai sestdienas vakarā viņa stāsta par bērnu un viņai ir M. Lisas acis un tās skatiens kura
vīrieti nepazīst
pēc viņas matiem un kaltošiem sinepju ziediem
smaržo šai aizmirstā telpā

* * *

Ieņēmusi bērnu viņa atgriežas pie tā kurš viņu gaida
Tad atkārtu visu vēlreiz
Un notiek kā rakstos teikts
Trīs skulptūras darbnīca
Tie abi viens otru nepazīst
Un viņa to dara pirmoreiz
Skumjā sapnī domādama
Bērniņš būs tikai viņas

* * *

fotogrāfijas katru mirkli kā esenci vakara iedomām pielejot piepilinot
būt ir varbūt un esence visam ir tuvums no tevis kas virmo vēl jo vairāk kad neesam tuvi un
nomoka
it kā mols kas uzcelts starp pilsētām kurās kāds mīt tais dienās kad neesam kopā kad
redzam
fotogrāfijas no vientulības no darba vietas
kad izdzīvojam kad vietas kļūst patvērums
atsūti man lūdzu vienu vēstulīti no Kopenhāgenas no Dānijas no šīm pilsētām nolādētām
kuras aizlaulā
it kā tā būtu vieglāk
itkātābūtu vieglāk mums
uzraksti savu Sāras dziesmiņu vai palūdž to viņam
viņš jau ir tas kas par jums zina viņš jau tik ļoti jums

Kārena Bliksena dies ko viņa raksta sifiliss sifiliss sifiliss
tikai nepamet mani var jau būt vainīga esmu tikai to neatzišu neatzišu nekad
kā es negribu lai mani tu pamet tikai patlaban patlaban
mīlu es citu
mīlais neatstāj lūdzu mani kādreiz tu solīji mums bija trīsdesmit

* * *

tikai spogulim pieskarties izstieptu roku starp tevi un spoguli tukšuma apmalei
tumsa tumsa un nakts
roka gar stiklu vēsu atmiņu pieskāriens viņu nolīdzina
tumsa ir stikls tumsa kā roka tumsa būs spogulis

es tavu smaržu sajūtu kad gultā tu pagriezies
tumsa un nakts mēs varētu aiziet līdz ūdeņiem kuros kungs sametis akmeņus skatīties
putnus
zem kājām gulētu sarkandzeltenie akmentiņi tu būtu paslēpusies aiz manis no šļakatām un
no vēja

kaut kur šaipus ūdeņiem snieg tilts savieno abus krastus kā putns pār Jordānu
tikai putnam metāla margas
nav jau tas tilts nav jau tas putns
tikai Elija krastā
kaut kur Jordānā snieg tiltam ir viņa rudie mati kristītājs sniegā atstājis pēdas tilts viņa
priekšā noliecis galvu
rudie mati un ūdens kristītājam nedaudz līdz ceļiem kas vairs atlicis vienīgi Jordānai sekla
kristību upei jāpāriet

* * *

Tikai ziemeļu vējš kas bez iemesla pūš un zvaigznes ar lapām sunīšos spēlē
Tas ir vilciens kas tālumā aiznesīs mūs mazs kā saksofons laimē uzvelkot dūmu
Tas ir vējš kas no ziemeļiem bez iemesla pūš un instruments spēlē dīvainu spēli
Mazais instruments laimei ir vēlējies mūs bet mēs viņu saucam par ziemeļu vēju
Viņš tik neganti trako matos ieskrējis mums vairs ne saprāta grama ķiršu ziedi uz segas
Tikai ķirši kas zied tie vēl neatstāj mūs tikai ziemeļu vējš kas bez iemesla spēlē
Mazais dūmotāj vilcien kur gan aiznes tu mūs kādēļ ziemeļu vējš tavās ērgelēs spēlē
Un uz kuriem mēs līdzī dodamies tev un pa dūmam no tevis elpojam sevī
Mazais ziemeļu vilcien kur gan aiznes tu mūs zilajās debesīs dūmi virmo un spēlē
Tā ir spēle no tevis kas uz ziemeļiem plūst tas tik vējš kas no sevis bez iemesla spēlē

I
Dienām ilgi šai bezvējā un saulē kura caur dūmakas stiklu klāj smilgu trūdošos paklājus
Varu vērot divu cekuldūkuru kustību esamības ezera vējā radītas ņirbas nepārtrauktos
atlējumus

Kuri tās dubulto, trīskāršo, pavairo
Katrs ņirbošais ūdens muskulis ir sasprindzināts attēls šai spoguļvirmā
Tikai viņi ir divi jau kuru nedēļu kopā atstāj aiz sevis ūdens paralēles ķīļus un ēnas
Kā divi kuģi ienirst kļūstot neredzami
Vien viņu apļi tuvojas kopā ar savām ēnām
Kā nedēļas aizejot garām atstāj to pašu neapnikstošo spoguli
Ar diviem tēliem kuri esam mēs paši

II
Viņi nirst kā vraki kas slēpjas no rēģiem
Aiz sevis atstājot vienīgi spoguli
Kurš kļūst nevienam nevajadzīgs kā visums kas apļveidīgi paplašinās
Tā dzīvojam mēs – līdzīgi ūdenī peldošiem putniem

* * *

aizgājušā naktī tu gulēji valdīja klusums
vien miesa šķīta tev lietū salijusi kā vasaras nakts asfalts
it kā tur kāds izlējis visu man zināmo pilsētu smaržas
no manu atmiņu iekrātām lappusēm
smaržīgu burtu teikumu sarunu
un nezināmu ļaužu atstātās pēdās tu atgādināji
viļņos apskalotu zemi
viļņos kuri bija tevi izglāstījuši katrs pa savam
tu biji dzīva tu elpoji uzsūci un izgaroji katru šīs pasaules vielu
kura centās tevi noglāstīt un tevī ieiet
vielu ar kuru cilvēki atrod viens otru un šķiras

un es vairs nevarēju saprast kas tu esi – mana sieviete vai pilsēta
kura nēsājusi mani gurnos kā ķeltu aprakstītu akmeni auklā
kā akmeni kuru pielūdza
tā tu gulēji naktī kad pār mani valdīja bezmiegs
un es varēju ilgi domāt kas mēs šai brīdī esam

* * *

un tad tu apraudājies rudens lapu sagūstīta sapūsta kaudzē un teici
man uzspļaut tai Aspazijai
es tā negribu ka tu aizbrauc Boris

un tad tu vairs neapstājies tu biji mazs bērns
kas pusgadu cieties un turējies pasaulē
kurā klausās un skatās astroloģiskas lietas par zvaigznēm

tu to visu man centies izstāstīt
gan par raganu darbā
gan par draudzeni
tev bija jāpaspēj divās minūtēs līdz autobusam
izstāstīt visu šo pusgadu
kurš sarauj tevi uz pusēm
tu sadedz un mēģini dzēst
elsas savas
un raganas nesaprot
kā kādreiz ir bijis divās minūtēs līdz autobusam
rudens mitrumā būt
izģērbtām vējā

Borisa ēna

es jauču tavus baltos matus tu stāvi pieturā un stiklos tava mēteļa atspīdums un nav vairāk
neviena
tikai rokas vēl joprojām tavos dzeltenī baltos matos
tavās acīs kaut kas no tuksneša no ziemeļu jūras un tās dzelteniem akmeņiem zālē
jūras smiltis ir dažādās krāsās tu vienmēr izskaties citādi nekā tavs attēls pieturas stiklos
kuros es redzu kāds sajauc tev matus glāsta tavas aizvērtās acis un viņa ēna ir tik līdzīga
kādai

M. Salējs dzimis 1971. gada 13. janvārī Rīgā. Mācījies Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolā (1988-1992). Beidzis Latvijas Mākslas akadēmijas Tekstilmākslas nodaļu (1999). Latvijas Universitātē ieguvis filoloģijas doktora grādu (2011). Strādājis Latvijas Kultūras akadēmijas bibliotēkā. No 2006. gada līdz 2015. gadam strādājis Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūtā. Pētījis Ulza Bērziņa, Hermaņa Marģera Majevska u.c. dzejnieku daiļradi, kā arī mūsdienu latviešu dzeju. Šobrīd Rakstniecības un mūzikas muzeja mākslas eksperts.

Atdzejojis un tulkojis no poļu, krievu, baltkrievu un ukraiņu valodas. Kopkrājumos un periodikā publicējis poļu 20. gs. starpkaru perioda dzejnieku darbu atdzejojumus, tie iekļauti arī viņa dzejoļu krājumos *Māmiņ, es redzēju dziesmu* un *Nedaudz vairāk*.

Par otrā dzejoļu krājuma *Mana politika* manuskriptu saņēmis Annas Dagdas fonda balvu (2001). Monogrāfija par U. Bērziņu ieguvusi Literatūras gada balvu īpašo balvu kategorijā. Krājums *Nedaudz vairāk* nominēts Literatūras gada balvai, bet krājums *Kā pirms pērkona* saņēmis Ojāra Vācieša prēmiju.

Māris Salējs

B E T T A G A D

* * *

atmet mani atpakaļ skaistuma pirmajā šļupstā
acs aizrāvās ar mākonīti pati vēl neko nesaprazdama
vakardienas vēl nebija

šodiena vēl tikai brieda uz pagātņi
es vēl nepazinu vārda garšu
vārda pat nebija siekalās

bet tad nāca miegs atšķēla mani no tagadnes un ---
kurš to vairs atceras

* * *

pāris simtu dieniņu var izrauties pasaules telpā
neplēst logu rūtis kas jau tāpat ir trauslas un sadreb no katras blīvākas ieelpas iekšpus
tumšās istabas dzelmes no kuras sniecas mazas bērna rokas vai kaķa ķepiņas zīmogs

skatos kā tu lēnām kā pūka šķērso iedegušo vasaras gaisu
klūdama aizvien tuvāka tuvāka līdz dvēsele ir pavisam liela

iespējams es reiz būšu tava ziedlapiņa

* * *

samtainais „varbūt”
pieliec man aci un ausi

lēni krājas milzīga lāsīšu plūdeni gaisā pakārtā masa
gandrīz nekustība

jau aizskrēja pirmais ritenbraucējs

gandrīz varbūt uz šo brīdi

nedīdies

divu tauriņu vienai vētraī būtu par daudz

* * *

ja skūpsta trūdus var sajust zemes garšu: sēņu tīklotni augāja zemapziņu un priedes
atmiņu par virpuļa savērpto zaru viņai vēl pusaugā esot. mēs skrējām pakaļ pa lauku un
skatījāmies kā netīrā piltuve uzsūc no visām pusēm saskrējušos mākoņus.

20 000 ljē pa jūras dzelmi

plēsīgais gaismas plankums
vispirms tumsai izrāva galdauta stūri
tad pusmirušo kukainīti
kurš tā arī neizārstēts rēni
locījās uz zaļa lapas apveida – –

jasmīns

– – tad aizslīdēja pa grīdas plakni un pagaisa
atvilinot citu plēsoņu – bērnišķu vientulību
kura te paša
te plaka

tādēļ paņemot grāmatu
citas pasaules varbūtība
līda nāsīs kā jūras ūdens

* * *

man tevi nozaga nogurums

aizmigu kļuvu līdzīgs kokiem. tikai vēl sliktāk. koki bija pie pilnas apziņas

* * *

man nav tevis iztulkošanas prāta -
nav nedz valoda iekrāta nedz puķe rauta no kāta
nedz laizīta auglenīca

nav atrauta acs no gaismas čaulā gulošām ainavām
lai pievērstos tam tam un tam
tas viss nāks pēc tam

bet tagad
laboju jēgu un metu prom
beržu no sevis jēgas pēdas
līdz jēluman

* * *

bērnības konstrukcijas kļūst nepazīstamas. absolūta nezāļu mūzika glaužas pār betona
miesām no kurām izlokās rūsošas tērauda dzīslas. nekas vairs nav paspēts. pēcjāņu gaisā
uzkāpis mēness. vasaras atlikums saklāts kā gulta mūžīgam sapnim.

* * *

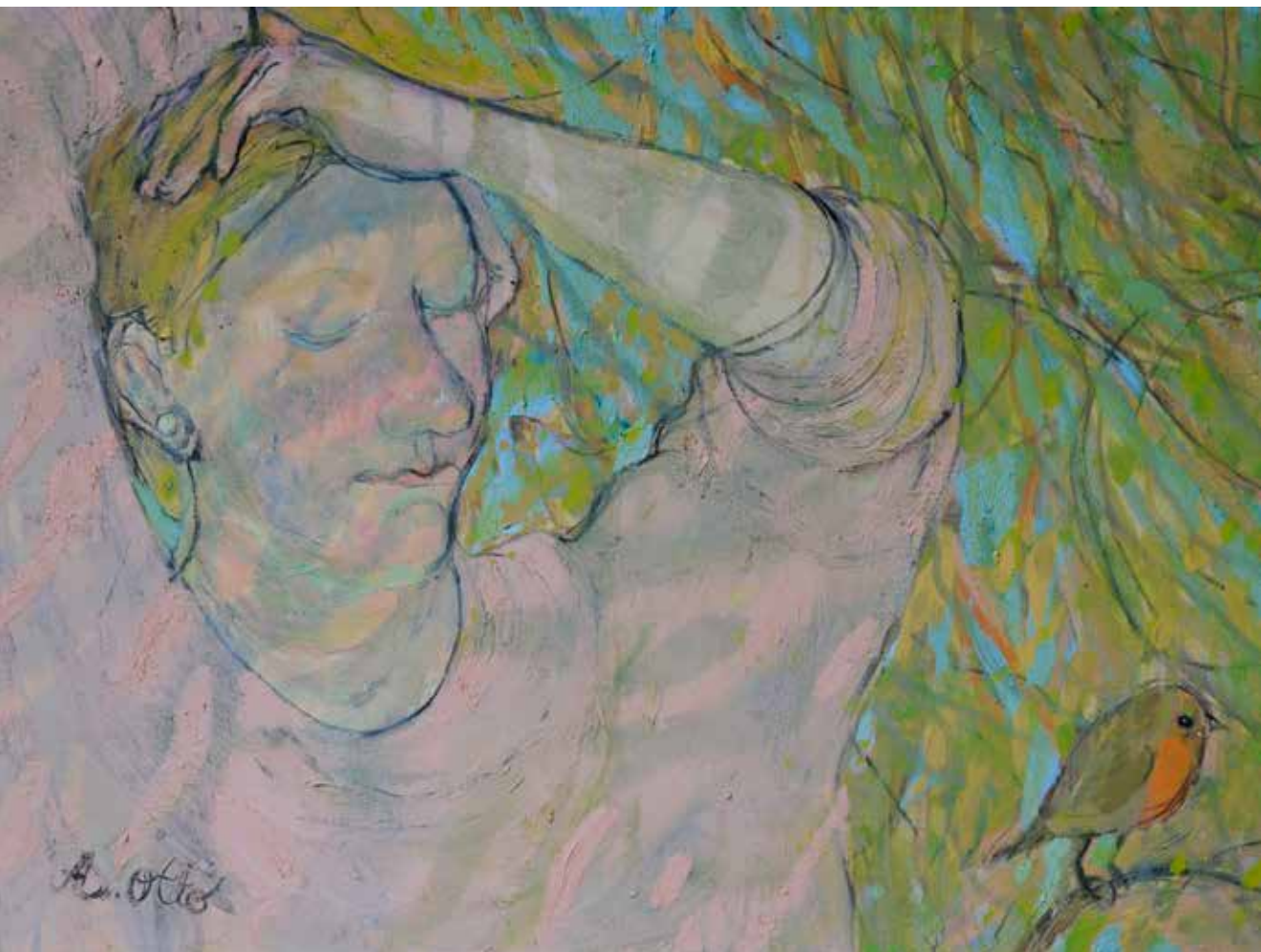
noplēs ķiršu ziedu drēbītes
un tad noasiņo milzu melnām ogām
tev nav stikla ķirša melodijas
tev nav kauliņa no kura sāktos
dzeltenīgais mandeļgaršas knaukšķis

tas nekas. mans baltais aukstums
neatnāks nekad vairs
salasīties atsevišķos ziedos

* * *

ne tik daudz nebijušā cik daudz manis
daudz manis nebija. bet pietika līdz rītam
un vēlāk varēju kur gribu zvanīt
ka atlikušo mani nedrīkst atdot citam

bet tas jau sākums. pienāk jauna skaņa
gaiss patīkami novibrē un sākas:
lai ņem cik grib un cik var paņemt
un cik pa rokai trāpās

Andra Otto-Hvoinska. *Pavasari sagaidījām*. Eļļa uz audekla. 65×90 cm. 2019

Skat. Lindas Treijas rakstu 36. lpp..

2016. gadā *Melnie darba cimdi*

2019. gadā *Smagatlētika*

Šobrīd top krājums *Maigajā cietumā*

Par *Melnie darba cimdi* Latviešu literatūras gada balva par labāko debiju, Dzintara Soduma balva.

Interesē MTB velo braukšana, K. Dimitera mūzika.
Kopš 2015. gada strādāju Rīgas pašvaldības policijā.

Jānis Tomašs

I
katra sniegpārsla rūpīgs juveliera darbs
es skatos caur egļu galotņu robaino sazobi
un domāju par tevi

II
atvilktnēs noliesē burtnīcas
ar katru gadu tās kļūst arvien plānākas
šķiet kāds dusmu uzplūdos ir dīrājis lapas un cienājis krāsns muti
kura smaržo pēc pelniem (pēc visa kas bijis)

III
dažos dzejoļos nav mājīguma sajūtas
es jūtu pulksteņa kokainās kustības sevī
tās pāraug sadursmēs ar kareivīgiem sirdspukstiem

IV
šīs plaukstas ir iezārkotas viena otrā
uz mūžīgiem laikiem

* * *

pulkstenis sit
pulkstenis ņem un nosit tek laiks pa pirkstu kā asins
skaties man acīs pulksteni kad es ar tevi runāju
atmiņas drūpošā fasāde
ļodzīgie pamati
uz kuriem stāv sirmi un nevarīgi mākoņi
tu pamosties no tā ka miegs tavās acīs zaudē saķeri
un avarē
gaisma ielaužas istabā un saņem ķilniekus
tu pamosties gadsimtu par vēlu

* * *

kustības svaigā gaisā cirvja kātam palīdz saglabāt mundrumu
bet zāģis atceras savu bijušo kādu meitenīgu malkas pagali
kas bijis pagājis
no ugunsкура paceļas dūmi un atvainojas par sagādātajām neērtībām
lūzt simtgadīgs karotes stumbrs
būs atkal ko atzarot nost
no kuplās ģimenes
daži koki jau no dzimšanas ir izkaltoši un garlaicīgi
tie ilgojās pēc liesmainiem glāstiem
kur dzirksteles
ziņneši
steidzas pavēstīt jaunumus
un kurš pirmais iezāģēja
pateica kādu rupjāk notēstu vārdu
mana atmiņa buksē
es atceros piedurknē asaras un varmākas skaidas

* * *

pērnīe skūpstī jau nožuvuši no ādas
tava roka
atgaiņā jaunskungu vēju
kurš grābstās gar kleitas stūriem

un kad soļu reizrēķins iekalts no galvas
ejot tālāk tu
atklāj

noputējis mans vārdu krājums
no sirds nodauzīta osiņa
apmetums lobās no sejas

nē

tā nav ātri uzslīeta pagaidu mīlestība
ledaina elpa kura plosa telti

īkdienas dekorācijas nomaina zilumi un asins izplūdumi
it kā tās būtu senas kartes
it kā tava āda būtu svaigi uzarts tīrums

un tavos smieklos kā vienmēr var paklupt
ar muti pa priekšu

es gaidu kad iezvanīs magoņu sarkanie kupoli
man jāzina ko pavēstīs jaunskungs vējš

* * *

kad es biju mazs
kad tramvaji vēl bija mazi un nemācēja rāpot pa šo kailo zemi
un vilcieni negūlās virsū uz sliedēm ar visu svaru
un lāstekām nelūza piena zobi
kad akmeņi bija mazi
un vēl negāja
skolā
un krūmi nebija izcirsti
un mani ātraudži draugi vēl nebija dzīves nozāgēti
un arī tu biji pavisam maziņš
tikko ietīts autiņos
un tava mute vēl nebija aizdarīta ar krampīti
un tieši tāpēc tev varēja uzticēties

* * *

manā galvaskausa kurvī nav nevienas tārpainas domas
taču tās man sagādā zināmas raizes
naktīs kad miegs mani izskalo ārā no gultas
atklājas arvien jauni un šokējoši fakti
redziet
es nekļuvi par aktieri vai slavenu mūziķi
manu paštaisīto ģitāru kāds sazāgēja malkā
bet notis izkaisīja dārzā
protams jūs teiksiet
tā nav mirstamā vaina
savu sakarsušo prātu iešauj aukstā ūdenī lai nočūkst
izlietu rītdienu nesasmelsi
bet ziniet
arvien biežāk es stāvu spoguļa priekšā un studēju grumbas
šos neizsikstošos vēstures avotus
kamēr grāmatas apsnieg ar putekļiem

* * *

rudens elpa jau kreklos kad tos noņem no veļas auklas
un mani pirksti lido kāsi pār bļodu
projām uz siltajām zemēm
noplūkt aizliegto augli zem tava krekla
samiegt acis no skābās sulas
izspļaut sēkliņas gultā
savas skumjas pagarināt par vēl vienu termiņu
jo rudens jau apvainojies un uzgriezis muguru
nāk nelūgtais viesis ziema
ar leduspuķu pušķi rokās
bet krekli tagad smaržo kā jauni
un mākoņi drusciņ pēc veļas pulvera

* * *

kā saglabāt mieru mājas apstākļos
ņemot vērā ka magoņu sēkliņas debesīs
man rada neskaidras vīzijas

kā aprast ar domu ka Rēzijas Kalniņas pilnmēness vaigi
tikai vairos manas mūžīgās alkas
kad pumpuri raisās no vecajiem kankariem ārā
atsedzot zižaino ādu

kā dzīvot tālāk kad iznākšu no sporta zāles
un mani tikko izceptie muskuļu kukulīši
strauji noplaks

kā redzēt neredzamo
caur papīra naudas biezo lapotni

* * *

nāk ābele no mana rumpja zāgēt sausus zarus nost
nāk banka novilkta skalpu
nāk pirksti no darba atpakaļ kabatās
nāk rudens ziema pavasaris
nāk vasara ar ceriņziedu pušķi rokās un apsveic mani dzimšanas dienā
nāk laimīte man pa priekšu un es viņas pēdiņās
nāk nelaime un es aiz viņas nokāris galvu
nāk jauna dzīve un veco dzīvi kā čūskas ādu pār galvu jāmauc nost
nāk mīla aiz sevis atstāt drupas

* * *

saule pērkons daugava lombarda skatlogā
ielūzis skatiens
sarec jau vakars
acs glazūrā atspīd
kā lūpu krāsa bremžu lukturu sarkanās gaismas
tu stāvi pie spoguļa un pielāpi bedrītes vaigos
gadu nasta spiež plecus
(bet stundu nasta kārtīgi izsviedrē pulksteni)
tavam dzimtas kokam nozāģēti daži bīstamie zari
šķēres enerģiski vēzē spārnus un no albumiem izgriež fotogrāfijas
no atmiņas aizaugušā grāvja izravē nezāles
kas sadīgstot rudenī nesēž saknes klēpī salikušas
bet gan aizsedz sauli
eh kā tagad gribētos vecos laikus
bet nevaru
pacelt pielijušās acis

Alise Mētra (1979) ir rīdziniece ar Kurzemes saknēm no tēva puses un lietuviešu gēniem no mātes puses. 2018. gadā beigusi „Literāro Akadēmiju” pie Ronalds Bieža, un kopš tā laika kopā ar saviem dzejas draugiem („Trīspadsmitais kurss”) turpina uzstāties dažādās Latvijas pilsētās. Ir publicējusies avīzēs *Kultūrzīmes* un *Konteksts*, žurnālā *Imperfekt*, kā arī interneta žurnālos *Satori* un *Punctum*.

Kopš 2009. gada piedalās kā aktrise teātra un filmēšanas projektos. Ikdienā arī diezgan daudz fotografē, bet ne sevi – pārējo interesanto, kas paveras visapkārt.

Šobrīd studē komunikācijas zinātni Latvijas Universitātē.

Alise Mētra

K A D B A I L

* * *

Tas spogulis nav riktīgs.

– Kā nav riktīgs?

Tas nerāda seju.

– Kā nerāda? Ko tad tas rāda?

Visu pārējo.

– Ko pārējo?

Plecus, rokas, vēderu, kājas.

– Un ko tad augšā rāda?

Neko nerāda. Kaut kādu tukšumu.

– Kādu tukšumu?

Nu vienkārši tukšumu.

– Kā tukšums var būt vienkāršs? Tam jābūt vismaz kaut kādā krāsā.

Nav krāsas.

– Kā nav? Varbūt tā ir ūdens krāsa? Spoguļi mēdz būt ūdens krāsā.

Nē. Tas ir balts. Vienkārši balts.

– Un vairāk nekas? Un apkārt baltajam nekas?

Ir apkārt. Bronzas rāmis. Ovāls ar vinjetēm.

– Kā? Rāmis rāmī?

Nu jā, tā sanāk. Bet kā man savu seju dabūt ārā?

– Nezinu. Vai tu pakustējies?

Nē.

– Kāpēc?

Man bail.

– No kā?

Nezinu. No tā, ko redzu.

– Nu redzi...

* * *

pirmais skūpstis sākās no pretējās puses
ar ievadvārdiem davai pasūksimies
jau nākamajā sekundē nožēloju ka esmu tur
un kāpēc vispār apsēdos uz tās palodzes
no kuras nevar viegli tikt prom
jo viņš bez lielas piepūles varēja mani iebloķēt
domas kā kravas vilciens smagi sakrakšķināja
visas baltās dūjas kuras sēdēja uz sliedēm
iemigušas

* * *

Rudens
uzmanību durvis aizveras
nākamā pietura Pavasaris
pieturā Ziema vilciens nepietur

* * *

uz bagātības salas
ir tikai viena mīna
vai vērts?

* * *

šoreiz tumsa graužās acīs
ar savu melnzemes krāsu
acīs koda it kā kāds būtu palaidis
piparu gāzi un atskanēja šķavas
tā nebiju es
bija dzirdama velkošu švīku skaņa
tikšķēja laiks starp dziļo un pusdziļo miega fāzi
kamēr istabā izkārtās drēbes kā naktsputni
klusumā elpoja līdz tos sabiedēja
sasistu plaukstu troksnis
tā nebiju es
kamēr ieelpas-izelpas tahometrs
bija nojucis savos rādījumos
es pamodos un vairs nevarēju
hronoloģiski pastāstīt tikko redzēto sižetu
tas bija scenārijs jau iepriekš uzrakstīts
tā nebiju es
es jau sen vairs negribu strīdēties
ka tumsa ir vismelnākā krāsa
tumsai ir piejaukumi

* * *

kādu dienu
laiks būs sastāvējies pavisam
kļuvis lēnīgs un dzeloņains
vārdi nespēs pārņemt troksni
kādu dienu
pārgriezīšu laiku uz pusēm
atvēršu un iekšā ieraudzīšu neko citu
kā briesmīgu klusumu
kādu dienu
vēlie viļņi mazgāsies
virsoņēs
debess
kamēr tepat uz zemes eņģeļi
dievina mīlošām acīm

* * *

cikos diena aizver aiz sevis durvis?
daži saka tas notiek gaišās ciparnīcas sestajā stundā
citi atnāk uz veikalu desmitajā stundā
un pārdevējai saka labdien
katrā ziņā vakars ir vēl neapzinīgāks par dienu
un bieži atstāj durvis pusvīrus kad jānāk naktij
un liekas ka tie abi jau labi draugi
un viņš iet ciemoties pie viņas
un tu protams esi tam liecinieks
droši vien nakts jau ir paspējusi pastāstīt
ka viņa ir vienīgā kas nebaidās
no pasaules gala

* * *

saproti, nekas nav
tur. tikai viņu
elpa. tikai apledojuši
elpa.

* * *

aizvakar atliktais pārcēlās uz vakardienu
vakar atliktais pārcēlās uz šodienu
šodien atliktais pārcelsies uz rītdienu
visticamāk
un tā kamēr kāda no rītdienām
var nepienākt
bet tu būsi mierīgs
visticamāk
tu par to neuzzināsi

Dzimu 1982. gada 22. martā, bērnību pavadīju mazā piejūras pilsētiņā Salacgrīvā. Beidzu Latvijas Kultūras Akadēmiju kā dramatiskā teātra aktieris.

Teātrī kā nozīmīgāko notikumu uzskatu būt vienam no neatkarīgā teātra Observatorija dibinātājiem, kur pirmo reizi publiski nolasīju savus dzejoļus.

Kopā izdotas 4 dzejoļu grāmatas:

Mans Ego (2008), *Pieturas* (2012)
Etīdes otrai pusei (2015) un *Eroterika* (2020).

„Dzeja ir brīvība visplašākajā izpausmē!”

Andris Bulis

No krājuma *Etīdes otrai pusei*

Sekundes

Sitot skrien sekundes
Tās tiešām skrien
Skrien un sit
Tās var tik stipri sist
Ka nosist
Nosist dzīvi
Nosist dzīvību
Kas ir tās sekundes
Kur skrienot sit?
Tās neprot iesist
Tik nosist...kad sit
Saņemt tās plaukstās
Pie sirds tās likt
Tad palaist
Lai dzīvo
Ne dzīves nost sit!

Simts

Tu uzvilki kurpes manas
Tās bija
Simts reizes par lielu
Un aizgāji
Simts reizes par tālu
Tu noslīki džemperī manā
Tas bija
Simts reizes par dziļu
Un sasildījies
Simts reizes aukstāka kļūstot
Tu novilki bikses manas
Tās bija
Simts reizes par ciešu
Un ieklausījies kā es trīcu
Simts pārsitieni šķērsoja ietvi
Tu jautāji maniem nerviem
Simts šķēpi iedūrās meliem
Un nezinu kur es biju
Simts lūgšanu nolūdzies tiku
Tu aizvēri manas durvis
Tā bija
Simtā reize plus viena
Un aizgāji kur bijām reiz abi
Man paliks
Simts
Vientulības gadi..

Steiga

Stāvu rindā pēc bezmaksas laimes
Varbūt reiz sanāks pilnīgai laimei
Stāvu un negrūstos
Nav man kur steigties

Rinda nav gara
Es kāds suns un viņa labākais draugs
Stāvam zem saules
Nav mums kur steigties

Uz laimes letes es parādu bildi
Lūk ko man vajag pilnīgai laimei
Dalītājs aiziet
Nav tam kur steigties

Uzpīpējam - pasmaidām
Kopīgi - nosmejām
Dzīve ir skaista
Kad nevajag steigties

Dalītājs aizmirsa atpakaļ atnākt
Aizmirsa to ka ilgi var gaidīt
Nekrist uz nerviem
Laimei bez steigas

Bilde palika rindā uz galda
Palika viņa dzīvē neapskauta
Trīs draugi pazuda
Uzradās steiga

Nav Remarks
Nav draugi
Nav pilnīga laime
Ir dzīve kā sievietei
Un vārds tai ir Steiga

No dzejoļu krājuma Erotērika

Šajā telpā
Īpašajā
Kur miljoniem vārdu
Lielisku domu
Salauztu siržu
Vēlmju
Tik pamatotu

Ar pirkstu pār grāmatu mugurām
Slīdu

Dažas tik kailas
Bez apakšveļas
Kuplas un kārnas
Kliedz:
„Paņem mani!”
„Atver!”
„Izlasi skaļi!”
Vienu visklusāko
Visnevainīgāko
Uz savām rokām noguldu

Ar skatienu
Tēvišķi pārslīdu
Jūtu kā mēle
Pirkstus slapina
Lai vidū to atplestu
Kaisles platumā
Un ieelpotu
Tās smaržu nezināmo
Tik skaista
Kad kaila
Muti pavērusi
Stūrī uz palodzes
Sevi iesprostojusi
Un mirkst mani pirksti
Lūpas siltajos slazdos
Burtu mēle iesūc
Laiza
Neatlaižot
Pie loga piespiesta
Tava izelpa atstāj
Slēptākos vaidus
Kā nākotnes grēkus
Un grūdieni sakrīt
Ar lappušu švikstiem
Tie aptver manus gurnus
Pavēlot
Dziļāk
Es gribu
Vēl dziļāk
Es lasu
Es lasu
Knapi valdot stāstus
Uz augšu-uz leju
Tevī mācos no galvas
Vēl reizi atkārtāju
Grūdienus ķertos
Un tad iestājas klusums
Es beidzu
Sevi Tevī
No vāka līdz vākam...

Andra Otto-Hvoinska. *Baiba. Eļļa uz audekļa. 50×70 cm. 2020*

Inguna Bauere (1960) ir liepājniece, kas ieprecējusies Vecpiebalgā un, neskatoties uz Lauksaimniecības akadēmijā iegūto celtniecības inženieres profesiju, nodarbojas ar kultūrvēsturisku romānu rakstīšanu.

Inguna Bauere

TĀ PAIET PASAULES GODĪBA

Rītam cerība, dienai darbs, vakaram miers, naktī miegs. Nāvei – viss.

/Reinis Kaudzīte/

Jurčika mamma māsa Annas tante bija palikusi vecmeitās. Nekā jauna, viss kā dzīvē bieži gadās – gruntīgi ņēmēji savulaik bijuši, pat vairāki, tomēr smukajai un iedomīgajai Anniņai neviens no viņiem nav īsti gājis pie sirds, tāpēc jāvārdu nevienam rokas lūdzējam nav devusi, un beigu beigās palikusi pavisam bešā.

Kad precējās abi Annas brāļi un Jurčika mamma Zilgma, viņa vecāmāte jau bija mirusi, un vectēva Auzānu Jēkaba paprāvais mantojums, pašam vēl dzīvajos esot, tika caur testamentu sadalīts četrās daļās – brāļiem katram pa pusmājai, jo tā savulaik speciāli būvēta ar atsevišķām ieejām, divām virtuvēm un vienlīdz plašām istabām abās pusēs, lai ērti izmitinātu divas draudzīgas ģimenes, mātai Zilgmai mežs ar tam pieguļošajām pļavām, kur skaista vieta jaunai mājai un bišu dravai (Jurčika papam patika ņemties ar bitēm), bet mātai Annai...

„Eh, nekādas izvēles jau nav, Annai jāpaliek mierā ar ezerkrastu, kur vecā klēts un pirtiņa. Klētī var ietaisīt dzīvošanu, pirtiņā mazgāties vai brūtgānus vest, ja beidzot sado-

mās kā normāls cilvēks dzīvot,” vecais Auzāns nopūtās.

Viņam kremta pastarītes vecmeitība. Kā jau mazā miestā – bezmaz vai katrs pagasta ļautiņš, kurš nāca pretī pa ceļu, bakstīja kā ar pirkstu acī – tā, rau, iet, kad meita pārāk augstu degunu sacēlusi un pati nezina, ko grib.

Patiesībā ne jau meitas dēļ tēvu kacināja, ko Auzāns labi saprata, un tas vēl vairāk koda kaulā. Spēka gados viņš bija splinīgs pēc velna, dažu savas mīļās Anniņas pielūdzēju pat nošaut solījās, medību bīsi gar degunu vicinādams, ja nelikās, ka būs labs. Tā nu visi pabēga, kur kurais patapdams. Un ko nu vairs? Nu abi, tēvs un meita, varēja kost pirkstos un lielo lepnību nožēlot.

Jurčiks, jau paprāvs zeperis, bieži vēroja mātes māsu Annu, jo, pieaugušo valodas saklausījies, traki gribēja pats savām acīm ieraudzīt, kad un kā viņa „no lielas gribēšanas sadegs zilām ugunīm”, kā reiz paps izmuldējās. „Fui, veci, tev tikai viens prātā!” Jurčika mamma rājās un iejauca papam ar trauklu patu pa ausi. Kas gan tas „viens” tāds bija, kas papam prātā? Un kas tā par lielu gribēšanu Annas tantei, kuras dēļ dzīvam cilvēkam jāsadeg, pie tam nevis parasti, rāmi un gaiši kā malciņa plīts mutē sadeg, bet „ar zilām ugunīm”?

Godīgi sakot, spriganā Annas tante Jurčikam patika. Reizēm pat labāk nekā paša mamma, dievgodvārds, sevišķi tad, kad viņa smējās vai jokojās. Mamma neatzina jokus, arvien rādīja norūpējušos vaigu un staigāja nodurtu galvu, it kā naglas grīdas dēļos skaitītu.

Dabūjusi zināt par vecpapa lēmumu mantojuma lietā, Anna atkal piesmēja visu māju: Ezerkrasts? Tavu prieku un laimi, tēvs savā dāsnumā piešķīris man meža lūžņu un staigņu purvu, kurā dzērve bradādama kaklu var nolauzt, kur nu vēl cilvēks. Tie tik ir kumēdiņi, un Anna savāca pekelītes un visā drīzumā pārcēlās uz klētiņu, kas atradās smilšainajā ezera krasta daļā.

„Par spīti,” pukojās Jurčika mamma, „viņa visu dara par spīti.” Neviens tak Annu, to vella meitieti, no tēvmājas ar dzišanu ārā nedzina, nebija jau nekādas steigas, bet šī, raug, lecīga – kuli pār plecu un uz savu mantoto ezerkrastu prom!

Tur Anna sāka darboties. Vilka un nesa kokus, krāva sārtus, dedzināja lūžņas. Jurčiks, netālu slapstīdamies, vēroja, vai liesmas kādā brīdī neiekvēlosies zilas, bet nekā – parasta uguns, parastas liesmas. Un ezera krasts arvien tīrāks, arvien gludāks, arvien skaistāks.

Daudz ūdeņu kopš tiem gadiem bija aiztecējis, Jurčiks jau sen pieaudzis, pašam ģimene un palieli bērni. Vectēvs atdusējās smiltainē, arī Jura paps, bet Auzānu mantinieki, četri toreizējie jaunie Auzāni nu jau sirmi un liki. Laiks negaida un nešķiro, skumji prātoja Juris, pēc ilgāka laika ciemodamies tēva mājās un lūkodamies uz māti.

Pie vecā saimes galda, mammas ceptos pīrāgus tiesājot, kas arvien garšoja kā bērniībā, runas pagriezās par kapu svētkiem, kuri aiz pārnedēļām gaidāmi, par radiem, kuri sabrauks vai arī, tieši otrādi, diezin vai sasparosies tālajam ciemu ceļam pie Zilgmas. Paps, testamenta noteikumiem sekojot, bija ģimenei uzbūvējis jaunu māju, un tajā radiem visērtākā apmešanās.

„Anna jau gan jārēķina pie galda, viņa noteikti atnāks,” teica māte un nolieca liko pirkstu, pieskaitīdama vienu drošu ciemiņu, kuru nāksies pa godam pabarot.” Pēc tam piebilda ar nepatiku:

„Tad jau gribi vai negribi jārēķina arī tas otrs, jo to savu vējagrābsli Antonu viņa noteikti atstieps līdzī.”

„Ko es dzirdu? Antons? Tad nav gan Annas tante ne sadegusi, ne kā citādi iznikusi no zemes virsas, ko?” Juris pasmējās, bet māte pārmeta krustu liesajām krūtīm.

„Ptu tu, Jurīt, ko tu gvelz? Anna ir dzīvāka par dzīvu un, kā redzi, uz vecuma galu vēl pie brūtgāna tikusi, lai.”

„Un kāds tad šis ir?”

„Kas?”

„Nu, Annas tantes brūtgāns!” Juris pastiepa roku pēc jauna pīrādziņa.

„Kāds tur nu brūtgāns, tāds pats vecs čakārnis kā pati,” Zilgma atmeta ar roku, it kā nerunātu par miesīgu māsu, kura par pašu tikai gadu jaunāka. „Ja man kāds tādu par velti dāvinātu, es neņemtu, bet Anniņa, rau, paņēma gan pie sevis. Tur jau aklam skaidri redzams, kādi tam cilvēkam nodomi. Ar mūsu skaisto ezera krastu viņa samaksāja par savu vecuma prieciņu, tā gan.”

„Tā jau, mammīt, saka, ka par visu šai dzīvē ir jāmaksā,” Juris noteica.

Mātes prātuļojumi viņu smīdināja. Atradusi, par ko berzties. „Mūsu skaistais ezera krasts”! Juris jau nu atcerējās gan, cik „skaists” šis krasts bija toreiz, kad tante metās to sakopt. Lai taču tiek viņai tas vecumdienu prieks, kas par vainu?

„Vecais čakārnis”, starp citu, izskatījās gluži sprauns, gadu sešdesmit, ne vairāk. Kapu svētku mielastā galda stūrī blakus Annai sēdēdams, viņš daudz nerunāja, daudz neēda un pat nedzēra kā parasti veči mēdz darīt. Godīgi sakot, viņš atstāja inteligenta un pieklājīga cilvēka iespaidu.

„Tā ir tikai izlikšanās, katrs sunīt's zina, ko ēdis,” Zilgma spurojās pretī dēlam, kurš sliecās Annas tantes draugu vērtēt pozitīvi.

Juris turpināja kluso novērošanu, pievērsdamies pašai Annai. Pieliekusi galvu uz sava drauga pusi, viņa maigi uzsmaidīja viņam, pretī saņemot greizu smīnu.

Labu laiku abus vērojīs, Juris galu galā tomēr sliecās noticēt mātei – tas vīrietis kaut ko nelabu perināja savā galvā. Lai kā censtos noslēpt, kā ilens no maisa līda laukā par Antonu nosauktā Annas tantes paziņas neiecietība un nepatika pret savu paveco draudzeni.

Kad viesības gāja uz otru pusi un visi jau bija pamatīgi iesiluši, krēslu ar troksni atbīdījis, Antons pieslējās kājās. Anna notrauca neredzamu puteklīti no viņa bikšu staras. Likās,

ka abi kopā nu celsies un dosies mājup uz to pašu veco, labo ezermalas klētiņu, kura, atjaunota un uzposta, gozējās rūpīgi iekopta, krāšņa dārza ielokā, bet nē, nedevās vis. Kā izrādījās, Antonam bija kas sakāms:

„Cienijamie svētku viesi! Man ir kāds ļoti svarīgs paziņojums, tāpēc palūgšu mirkli uzmanības. Lieta tāda, khm, khm,” Antons nokremšļojās, laikam nespēdams uzreiz dabūt pār lūpām teicamo. „Ar vienu vārdu sakot, mēs ar Annu esam nolēmuši apprecēties.”

Pēkšņi visiem, kas tikko jautri čalojuši, mutes bija ciet un acis platas, pie galda iestājās diezgan draudīgs klusums. Vienīgi Anna smaidīja, laimīgi vērdamās sava līgavaiņa acīs.

„Es domāju, par to ir vērts iedzert,” Antons mudināja un pacēla glāzi.

Neviens viņam nepievienojās. Kas te notika, Juris brīnījās? Kas tie par cilvēkiem, kas miesīgai radniecei nenovēlēja laimes kripatu pašs vecumdienās? Ja vēlētu, vai gan tad kļūstētu un sēdētu kā sasaluši tai vietā, lai priecātos par Annas laimi?

Antons nolika neizdzerto glāzi uz galda un, vēlēdamies pārtraukt neveiklo klusumu, lūkoja pēc vēl kāda sakāmā:

„Nu, pēc kāzām mēs domājam...”

„Ko mēs darīsim pēc kāzām, lai paliek mūsu ziņā. Te nevienu tas neinteresē,” Anna straujji iejaucās, likdama visiem atminēties savu splīnīgo dabu. „Galvenais, ka mēs būsīm kopā. Oficiāli un uz mūžu.”

„Līdz nāve jūs šķirs,” nezin kāpēc nodomāja Juris, neuzkrītoši trīsreiz pārspļaudams pār kreiso plecu. Kad jau, tad jau.

„Ei, beidz spļaudīties! Te jau viens bez tevis ir zobu pazaudējis,” Jura brālēns Uldis tomēr bija mānīcīgo izrīcību pamanījis. „Paskatieties, kāds jocīgs – līks un samelnējis kā riktīgs indes zobs,” teicējs pacēla sauju.

„Fui, met projām! Kas tie par draņķiem te mētājas,” Zilgma steidzās pēc slotas.

Antona paziņojuma izraisītais apjukums lēnām pārgāja, ap galdu atsākās ierastā viesību murdoņa, un vienīgi Zilgma, aizslaucījusi mēslainē divaino zobu, kas atgādināja kaut ko no pesteljiem, vēl vienu garu brīdi sēdē-

ja, mēmi kodīdama nagus un nolūkodamās uz māsu, kura glaudīja Antona plecu kā pateikdamās.

Jura mānīcība ar spļaudīšanos nelīdzēja. Annas tante drīz pēc savām stipri iekavētājām laulībām pēkšņi smagi saslima un drīz vien nomira. Antons sarīkoja bēres un kapsētā uz sievas kapa uzlika plāksnīti. Necilu, bet vai tas ko izsaka? Pēc tam viņš pazuda. It kā esot atradis darbu Rīgā.

Drīz pēc tam no zemes virsas pazuda arī Annas mūža laikā sūri grūti iekoptā saimniecība – par omulīgu mājiņu pārvērstā klētiņa un krāšņais dārzs, un pat veco pirtiņu jaunie saimnieki nojauca un sakurināja ugunskurā. Atbrīvoto ezera krastu nolīdzināja buldozers, un drīz vien uz tā viena otrai blakus izauga četras vasarnīcas, kurās iemītinājās sveši, ļoti bagāti cilvēki no Rīgas. Pīles klaigādamas sabēga niedrēs, kad ezera ūdeni sāka kult ūdensmoči un motorlaivas, pūces, vecā ozola dobumā patvērušās, turēja ciet ausis, kad trokšņoja no pilsētas dzīves atslābināties alkstošie vasarnīcu apdzīvotāji.

„Tā pāiet tā pasaules godība,” nopūtās Zilgma, liedama trauciņā siltu pienu Murim. Tad viņa ņēma pār plecu lielo, melno miskastes maisu un soļoja lejup uz ezermalu savākt vasarnieku atstātās drizas un sadzīves atkritumus, kas tur pa brīvdienām arvien uzradās no jauna. Kāpuļodama pa taciņu, kas, cauri klusam egļu mežam locīdamās, veda uz kādreiz nevienam nevajadzīgo, bet tagad kupli apdzīvoto ezera krastu, Zilgma vienmēr iedomājās par māsu, kura tik lētticīgi uzticējās vēlinas mīlestības aplamam solījumam.

Antons kopš tās reizes, kad uzstādīja Annai plāksnīti, kapos vairs nebija rādījies un arī šaipusē nekad vairs netika redzēts.

„Mefistofelis kaut kāds,” Zilgma pukojās, stiepdama smago atkritumu maisu uz bedri. Dievs vien zina kāpēc, bet viņa sajūtās tāda kā vainīga Annas priekšā.

„Pēcpusdienā aizstaigāšu uz kapiņiem, aprunāšos ar māsu. Dzīvē kaut kā nekad neiznāca.” □

Laura Vinogradova (1984) ir vairāku stāstu krājumu un bērnu grāmatu autore. Dzīvo Rīgā, strādā Rakstniecības un mūzikas muzejā. Šobrīd Literārā akadēmijā mācās Dzejas meistardarbnīcā, proza apgūta jau 2018. gadā. Regulāri publicējas dažādos kultūras izdevumos.

Foto: Vitālijs Vinogradovs

Laura Vinogradova

PAR KLEITU

Katru rītu es pamostos no viena un tā paša trokšņa – dzirdu, kā Indulis vannas istabā veic savus elpošanas vingrinājumus, ko samācījies no kāda veca joga. Cik noprotu un saklausu – caur muti ieelpa, bet spēcīga un strauja izelpa caur degunu. Iespējams, tajā visā deguns tiek pat skalots, jo izlietnē vienmēr pēc tam ir puņķi. Zaļi, dzeltenī, brūni - visādi. Kad es tieku līdz vannas istabai (un tas notiek tikai tad, kad Indulis jau aizgājis līdz Ziedoņdārzam, lai meditētu uz soliņa), puņķi jau piekaltuši izlietnei un man nākas nost tos skrubināt ar nagiem. Tā nu guļu un no istabas iznāku vien tad, kad dzirdu noklaudzam durvis. Ātrāk es neceļos, jo negribu Induli satikt. Tā elpošana tomēr tāds dziļi intīms process, manuprāt.

Maija no mums visiem ceļas visvēlāk. Ja kāds jums apgalvo, ka veci cilvēki daudz neguļ, tad neticiet viņiem. Maija guļ ļoti ilgi. Viņas istabas durvis daždien nočikst vien pusdienas laikā. Tad viņa atšļūc līdz virtuvei, sirmsarkanie mati izpūruši uz visām pusēm. Melnās uzacis, ko viņa krāso katru nedēļu, izskatās kā putna spārni, un es nereti prātoju, vai

viņa tās pieskaņo savam halātam, uz kura attēloti dažnedažādi putni prom un šurp lidojumos.

Visi trīs kopā mēs dzīvojam, jo tā ir lētāk. Maiju pazīstu vēl no skolas laikiem, bet Induli mēs atradām ar sludinājuma palīdzību. Viņš arī bija vienīgais, kurš izrādīja patiesu interesi, jo visi citi, padzirdējuši, ka mēs ar Maiju vairs neesam studentes, bet gan vecmāmiņas, pat neatnāca dzīvokli apskatīt. Indulis piekrita uzreiz un, pat neapskatījis dzīvokli, apgalvoja, ka viņa mazbērni mūs neatraucēsot, jo diez vai kādreiz viņam tos uz kakla uzgrūdis. Viņš uzskatot, ka bērni ir katra paša darišana un vecvecāki nav nekādas aukles. Opīšiem esot pašiem sava dzīve, viņš teica un gāja uz savu istabu rakstīt. Ko viņš tur rakstīja, mēs ar Maiju tā arī no viņa neizvilkām. Tātad, no rīta viņam elpošana un deguna tīrīšana (deguna, ne izlietnes, es uzsveru), tad meditācija Ziedoņdārzā, bet pēc tam „kaut kā” rakstīšana.

– Kafijai zāļu tiesu gribēsi? – Maija man šorīt jautā, kad mēs satiekamies virtuvē, lai dzerētu rīta kafiju.

Man gan tas vairs īsti nav nekāds rīts, pamostoties izdzeru krūzi piparmētru tējas, bet kafijas dzeršanai gaidu, kad pamodīsies Maija. Cilvēks nav vientuļa sala, un kur tas dzirdēts, ka kāds vientuļā salā dzertu kafiju.

Nē, nē, kafijai vajag cilvēkus, kafijai vajag laiskumu un sapņainas sarunas.

– Kafijai vajag balzamu, – teiktu Maija un smietos.

Noklaudz durvis.

– Induli? – Maija jautājoši sauc, un viņas putna uzacis paceļas lidojumā.

– Līst, – no koridora atrūc Indulis, un mēs ar Maiju samirkšķināmies.

– Tad jau Ziedoņdārzā visas sievietes bija paslēpušās zem lietussargiem, – Maija nokomentē un iespurdzas.

Viņa vienmēr Induli mazliet ķircina, pavelk uz zoba. Smieklīgi, lai gan dažreiz man nabadziņa žēl. Cik ilgi viņš ar mums, divām vecenēm, izturēs, ka neaiziet dzīvot kur citur?

– Nāc pie mums, padzēsim kopā kafiju! – es aicinu un dzirdu piekrietošus soļus tuvojamies virtuvei.

Maija ar Induli uzsāk kārtējo strīdu par to, vai Rīgas melnais balzams ir zāles. Šo strīdu, kas pat īsti nav strīds, jo Maija nemēdz strīdēties, es esmu dzirdējusi jau miljons reizi, tāpēc manas domas aizpeld tālu prom no balzama un zālēm.

Kā Maija prot nestrīdēties? Vai viņa kādreiz runā arī nopietni? Vai vajag nopietni? Un Indulis? Ko viņš teiktu, ja nebūtu visu galvu piebāzis ar vecu jogu gudrībām? Kā skanētu viņš pats?

– Mamm, tu atkal nerunā kā vajag, – atceros, man teica dēls brīdī, kad es klāstīju viņam pasaules patiesības, jo viņš dūsmās bija māšai ar traktoriņu iebelzis pa ausi. Viņam bija kādi pieci gadi varbūt toreiz.

Ko tad man vajadzēja teikt, par to es šorīt aizdomājos. Vai ir kāds, kurš zina, ko vajadzētu teikt? Ko dēls saka savam dēlam?

Izderu kafiju un dodos uz savu istabu. Atveru logu, klausos trolejbusos. Ko mums vajadzētu runāt ar saviem bērniem? Ko es vēl neesmu pateikusi? Nedari otram to, kas pašam nepatīk – pateicu. Neskaties uz citiem, skaties uz sevi – pateicu. Mācies no citu kļūdām, nebūs pašam jāklūdās – pateicu. Šo visu taču platēs var sarakstīt un griezt, un griezt uz riņķi. Pat pašai nevajadzētu rakstīt,

mana māte vai viņas māte varēja jau ierakstīt, un man tikai atliktu plati atskaņot.

Par ko es neesmu runājusi? Par kleitu?

– Mamm, kāpēc tu turi to veco kleitu skapī? – meita vienmēr jautāja, bet es nepateicu.

Neizrunāju, ka tā nav tikai kleita, tā ir vasara, kurā es satiku viņas tēvu. Tie mazie zilie ziediņi uz kleitas nav tikai ziediņi. Tā sadzēlējusi apkaklīte nav tikai apkaklīte, un kleita ir kleita, bez kuras es neprotu. Bet varbūt pat nevajadzēja meitai stāstīt par kleitu, varbūt bija jāstāsta par mīlestību. Par to, ka nav slikti gribēt otra rokas. Nav slikti ilgoties pēc apskāviena un nav jābēg no sajūtas, ka nevari bez otra ķermeņa. Varbūt jārunā, ka mīlestībā vienmēr mīlēs arī rokas un kājas, mīlēs krūtis un dibeni. Mīlestībā dzims bērni, un tā kleita pat nav tikai bērnu radīšana, tas ir kaut kas skaists, tas drīkst patikt, tam ir jāpatīk! Meitiņ, ļauj tam sev patikt! Savu pilnību apzinies, uzvelc mīlestībai kleitu un deju. Svini asins svētkus un dziedā baidai. Meit, tā nav tikai kleita, mīlestība ir arī vaidi un nopūtas, sasvīduši ķermeņi un prieks. Mīlestībai nepietiek tikai ar gredzenu pirkstā un kotlešu cepšanu. Meitiņ, nopērc sev kleitu, labi?

Par Laimas šokolādi man vajadzēja ar dēlu runāt. Par to, ka vēl joprojām, ejot pa Miera ielu, es katru reizi domāju par viņu. Visa iela smaržo pēc šokolādes, un citu šokolādi es nemaz nepērku, tikai Laimu. Nolaužu mazu gabaliņu, pielieku sev pie deguna un dziļi iesmaržoju sevī. Tā es, dēls, tevi jūtu sev blakus, pat ja esi tālu prom. Bet tu dusmojies, ka es tikai to Laimu, to Laimu, tāpēc par to man vajadzēja ar tevi runāt. Kad bijī pavisam mazs, gulēji ratos, es stundām klīdu pa Rīgu, pa Miera ielu šurpu turpu, un reizēm pirksti nosaluši tā, ka grūti no ratiņu roktura tos atāķēt, bet es stumjos un stumjos, lai tik tu paguli, lai tev svaigā gaisā labi sapnī. Man negribas tevi modināt no tava šokolādes miega.

Un raudāt man vajadzēja, toreiz, kad nobrauca jūsu kaķīti. Es paliku tik cieta un turējos, turējos... Pie kā gan es turējos un kāpēc? Vai tad tā var iemācīt, ka zaudējums sāp un vienmēr sāpēs? Man vajadzēja runāt un raudāt tā, kā es raudāju, kad jūs abi beidzot aizmigāt. Man kopā ar jums vajadzēja

no kaķīša atvadīties, mums vajadzēja sazi-
mēt bildes ar viņu, veselu bilžu albumu sa-
zīmēt, sasiet to visu kopā skaistos vākos un
kūku nopirkt, jā mums vajadzēja kūku no-
pirkt un atvadīties no kaķīša visiem kopā!
Man vajadzēja izstāstīt, cik ļoti kaķītis sāp
arī man – pieaugušajam. Ļoti. Vajadzēja ru-
nāt par dzīvi un nāvi, vajadzēja runāt par
dzijas kamolišiem un murrāšanu. Par prieku,
ko tāda dzīvībiņa var dot cilvēkam. Par to,
ka zaudējums sāp reizē ar pateicību par visu
skaisto, kas bijis.

– Kārtis spēlēsi? – dzirdu Maiju mani saucam
no virtuves.

– Nē, tagad ne, – es atsaucu.

– Ko tu tur dari, testamentu raksti? – Maija
atkal ķircinās, galvu pabāzusi pa manas ista-
bas durvju šķirbu.

– Tu domā, viņi nezina, kur likt manu sakal-
tušo baltmaizi? – mēs abas smejamies, un
Maijas galva pazūd.

Par biezpienu uz sejas un olām matos man
vajadzēja runāt. Kad bijāt mazi, tad smējā-
ties, paaugāties un tik nobolijāt acis, aizejot
uz savu istabu, kad es ar biezpienu uz se-

jas sēdēju pie televizora. Ai, kā man gribē-
jās būt skaistai! Patikt pašai sev! Gribējās,
lai mana āda ir maiga un tvirta, lai neredz
melnos un negulētos lokus zem acīm, gribē-
jās, lai mati ir veseli un spidīgi, lai smejojies
man mutē mirdz balti zobi! Jā, patikt gribē-
jās – sev, vīram un draudzenēm. Un skaistu-
mu gribēt nav slikti. Visi grib skaistumu. No
tā nav jākaunas. Vienam skaistums ir putna
spārni uzacu vietā, bet man gurķu mizas un
biezpiens uz sejas. Bērni, esiet skaisti, esiet
skaisti ar labiem vārdiem un tīru sirdi, esiet
skaisti ar smieklu krunkām ap acīm un sir-
miem matiem.

Un Maijai taisnība, par testamentu arī vajag
runāt, par palikšanu, par visu ko.

Tā tad – to visu, kas man pieder, es paņēmu
sev līdz. Ja kas paliek, tad to droši var atdot
miskastei, tas vairs nav mans. Tikai galve-
nais sašķirojiet – papīrus pie papīriem, stik-
lus pie stikliem, bet metālus metālos. Drē-
bēm arī Rīgā speciāli konteineri, man tik to
drēbju ļoti maz. Visa kā maz, bet tomēr tik
daudz.

Jā, jārunā arī par to, ka jūsu abu man ir
daudz un pietiekoši. Es esmu laimīga. □

Andra Otto-Hvoinska. *Man ir jauna kleita olīvu krāsā. Eļļa uz audekla. 65×90 cm. 2018.*

Rakstniece Ilze Lāce strādājusi par juristi-lingvisti Eiropas Savienības Padomē, tulkojusi vairāk nekā 50 angļu un amerikāņu darbus, dzīvo Vācijā.

2020. gadā iznācis stāstu krājums *Baloži uz Žozetes jumta*.

Ilze Lāce

SARKANĀ NOMETNES BĻODIŅA

Mana mātestēva piemiņai

Tās var būt janvāra beigas vai februāra sākums, kad pēdējā tūkstošā novārgušu vīru kolonna iziet pa noņemnes vārtiem. Dienas ir sajukušas, jo, kamēr Varis gulēja zēvīzā¹, neviens nebija ieskrāpējis ne švīku barakas „kalendārā” – durvju aplodā.

Atzīmēt dienas viņi bija sākuši nesen, par atskaiti ņemot jaungada nakti, kad sargi bija dzēruši kā pirms pasaules gala. Runāja, ka tajā naktī dažiem esot izdevies izbēgt. Tie droši vien bija poļi. Neviens cits nevarētu saprast, uz kuriem bēgt – cik tālu vien varēja saredzēt – tikai ar dubļiem sajaukta sniega klajumi vai aizsniguši meži uz visām debess pusēm.

¹ Servise, ēka, kur atradās koncentrācijas noņemnes „pakalpojumi” – ārsts, frizieris utml.

Varis zināja, ka dzīvība viņam uzdāvināta otrreiz. Vēl pirms neilga laika ar flegmonu sasirdzis ieslodzītais būtu gluži vienkārši izkūpināts pa noņemnes krematorijas dūmeni. Bet pēc gadu mijas bija sākusies tāda kā piesardzīga koķetēšana ar pretestības kustību. Aktivisti bija uzstājuši, ka Varis jāoperē, un noņemnes vadība bija tam negribīgi piekritusi.

Gājienu pārāk nesteidzina. No nedaudzajām frāzēm, ko izdevies noklausīties, Varis ir sapratis, ka viņus vispirms kā tādu lopu baru dzīs pa mazajiem lauku ceļiem Dancigas virzienā, pēc tam kaut kur dziļāk Pomerānijā.

Viņš ar baudu ielpo meža svaigo gaisu, skats uz apsnigušajiem kokiem sagādā gandrīz sāpīgu baudu. Saskatās ar čehu skolotāju, kas turas viņam blakus. Skaidrs, ka Jirži Pekārzs domā to pašu. Varbūt mēs tomēr dzīvosim.

Paralēli ceļam stiepjas šaursliežu dzelzceļš. Garām kolonnai aizbrauc neliels vilciena sastāvs, šķindinot tādu kā kapsētas zvanu.

* * *

Koki palikuši aiz muguras, tagad vien asa vēja nicīgi plīkēts klajš lauks. Tuvojas nakts, bet sargi, ejot gar kolonnas malām, mudina neapstāties. Kolonnu klusi pāršalc ziņa, ka slimos vai nogurušos, kas vairs nevar paiet, kraujot ragavās, ko velkot spēcīgākie ieslodzītie.

Ceļš virzās tumsā slīpi uz leju. Pie platas upes gājiens apstājas. Tā ir melna kā bezcerība, tikai vienu kuģa ugunu atspulgi, ampelmanīgi lēkājot putainos viļņos, rāda, ka te patiešām ir ūdens. Ja viņus ved uz Dancigu, tad tai jābūt Vislai.

Tiek pievestas ragavas ar atpalikušajiem. Apakšā gulošie ir noslāpuši, tos izmet upes krastā. Kuģis vairākkārt virzās no viena krasta uz otru, kamēr visa kolonna ir pārcelta. Kad Varis tiek beidzot uz klāja, viņš ir tā pārsalis, ka locekļi nekontrolēti raustās. Vīri spiežas cits pie cita. Tas nav biedriskums, tikai dzīvnieciska vēlme kaut nedaudz pasargāt sevi no nežēlīgajām, ar asu ledussniegu sajauktām vēja pātagām, kam uz upes pievienojas arī stindzinošas ūdens šļakatas.

Šķiet, ka ķermenis ir kails, un brāzmas ne-traucēti graiza to kā ar asām dzirkļēm.

Nakts atpūtas nav arī otrā krastā, kolonna pa kukuržņainu ceļu tiek dzīta uz priekšu aizvien ātrāk. Varbūt grib tikt līdz kādai pilsētai? Pret rīta pusi liekas, ka pie apvāršņa tiešām pavīd pilsētas ugunis, bet, kad pelēkā ausmā priekšā redzams aizvien tas pats līdzenums ar retajām papelēm, Varis saprot, ka Dancigai viņi pagājuši garām, un turpmākais mērķis ir nezināms.

Vakarā, kad viņiem beidzot ļauj apstāties, no kolonnas aizmugures kā ļaunīga čūska atrāpo ziņa, ka ragavas ar slimajiem un vājajiem nav nemaz celtas pāri Vislai. Tie, kas vēl izrādījuši kādas dzīvības zīmes, turpat ceļmalā nošauti.

Varim kopā ar vēl diviem latviešu vīriem un čehu Jirži ir laimējies. Viņi sēž nevis uz zemes, bet uz augstas siena kaudzes. Smeldzošs izsalkums. Neko ēdamu neizsniedz. Jirži izvelk no somas sīpolus, pietiek visiem četriem. Neskaitāmas acis no lejas raida uz viņiem badainas bultas. Varis saprot – ja viņi neturētos kopā, pietiktu ar vienu signālu, bars mestos virsū un čeham visu atņemtu. Jirži izņem no somas divas grāmatas un sveces galu, tad demonstratīvi somu izpurina, izvēršot uz āru. Lejā stāvošie vilušies novēršas.

Nakts paiet murgainā snaudā. Viens no viņu četrinieka, allaž optimistiskais un šķietami fiziski izturīgais futbolists Kraulītis pamosas ar drudzi. Neko ēdamu joprojām nedod. Kraulītis paiet vairs nevar, aiziet uz ragavām. Kad kolonna nogriežas ceļa līkumā un pēdējā gājēju rinda ragavas vairs neredz, atskan šāvienu.

* * *

Viņi iet jau trešo dienu, bet ieslodzītie nav dabūjuši pat padzerties. Laiku pa laikam kāds pagrābj no grāvmales tīrāku sniegu un tā dzesē slāpes. Nākamajā rītā sasirgušo skaits būs vēl lielāks, bet par to neviens vairs nedomā. Pār plecu pārmestās segas ritulis ir svina smagumā.

Jirži noslēdz darījumu ar kādu pareizticīgo mācītāju no Pečoriem – atdod viņam savu sveces galu, pretī saņemot ar visu mizu vā-

rītu kartupeli. To viņi ar Vari divatā notiesā, piespiežot sevi pēc iespējas lēnāk viļāt pa muti saldeno masu ar visām mizām.

Jirži aizvien vairāk pagurst, lūdz, lai Varis pānes viņa somu. Tur vairs tikai tās divas grāmatas, kuras, izrādās, viņš pats sarakstījis. Varis domās saka savai sievai Alvīnei – tu mani vienmēr tā zāgēji par to, ka es katru brīvu brīdi skrēju uz sporta biedrības zāli. Redzi nu. Es tuos. Es izturēšu.

Jirži kādu brīdi vēl soļo blakus, bet tad atpāliek, un drīz vien Varis viņu vairs nevar saskatīt.

Kad kolonna iet cauri kādam ciematam, gaisā pazib viens, otrs, trešais maizes kukulis, tos sviež žēlsirdīgas kašubu² sievas. Vara rokas paliek tukšas, viņš vēl nespēj pietiekami ātri noreagēt un pagrūst malā citus. Bet arī viņam bada sajūta pamazām iznīcina pēdējās kauna paliekas. Varis redz, kā Varšavas konservatorijas profesors steidzīgi noslēpj maizi tukšā vijoles kastē, droši vien priedzīgs, ka nav atstājis šo nesamo kaut kur pa ceļam.

Nākamais ciems nav tik draudzīgs. Iedzīvotāji glūn pa aizkaru spraugām, bet spēcīgi jauneklī brūnos kreklos kliedz uz kolonnu: „Kāda velna pēc jūs viņus kaut kur vedat, šaujiet tepat nost!”

Varis satausta kabatā pašdarināto nazi. Ja redzētu kādu kaķi vai suni, nokautu uz vietas. Gaļa būtu jēla, bet sāta un svaiga. Kā viņš to ēstu, plēstu ar zobiem un šmakstīnātu!

Ceļš ir līkumains, sargi kolonnu nevar pārskatīt. Varis vairākas reizes redz, kā strauji sakustas mežmalas krūmi, nobirst sniegs. Kārtējais bēglis. Varis mirkli šaubās, bet tad saprot, ka viņam bēgt būtu bezjēdzīgi. Nav pat ne mazākās nojausmas, kur viņi šobrīd atrodas.

Gaiss kļuvis siltāks, sniegs zem gājēju kājām kūst. Aizvien vairāk savilgušo segu tiek nomests ceļmalā.

Viņš kādu mirkli ļaujās mazdūšībai. Ja šonakt mums neļaus atpūsties, es kritīšu. Bet melnā tumsā ceļš, kas neizturami vienmuļi stiepies pa līdzenumu, beidzot ved kalnup –

² Rietumslāvu etniska grupa, Austrumpomerānijas iedzīvotāji

un kalna galā slejas maza baznīciņa. Visus sadzen tur iekšā.

Poļi godbijīgi noņem cepures un sakrīt laukumā ap altāri. Varis atrod brīvu vietīņu kādā no soliem.

Nometnes jundas pūtējs – poļu klarnetists – paceļ pie lūpām savu instrumentu. Atskan „Ave, Marija”. Poļi raud. Tikmēr bariņš dāņu, galvas kopā sabāzuši, ap kaut ko ņemas. Smaržo gaļas konservs. Pamanījis Vara lūdzošo skatienu, gara auguma dānis nodur acis un vāciski saka: „Mēs esam pieci, un šī ir mūsu pēdējā kārba.”

Izlūdzies no kāda sarga uguni, *batjuška* kaktā skaita pātarus, mezdams krustus un klanīdamies pret sveces gala vārgo liesmiņu.

Pie baznīcas durvīm piepeši drūzmēšanās, kņada. Ēdiens, tur, ārā, daļa ēdienu. Cilvēku masa spiežas uz izeju, kāpj cits citam pāri. Arī Varis mēģina izlauzties cauri bezprātīgajam izbadējušo murskulim.

Kāds polis augstu virs galvas pacēlis sarkano puslodes veida nometnes bļodiņu, tādas ir rokā daudziem, kas bijuši tik prātīgi tās saglabāt. Bet poļa bļodiņa ir pilna – tajā viņa paša urīns. Valodu raustīdams, polis lūdzas, lai viņu izlaiž, negrib apgānīt dievnamu. Bet instinktu dzītam pūlim ir savi likumi, dažs ņirdzīgi pasmejas, un galu galā polis tiek atstumts tālu atpakaļ. Vēl labu brīdi dzirdamas viņa skaļās elsas.

Varis satrūkstas – vai viņam jau būtu sākušās halucinācijas? Abi jauniņie SD puisi, kas sarga durvis, taču sarunājas latviski. Varis mēģina viņus uzrunāt, bet tautieši strauji novēršas un pāriet uz vācu valodu.

Atmetis cerību izkļūt no baznīcas, Varis atgriežas solā, bet tad uz kāpnēm, kas ved uz kora balkonu, ierauga lietuviešu žurnālistu, ar kuru šad tad pārmijis kādu vārdu. Lietuvietis rāda viņam nepārprotamu zīmi, lai kāpj augšā. Kādam logam izsista paprāva rūts. Broņus izspraucas pirmais, Varis viņam seko, kritiens nav augsts. Abi skrien uz baznīcas durvīm. Tur ciema sievas ar divām skārda vannīnām. Varis izstiepj rokas ar savu bļodiņu, tajā ielīst balta, miltaina vira. Viņš strēbj to lēnām, sūc caur zobiem un klakšķina mēli.

* * *

Nojausma par laiku pilnīgi zudusi. Vairs nav spēka iegriezt robiņus zābaku pazolē, un nazis atdots zemniekam, iemainīts pret kausiņu lopiem vārītas lēcu viras. Ceļš uzrūdzis kā pavasarī, varbūt ir jau marts?

Kolonna stiepjas garāka, un aizmugurē biežāk nosprakšķ pa šāvienam, izbeidzot kāda pagurušā ciešanas. Un neviens vairs nesa-raujas, ieraugot ceļmalas grāvjos liķus zilpelēki svitrainās drānās. Kā milzu sēnes šur tur mētājas sarkanās bļodiņas. Pirms viņiem te gājusi cita kolonna.

Varim uz muguras bada augonis. Sāpes apgrūtina iešanu, bet vienlaikus palīdz saglabāt apziņu. Viņš ir ticis tālāk nekā daudzi citi. Viņam jāiztur. Jāatgriežas pie sievas un meitiņas.

Par Alvīni Varis gan domā arvien retāk. Šķiet, ka pat doma par sievietes ķermeni laupa spēkus. Krītot murgainā pārguruma miegā, viņš domā par Gitiņu, dzīvespriecīgo, blondo meituku, kam zīda bante allaž šļūk no matiem ārā. Bet, kad Vara lūpas iztēlē pieskārušās bērna matiem, viņš sāk tos ēst... Domās viņš apēd visu, pat savu jurista diplomu, no kura taču nav nekādas jēgas.

Jirži soma gājusi zudumā. Kādu vakaru, rāp-joties nakšņot šķūņaugšā, kur jau vairāki citi bija priekšā, Varis pirmo pa lūku iemeta somu. Un nekad to vairs neredzēja.

Viņš jūtas vainīgs. Somā gan bija palikušas vairs tikai grāmatas, bet tas bija pēdējais apliecinājums tam, ka tāds cilvēks vispār dzīvojis.

Tagad viņš nes kāda poļa puskažoku, par to nopelnot sauju graudu – iepriekšējā nakstmitnē dažiem ir laimējies salmos atrast pilnas vārpas. Visi mocās ar caureju. Ja ejot ierauga kādu ozolu, cenšas noplēst mizas gabaliņu, ko pakošļāt.

Ir dienas, kad kolonna apstājas, un spēcīgākie ieslodzītie var pieteikties prettanku grāvju rakšanai. Par to saņem gabaliņu maizes. Varis vēl spēj noturēt rokās baisi smago lāpstu.

Ir dienas, kad, ejot cauri ciemam, viņiem atkal met maizi vai kartupeļus. Varim lielākoties neizdodas neko notvert. Bet izraut

kādam veiklākam no rokām, nē, to viņš joprojām nevar, kaut labi saprot – izdzīvos tie, kas padosies instinktam.

Vakaros debesu pamale liesmo, var saklausīt artilērijas dārdus. Vienlaikus ar cerību tas rada bailes. Ka beigās no viņiem visiem vienkārši atbrīvosies.

Pienāk pēcpusdiena, kad viņi klupdami krizdami iztenterē no meža, kur ceļam pāri bijuši sagāzti nozāgēti koki. Varis saprot, ka tagad jābēg. Vislabāk to būtu darīt kādā ciemā, no kura galvenā ceļa uz abām pusēm likumo šķērsielīgas.

Viņi ir atkal četri, kas nolēmuši turēties kopā – šķiet, vairs vienīgie dzīvajos palikušie latvieši. Varis, kāds saksofonists no Rojas un divi Latgales puisi.

Bēgšana izdodas apbrīnojami viegli. Arī sargi ir pārguruši, uzmanība notrulināta. Bēgļi iemetas šķērsielas notekgrāvī un nogaida, kamēr vairs nav dzirdams gājēju soļu troksnis. No ciema jātiek ārā, jo te var būt vācu žandarmi. Viņi paliek grāvī līdz tumsai.

Ieļļa izrādās pavisam īsa, tūlīt aiz tās – nakts atkal aplēdojīs lauks. Viens otru balstīdami, viņi velkas pāri laukam, līdz sasniedz kādu šķūni. Ar brezentu pārklātos ratos neiedomājama bagātība – cukurbiešu graizījumi. Saldenās šķēpelītes košļādami, visi četri sakrīt salmu kaudzē cieši cits citam blakus. Tagad ir vienalga. Pat nošaušanas draudi vairs nevarētu viņus piecelt.

Kad Varis atkal atver acis, joprojām ir patumšs. Vai pienācis rīts? Vai arī viņi gulējuši veselu diennakti? Nedabisks klusums.

Varis pirmais iznāk no šķūņa, pārējie viņam seko un tad... Aiz dzīvojamās ēkas stūra parādās bariņš karavīru, noklakst automātu slēdži...

Tam vairs nav nekāda sakara ar loģiku, kustība ir absolūti dzīvnieciska. Varis krīt zemē un apsedz galvu ar sarkano bļodiņu.

– Ei, mužiki, kto vi takije?³

Paiet dažas sekundes, iekams viņš aptver, ka pienākušie karavīri runā krieviski. Neveikli raušas kājās no dubļu un ledus putras, pasperdams malā sarkano bļodiņu.

– Pošlji s nami, na Berlin.⁴

Berlīnē Varis un viņa biedri tomēr nokļūs krietni vēlāk. Vispirms viņus uzņems pie sevis kāda poļu zemnieka sieva. Nokaus teļu un vārīs buljonu. Visu turpmāko dzīvi Varis atcerēsies drausmās vēdergrauzes, ar ko mocīsies vairākas dienas, iekams organisms būs ar mieru paturēt sevī normālu, cilvēcisku barību.

* * *

1968. gada augusta novakarē advokāts Varis Ārkalns jūrmalas vasarnīcas dārzā sēž izlokāmā atpūtas krēsla svītrainajā rupja audekla sēdekļī ar „Spīdolu” klēpī. Tranzistora antena izvilka līdz galam, no tās spices līdz leknu lielgalvu dāliju aizsegtās mazmājiņas jumtam stieejas vara drāts – labākai uztveramībai.

Vēl lāgā neatkopies pēc nesen pārciestā infarkta, pavecais vīrs cīnās ar snaudu – *Deutsche Welle* raidītās ziņas ir pārāk svarīgas, lai atļautos kaut ko nogulēt.

Tad piepeši viņš satrūkstas. Sirds sāk sisties tik strauji, ka steigšus jāmeklē stikla stobriņš ar nitroglicerīna tabletēm. Rokas trīc, pāris baltie graudiņi izslīd caur pirkstiem, beidzot vienu izdodas iedabūt zem mēles.

Radio diktors pieteicis kādu čehu pretošanās kustības līderi. Balss trīcoša, aizlūztoša un tomēr tik kaismīga. Tā aicina nepadoties, cīnīties līdz galam.

Jirži Pekāržs. □

³ Ei, vīri, kas jūs tādi?

⁴ Nāciet ar mums, uz Berlīni

Rute Kārklīņa (1989) ir pēc izglītības žurnāliste, absolvējusi Literāro Akadēmiju, raksta stāstus.

Rute Kārklīņa

SMOGS

Mājās visos kaktiņos dzīvo mans vīrs. Katrā krūzītē, katrā skapītī gabaliņš no viņa. Cukurgraudiņi sasūkušies vīra smārdū – tējā nešķīst, tikai nogrimst. Izdzeru tēju, un tur jau viņš tup, pašā dibenā. Misenē nemetīsi, lai izskalotu – jāsaņem. Un tāpēc es eju laukā – slapstos pa šķērsielām, kļīstu svešu māju pagalmos. Tur, kur neesam bijuši kopā. Tur, kur viņa nav. Alkstu noslēpties kādā kaktiņā, kas nav piesūcies ar slimības smārdū. Bet kur nu paslēpsies? Visa pilsēta kroplo pilna. Puni, pušumi, zilumi, izsitumi. Klibiķi, aklie. Katram sava kaite. Katram kāda pumpa. Sirms mats. Slimīgi dzēlīgi smieklī. Nav kur acis nobāzt. Nāsīs cērtas slimo smārdū.

Sabāžu degunā vates tamponus, ap muti apsienu lakatu un nu tupu pieturā. Gaidu. Gaidu dzīvību. Pavasari. Brīvību. Brāļu kapu pieturā tupu un zinu, ka nākamā pietura arī kapī. Meža kapī. Visas nākamās pieturas kapī. Tik tok, tik tok rokas pulkstenis sit laiku. Laiks dziedē, sētnieks mierina, mutē šim akla tumsa, trīs zobi trūkst, ceturtais iepuvis, dziļāk saskatīt nevar. Neko nedziedē. Pulksteņa

pendele smagi belž pa ribām. Sēžu pieturā, smoku nost un vēroju kropļus.

Ir daži, kuri te nemainās. Veca sieva zilās vilnas zeķēs, kalošās un klibu gūžu. Katru dienu gāzelējas man garām, smagi sēcot. Nes Brāļu kapu vārnām maizi. Vīrietis ap gadiem trīsdesmit. Modīgs, melnu cepuri, asu skatienu un pulētām kurpēm. Reiz vējš to cepuri parāva nost un redzēju – tam pa pus pauri liels puns. Zili sarkaniem asinsvadiem pieaudzis pilns. Toreiz vīrietis cepuri noķēra un uzmauca punam virsū. Bet par vēlu. Nu es allaž varu to sajust – slimības smārdū caur cepures smalko cilpiņu rakstu stiegro laukā un velkas uz manu pusi. Vēl ir čupiņa bērnu. Jau palielu, sestā vai septītā klase. Tiem ir kropļa valoda – lamājas. Un reiz spārdīja balodi.

Baložu man te daudz. Par tiem gādā divi mazi bērņeļi, pufaiciņās satuntuļoti. Tik tikko iemācījušies staigāt, kleberē ar cieši rokā satvertu maizes maisiņu. Nogurušās mammas pieskata kleberētājus, zili loki tām ap acīm un plakstiņi smagi, bezmiega un atbildības pilni. Bet pašos mazajos es kropļības neatrodu. Esmu pētījusi gan šo, gan to. Bet nekā. Zaļos puņķus, kas no deguna lien mutē, tos neskaitu. Puņķi nav kropļība, puņķi ir ikdiena. Tie divi mazie man te parādās bieži. Puika un meitene. Puika jau tāds brašāks, par centimetriem diviem garāks, iet kā traktors. Meitenīte gan smalcīņa kā porcelāna lellīte. Tipina sīkiem solīšiem, no vēja jā-sargā, ka neaizpūš. Gandrīz katru dienu nāk baložus barot. Ausīs man smagi dun tik tok, tik tok. Es zinu, ka arī šos mazos reiz uzvarēs laiks. Tas pats laiks, kas skolas bērņus pārvērtis nevēros un līcis vecās sievas gūžai grabēt. Tas pats laiks, kas uzveica manu vīru. Tas pats laiks, kas smagi belž pa manām krūtīm.

Baloži, sausiņus saēdušies, apmierināti dūdo. Mammaš mazos velk prom. Arī man laiks mājās vilkties. Neesmu jau vēl nekāda vecā, tomēr kāpņutelpā katrā stāvā apstājos un elšu. Nevaru saprast, vai tas no stāvā kāpiena vai no viņa ēnas. Kā paceļu acis uz augšu, tā redzu, kā mans vīrs liek sparīgus soļus, kraukļa melnie mati uz katra soļa viegli cilājas. Pie pēdējā stāva viņš palūkojas atpakaļ un pasniedz man roku. Gluži tāpat, kā visus šos 13 gadus. Es atsmaidu, stiepju roku pretī... bet tā izslīd cauri tukšumam. Viņa vietā pretī blenž kaimiņu sarkanais velosipēds. Divas milzīgas, spieķiem pilnas acis. Steidzīgi

piņķerējos gar atslēgu, kā akla taustos un beidzot esmu iekšā. Pat apavus nenovelku, tūliņ uz vannasistabu, karstā dušā. Lai noteka aprij to smārdu, kas mani apņēmis šodien. Divi smagi, ūdeni sasūkušies deguna tamponi atsitas pret dušas grīdu un iesprūst aizsargsietiņā. Neaiztieku. Izmetīšu rīt. Turpat dušā uz lupatas uzgāžu poda līdzekli un dodos tālāk. Pirms sevis ceļu kārtīgi izberžu – kad māja smird pēc hlora, varu būt uz mirkli mierā.

Naktis es pavadu plānojot, kā no pasaules izmēzt slimības. Šobrīd kladē esmu piefiksējusi jau 43 idejas. Vēl gaidu, kad pie manis atnāks tā īstā. Kavēties nevar. Katru mirkli tūkstošiem cilvēku nošķaudās, pieklepo pilnu gaisu ar vīrusiem un samētā puņķainas salvetes. Acis jau atkal aizķeras pie pašas pirmās no idejām – lūgties Dievam par slimo izdziedināšanu. To lasīt īpaši grūti. Jo izmēģināta. Ak vai, kā izmēģināta toreiz, kad viņš slimoja. Dienām, naktīm, baznīcā, mežā, uz ceļiem un vēl zemāk. Bet pilnīgs klusums. Nāvēs klusums.

Blakus gultā vīrs lūr pār manu plecu. Skatās manās piezīmēs – vai beidzot atradīšu īsto recepti? Vai spēšu izglābt? Ciest nevaru, kad ar skatienu baksta un neļauj man strādāt. Izskatās, ka šī nakts atkal pa tukšo, es nospriežu un izslēdzu gaismu. Patiešām brīnos, kā vēl arvien varu gulēt. Bezsapņu, dziļā miegā. No rītiem pamostos ar nosiekalotu spilvenu un rūcoša bārdas dzenamā skaņu no blakus dzīvokļa. Šis rīts atšķiras. Nosiekalots ir nevis spilvens, bet gan mana ideju klade. Bija palikusi neaizvērta, tagad lapas stiklainas, tinte izpludināta, visas rūtiņas čauri spīd. Kā lai to tagad saglābj, es prātoju. Žāvēt? Pārrakstīt? Varbūt nemaz nav vērts? Blakus gultā kāds noņurd saldā miegā. Hlora smarža pagaisusi, nu atkal jūtu skābo smārdu, ko izstaro viņa elpa. Izstaroja. Tomēr jāžāvē, nospriežu. Viss vēl nav izmēģināts. Pasaule vēl arvien ir kropluma pilna. Es izraušos no gultas un dodos pie gāzesplīts. No paceltā plīts vāka noņemu izžuvušas apakšbikses, to vietā uzkarinu kladi un ieslēdzu visus četrus riņķus.

Kad esmu sataisījusies un gatava doties laukā, arī klade ir izžuvusi. Sakrokotas, čaukstošas lapas. Gandrīz neko nevar salasīt. Viss saplūdis bāli zilos pleķos. Tikai pēdējās lapas kaut cik izdzīvojušas, 43. ideja vēl pavisam skaidri salasāma – „Kļūt par ārsti,” tur rak-

stīts. Cik muļķīgi, priekš kam vispār ko tādu rakstīju. Tāpat jau skaidrs, ka tagad, kad mūžs pašā viducī, nesēdēšu dienām un naktīm pie studiju grāmatām. Iesviežu kladīti misenē un dodos laukā.

Lai tiktu līdz manai kapu pieturai, jāpaiet garām trīs īpaši nepatīkamiem punktiem. Pirmais ir poliklīnika. Jau simts, divsimt metru attālumā manas nāsis sāk nervozi pulsēt. Poliklīnikas tuvumā ar slimo smārdu piesūkušies ne tikai darbinieki, garderobisti, apkopēji un apmeklētāji, bet arī stāvvietā novietotie auto. Ikreiz, kad eju garām, dzirdu kā tie smagi sprauslā, birdina rūsu un saņņo par jauniem, veselīgiem īpašniekiem. Es mašīnām virsū neskatos, ātrā solī dodos tālāk. Tur kādas koka mājas pirmajā stāvā katru otrdienas rīt, ceturtdienas vakaru un svētdienu pulcējas dievlūdzejī. Reti kurš veselais ieiet ēkā, pārsvarā viņi visi ir slimi, galvenokārt ar sirds kaitēm. Daudzkārt es esmu tur laukā pie bērziem stāvējusi un klausījusies viņu dziedāto „Alleluja”. Zāles, kas tur dabūnamas, laikam ir iedarbīgas, jo arī viņi iznāk smaidīgi un gaiši. Iedarbība gan diezgan īsa, pēc dažām dienām dievlūdzejī atkal ir atpakaļ, gatavi saņņemt kārtējo devu. Tā nav nopietna medicīna, tik tāda homeopātija, es nospriežu. Vairāk uz prātu strādā, kā uz ķermeni.

Viskarstākais un trakākais punkts ir aptieka. Slimību smoga mākonis nosēdies uz tās jumta, ikvienu iekšā ejošo bagātīgi apbirdina ar jauniem bacīļiem. Smaidīgie un veselie uz aptieku neiet. Ja nu vienīgi kāds bērnelis ieskrien pēc saldajam C vitamīna ripiņām un tūliņ atkal nozūd pagalmos. Toties slimnieki aptiekā pavada labu daļu savas dienas. Kā nu ne? – te nolikts ūdens aparāts, atpūtas krēsli un asinsspiediena mērītājs. Un tad nu čupām visi nāk spiedienu mērīt. Kamēr vieni sēž, mēra un malko ūdeni, tikmēr citi šiem virsū saklepo stafilokokus un uz bankas karšu lasītāja zieķē konjunktīvītus. Veselāks no aptiekas neviens tik tiešām neiziet. Tādēļ es tai garām dodos ātrā tempā, turklāt ar aizturētu elpu. Līdz šim man ir izdevies izglābties.

Arī šodien ātrā solī nesos garām... Un tad atminos blociņā rakstīto: „Kļūt par ārsti.” Patiešām, kā man tas ātrāk nebija ienācis prātā? Ap muti apsienu lakatu, uzlieku kapuci, vēl pēdējo reizi bažīgi palūkojos uz biezo

smoga mākonī virs jumta un dodos iekšā. Lakats nelīdz, man tik un tā aizcērtas elpa un vēders sāk reflektori raustīties. Tikai nevem, tikai, lūdzu, nevem, es prātā skandinu. Viena pēc otras acu priekšā uzplaiksnī atmiņu epizodes – kā šeit ievēlos ar 12 recepšu lapiņām vienā rokā un vīra pasi otrā. Tas bija tajā pašā dienā, kad ārsts apstiprināja diagnozi. Toreiz es pagrābu maisiņu ar nopirktajām zālēm un, tabletēm grabot, skrēju visu ceļu līdz pat mājām. Tik daudz jau bija nokavēts, vairs nedrīkstēja zaudēt ne sekundi. Zāļu paciņas tukšojās strauji. Turpmāk biju regulāra aptiekas apmeklētāja, aptiekāres mācēju saukt vārdā, šo to zināju arī par Silvijas meitas dzīvi un Alīnas mazbērniem. Dažkārt piesēdu aptiekas atpūtas krēslā un lēni malkoju Venden ūdeni no plastmasas glāzītes. Tik ļoti grūti bija piecelties un doties mājās.

Šodien šeit saimnieko jauna aptiekāre. Spītīgi neskatos uz viņas vārda kartīti, tikai lietiski pasūtu C vitamīnu, D vitamīna pilienus. Tad vēl divu veida kakla sprejus, ziedi „Eviņa”, brīdi svārstos starp paracetamolu un ibumetīnu, tomēr lemju par labu otrajam. Lielo pudeli dezinfekcijas šķidrums kārpām, plāksterus ar Hello Kitty attēlu un tējas koka ēterisko eļļu. Šim brīdim pietiks. Saberu visu rokassomā un sparīgi nesos laukā.

Ar ko lai sāk? Varbūt doties uz pilsētas centru, kur kroplīgie visvairāk? Palikt tepat pie aptiekas durvīm? Gaidīt vakaru un vaktēt dievlūdžējus? Nolemju par labu centram un dodos uz tramvaja pieturu. Aptiekas apmeklējums mani ir aizkavējis, tāpēc šorīt nesatieku klibo sievu un punaino vīrieti. Arī skolas bērniem stundas jau sākušās. Tikai abi bērni baložu bara vidū tukšo maizes maisiņus. Ne miņas no slimajiem. Gan jau tramvajā būs, es spriežu.

Tramvajs nepieviļ, pati vadītāja tāda ne daudz kropla – agrāk nebiju pamanījusi, bet tagad skaidri redzu lielu, gaļīgu kārpu tai uz labās rokas vidējā pirksta. Dezinfekcijas pudeli somiņā var viegli sataustīt, izvelku to, bet mirkli svārstos. Tomēr neerti... Aiz manis nepacietīgi mīņājas divas apaļīgas tantes ar lapu grābekļiņiem rokās: „Iekšā vai laukā?” tās prasa. Iekšā, iekšā, pie sevis noņurdu un sniedzu vadītājai šķidrumu. Viņa apmulsusi skatās, it kā nesaprazdama. Tēlo muļķi, es nospriežu. „Tas jūsu kārpai. Uzsmidziniet kādas sešas septiņas reizes dienā, noteikti pa-

līdzēs,” es paskaidroju. Vadītāja nosarkst un paslēpj kārpaino roku svārku atlocē. „Man jau tāds ir,” viņa klusām atbild. Apaļīgās tantes nav gatavas gaidīt ilgāk un stumj mani uz priekšu tramvaja dziļumā. Es ļaujos. Pudeli iebāžu atpakaļ somā.

Tramvajs gandrīz tukšs, vietas te daudz. Jau grasos apsēsties, kad manu uzmanību piesaista pirmspēdējā rindā sēdošs jauniets. Sēž salicis, drebinās, no mutes veļas otrās dienas smārds. Sataustu ibumetīnu un apsēžos blakus jaunietiem. „Labdien, kā jūs jūtaties,” es vaicāju. Klusums. Vaicāju vēlreiz, nu jau skaļāk. Klusums. Kas ir ar tiem slimajiem, ka viņiem patīk visu mūžu savās kaitēs tupēt un citiem gaisu mērdēt, es sūkstos un iebukņu šim sānos kārtīgu dunku. „Ko ļausties, ko tev vajag,” viņš nikns atsaka. Parādu viņam ibumetīnu. „Vajag?” es prasu. Jauniets skatās uz mani kā uz mēslu. „Rij pati savas ripas,” viņš atrej.

„Nākamā pietura – Ģertrūdes iela,” atskan skaļrunī. Pēc brīža tramvajs apstājas, atveras durvis un līdz ar asu vēja brāzmu salonā ienes čuru smaku. Nopūšos un kāpju laukā. Cik stulbi sanāk, visu šo laiku esmu slēpusies no sērgām, bet tagad dzenos tām pakaļ.

Pieturā sēž vecs vīriņš. Galīgi sašļucis, uz spieķi atspiedies. Labās kājas bikšu stara tumšāka par otru, zem kājas peļķīte. Dodos klāt. Prātā apsveru iespējamās diagnozes – problēmas ar prostatu, samazināts urīnpūšļa tilpums, problēmas ar prātu... Neko daudz par slimībām nezinu, nav ne jausmas, kā šajā gadījumā izlīdzēt. Parakņājos somiņā un sataustu C vitamīna bundžiņu. Par sliktu jau nenāks, es nospriežu uz sniedzu to večūkam. Viņš paveras uz manu izstiepto roku un satver vitamīnu bundžiņu. Lieliski, tā tad kādam man izdosies palīdzēt, es nodomāju un sparīgi dodos tālāk. Ielas otrā pusē vesels soliņš pilns ar dzīves grūtdieniem. Visi nošļukušās drēbēs, droši vien bezpajumtnieki. Pieejot tuvāk, jau skaidri redzams, kādas šiem vainas. Vienam pārsista uzacs – tam tiek plāksteru paka. Divi sparīgi kāšē – tiem sniedzu kakla sprejus. Šie priecīgi ņem preti. Ceturtais tīri vesels izskatās. Grasos jau doties prom, bet vīrietis sauc man nopakaļ: „Vai tad man arī ko nedos?” Tev jau nevajag, tu vesels, grasos atbildēt, kad sajūtu puvuma smaku, ko dveš viņa mute. Sataustu tējas koka eļļu un dodu to. „Kārtīgi atšķaidi un

tad izskalo kaklu," es norādu. „Jā, jā," vecais atbild un bāž pudelīti kabatā.

Pēc tik produktīva rīta sajūtu izsalkumu un nolemju turpat tuvējā kafējnicā nedaudz atvilkt elpu. Kafējnicai skatlogs plašs, var labi redzēt visu ielu. Arī tikko apciemoto bezpajumtnieku kompāniju, kas šobrīd... Kas tad tas? Visi četri vīri sarosījušies, manas zāles tur pastieptās rokās un cenšas nopārdot garāmgājējiem? Te nu bija lielā ārstēšana! Pēkšņi atkal jūtu, kā man virsū gāžas smoga mākonis, spiež gar zemi. Pie šī paša galdiņa sēdēja arī viņš. Pirms gada kopā brokastojām un vērojām, kā krišnas daļa pārtiku garā rindā sastājušajiem.

Ceļš uz mājām pāriet nemanot, smagi elsojot, ievelos dušā un jau atkal beržu sevi ar vannas sūkli. Āda deg, dedzina pat ūdens strūkļas maigais pieskāriens. Šoreiz smakas tik viegli nepadodas, arī izkāpjot no dušas, vēl arvien jūtos netīra. Misenē mētājas no rīta izsviestā piezīmju klade. Paeju tai garām un ievelos gultā. Tukšs gaiss, tas viss ir tukšs gaiss... pie sevis murminot, aizmiegu.

Nākamais rīts pāriet ieraduma vadīts – bārdas dzenamais aiz sienas, neizšķīdis cukura grauds tējas krūzes dibenā, saķemmēti mati un aizslēgtas ārdurvis. Šodien ir otrdienā, koka mājās dievlūdžēji jau dzied slavas dziesmas. Kā ierasts, nostājos starp bērziem un klausos.

„Zini, es arī tā gribētu," vīrs toreiz teica, veroties aizklātajos nama logos. Rokā viņam gailēja cigarete. „Ko tad? Dziedāt?" es nesapratu. „Ne tikai. Uz stundu būt mierā. Aiz aizkariem lūgt Dievu un neredzēt pasauli otrpus logam. Uz stundu būt divatā – tikai Dievs un es." Toreiz biju pārsteigta. Par reliģiju mēs nerunājām. Ticējām, taču otram neuzbāzāmies. Tāpēc viņdien es neatbildēju. Viņš izkūpināja cigareti, izdedzi iesvieda aprūsējušā konservēnē turpat pie bērza, un mēs devāmies tālāk. Bet tagad es prātoju, kāpēc klusēju? Kāpēc toreiz nepavaicāju, kāds tad ir viņa Dievs, kuru tik ļoti gribas lūgt aiz aizkariem? Manējais uz lūgšanām nav atbildējis. Es paslepšus palūkojos apkārt un ar puspavērtām lūpām klusi nomurminu: „Tu, Dievs, jau nu varēji kaut ko darīt." Protams, atkal klusums. Dievs neatbild. Tikai dievlūdžēji turpina dziedāt un no puspievērtā loga šķirbas atplūst neskaidri dziesmas vārdi: „Ved mani, Dievs, tik Tavos taisnos ceļos, Dod lai-

mi, kura citiem neliek ciest..." Tad vēl kaut kas par dziļiem maldiem un tamlīdzīgi. Kaut kur tālumā dzirdu tramvaja ķercošo taures signālu un dodos tālāk.

Pieturā viss pa vecam. Klibā sieva jau aizgājusi, skolas bērni iekāpuši pie kārpainās tramvaja vadītājas, nu tuvojas punainais. Es sēžu neko neredzošām acīm un prātoju – cik ilgi vēl tā tupēšu. Nu jau trīs mēneši kā viņš miris. Jāsāk šķirot netaiķa mantas. Varbūt jāpārdod dzīvoklis un jāpārvācas uz citurieni? Pie jūras, kur svaigāks gaiss? Vai dziļāk mežos, kur mazāk ļaudis?

Kamēr es prātoju, nemanot pietuvojušās mammas ar mazajiem bērneliem. Porcelāna meitenīte jau pavisam tuvu, nepaceļ kājiņu pietiekami augstu – aizķeras un paklūp. Pēdējā mirklī mazo saķeru aiz kapuces, paglābju no pārsista deguna. Bet tā arī sastingstu – ar cieši saķertu skuķēnu rokā. Man sareibst galva no pēkšņā smārda, ko sajūtu. Tas pat nav īsts smārds. Drīzāk atmiņas par smārdu. Par mana vīra smārdu, kas pamazām pārņēma viņa miesu, slimībai pieņemoties spēkā. Un tagad, pieskaroties šim mazajam bērnam, es to atkal jūtu. Tik tok tok tok rokas pulkstenis skaļi sit laiku. Uz pieres izspiežas sviedri, mamma pieskrējusi klāt un grib paņemt meitēnu klēpī, es palaižu mazo vaļā... Un instinktīvi saķeru sievietes roku. „Vai sen jau zināt par mazās slimību?" es vaicāju. „Kādu slimību!" viņa ir pārsteigta. Es samulstu... Varbūt esmu kļūdījusies. Droši vien izklausos kā psihā. Bet, ja nu tomēr... „Aizvediet nodot asinsanalīzes. Kamēr vēl nav par vēlu, ticiet man," es noberu un steigšus došos prom. Ar acs kaktiņu vēl redzu, kā abas sievietes sparīgi sačukstas. Es viņas nevainoju. Es arī sevi noturētu par psiho.

Mājās jau atkal ievelos iztukšota. Šoreiz nav spēka pat dušai, tāpēc izvelku kārpu dezinfekcijas šķīdumu un kārtīgi sapūšos ar to. Uz mirkli tas palīdz un es varu atslīgt virtuves krēslā. Protams, jau atkal neesmu viena. Turpat blakus viņš malco tēju. Es nevaru izturēt to ritmisko, mierīgu elpošanu, kas cilā viņa krūtis. Skaidri atminos, ka pēdējā mēnesī viņš pārtika tikai no isām, asām ieelpām. Katru izelpu pavadīja griezošs gārdziens. No kurienes tad tas miers? Viņš noliek tējas tasi un tagad pēta manas māsas atsūtīto dzimšanas dienas apsveikuma kartīti. Cik pārspīlēti lēnas ir viņa kustības, it kā te nebūtu ne

manis, ne mana tikšķošā rokas pulksteņa. It kā pēkšņi neeksistētu ne ledusskapja rūkoņa, ne vaukšķošais suns pagalmā, ne Pano-rāma, ne nāve, pat ne dzīvība. Viņš noliek kartīti, paskatās uz mani un pirmo reizi kopš savas nāves ierunājas. „Man izdevās,” viņš saka. „Uz stundu būt mierā. Aiz aizvērtiem aizkariem. Tikai Dievs un es.” Cik muļķīgi, nu jau sāku dzirdēt arī balsis, es nodomāju. Kur nu vēl tālāk.

Nākamās dienas pavadu šķirojot vīra mantas. Jau četri lielie miskastes maiši pilni, izskatās, ka vēl kādus trīs vajadzēs. Jūtos apreibusī no tām atmiņām, kuras līdz ar viņa mantām izcilātas no skapja dziļumiem. Jūtu, ka man nepieciešams svaigs gaiss, tāpēc steidzos laukā. Kājas pašas mani nes ierastajā maršrutā gar poliklīniku, baznīcu un aptieku uz tramvaja pieturu. Vairs jau nav nekāds rīts, tāpēc pārsteigta secinu, ka pieturā sēž porcelāna meitenītes mamma, kuras roku pirms nedēļas tik stingri biju saķērusi. Turpat blakus ratos guļ arī pats meitēns. Mani ieraugot sieviete pielec kājās, pabāž rokas ratu apakšā un izvelk šokolādes tāfelīti. „Tas jums! Es nesaprotu, kā jūs to zinājāt, bet jums bija taisnība! Jau nākamajā dienā uzsākām ārstēšanu, un ar mazo viss būs kārtībā,” viņa saka. „Cik labi, ļoti priecājos...” es nomurminu un paņemu šokolādi. „Lai jums izdodas,” vēl beigās nosaku un steigšus dodos prom. Tikusi līdz bērziem visbeidzot apstājos un dziļi ieelpoju. Koka māja stāv klusa, vējā viegli plīvo aizkari. Neviena „Alleluja” un neviena „Kungs, apžēlojies”. Es veros tukšajos logos un jūtu, kā pār maniēm vaigiem lēni rit asaras. Vīrs galvas vējš šūpo smalkos bērzu zarus un ar klusu čirkstoņu vaļā sprāgst pirmie pumpuri. „Dievs, Tu šodien esi izgājis ielās,” es dzirdu sevi čukstam. Kāds nožāvē manas asaras un es lēni soļoju mājup.

Kāpņutelpā pie dzīvokļa durvīm salikti melnie miskastes maiši, tos vajadzēs dabūt prom, es spriežu un veru vaļā durvis. Caurvējš tās spēcīgi atsit pret sienu. Pavasara gaiss māju ir izmēzis tīru, vairs ne miņas no skābā smārda, kas vēl šorīt visu bija ietinis vieglā dūmakā. Es atslīgstu divānā. Nevis savā, bet vīra vietā. Smaržo. Dīvāns smaržo pēc pavasara, pēc vēja noglāstītas miesas, pēc mana vīra. Paskatos savā rokas pulkstenī – digitālie cipari klusi vēstī 12:00. Vēl ir laiks, es pateicībā nodomāju un nokožu gabaliņu no šokolādes. □

Agnese Zarāne

BIZES

Emīlijai šodien ir četrpadsmitā dzimšanas diena. Kopš agra rīta friziere pinusi neskaitāmas bizes, pacietīgi ik pa laikam atgādinot meitēnam atraut acis no kustīgajām bildītēm telefonā, lai kopīgi izlemtu par bižu platumu, garumu un matu celiņa lokāciju. Kad matu meistare pēc trim stundām novelk no meitenes pleciem apmetni, Emīlija nolēc no krēsla, ar plaukstu apčamda galvasrotu un pasmaida savam spoguļattēlam. Izskatās, it kā viņai uz galvas būtu uzrāpušies trīsdesmit mazi, kustīgi zalkši, vēlāk nodomās mamma. Izkatās uz mata kā Aminatai, priecīgi domā Emīlija un jau jož uz frizētavas ārdurvīm, gandrīz aizmirstot, ka pie kases jāatstāj piecdesmit eiro. Skaista banknote, skuķis nodomā un nopūšas.

Pavasara saule apžilbina prātu un acis, tāpēc Emīlija uzstutē uz deguna milzīgas brilles. Visa dzīve izritinājusies viņas priekšā kā sarkanais paklājs – viņa soļo pašpārliecināti, šis ir mans laiks, viņa dungo, laiku pa laikam pārbaudot paziņojumus mobilajā telefonā, bezvadu austiņas apslāpē ielas trokšņus, ir tikai mūzika, mūzika, un viņa ir uz zemes nokritusi zvaigzne, viņa mirdz, viņa neiet, viņa dejo.

Pandēmija neko ļaunu Emīlijas ikdienai nav nodarījusi – gluži otrādi. Klasē un skolā viņa neprata būt interesanta. Reizēs, kad kādā jautrākā kompānijā viņu uzrunāja, Emīlija kautrīgi pievērsa skatienu skolas gaitēņa laminētajai grīdai, izmetot kādu īsu, nebūtisku atbildi. Kad meitene palika viena, savā galvā viņa mēdza izspēlēt dialogus – ko interesantu nākamajā reizē varētu pateikt, taču nākamās reizes svarīgajā brīdī viņa mēdza sasirt ar pēkšņu, īslaicīgu amnēziju vai arī reaģēt tik lēni, ka prātā ienākusi asprātīgā frāze vairs nepiestāvēja klasesbiedru tā brīža sarunas tematam.

Bet internetā gan viss ir citādi. Bilde var izdaiļot ar atbilstošu filtrīņu, zem tām uzrakstīt kādu viedu komentāru, piemēram, „when life gives you lemons, make lemonade”, video pirms izvietojšanas var nofilmēt vairākas reizes, ne tā, kā dzīvē, un, ja ļoti vajag, var palūgt arī vecākajam brālim, lai smuki

samontē. Viņa pārtiek no paceltiem iekškiem, tīkšķiem un sirsniņām, no komentāriem un interneta draugu video, un tas ir tik aizraujoši – vēl daudz labāk, nekā parastajā dzīvē.

Nu jā, ārā no mājām viņa tagad gandrīz vai neiet – ja nu vienīgi vajag noknipsēt kādu bildi, un retos skolas draugus, kas viņai bija, tikpat kā nesatiek, ja nu vienīgi reizēm whatsappā, bet vai to var dēvēt par satikšanos, Emīlija nezina. Taču kas par to, interneta okeāns ir plašs un neaptverams, nesalīdzināms ar vietējo dīķi, un krupji tur ir nomaskējušies par tik skaistiem prinčiem, ka nenoskatīties.

Nonākot mājās, Emīlija alkaini iestūkē mutē picas šķēli, virsū uzēd gabaliņu kūkas un gaida dienas svarīgāko notikumu. Nē, tas nav draudzeņu sarūpētais pārsteigums – īpašs video sveiciens, un tā pat nav pusglāze bumbieru sidra, ko mamma šovakar atļāvusi pagaršot. Tā, protams, ir nofotografēšanās ar jauno matu rotu pie viesistabas fotogēniskākās sienas. Emīlija cer, ka viņš – tas pats Viņš, kurš pie pagājušā ieraksta atstāja komentāru „smukina”, arī šoreiz uzrakstīs kaut ko līdzīgu.

Viņa ir nofotografējusies četrās dažādās pozās – ar rokām satverot gurnus, sānskatā, ar nopietnu sejas izteiksmi un smieklīgi plivinām bizes. Emīlija atlasa trīs bildes, uzliek tām tīkamos filtriņus un atlasa spīgulišus un bilžu pārveidošanas programmām, ar ko paspilgtināt jauno krekliņu. Trīs bildes ar uzrakstu „Happy bday to me” un heštagiem „birthday girl”, „socute”, „newhairnewme” rotā meitenes instagrama sienu. Emīlijas kontā lēnām birst pacelti iekški, tīkšķi un sirsniņas. Pēc pustundas pienāk paziņojums, ka ir saņemti jauni komentāri. „Daudz laimes dzimēnē, skaistā!”, raksta kāda interneta draudzene. Emīlija pasmaida. Pēc dažām minūtēm vēl viens komentārs. Mamma acīs nolasāms pārmetums par *sēdēšanu* telefonā ģimenisku vakariņu vietā, tomēr Emīlija nepacietīgi pasniedzās pēc savas mīļmantiņas un saspringti lasa „Sapin bizes uz rokām”. Kādu mirkli viņa neizpratnē noraugās telefona ekrānā, tad pēkšņi pieceļas un aizmūk uz tualeti. Aizākējusi durvis, pie spoguļa viņa kārtīgi nopēta savas rokas. Iepriekš viņa to nebija pamanījusi, bet šobrīd redz, ka jā – rokas tiešām ir spalvainas. Un filtriņš, ko Emīlija pievienoja bildei, spalviņām liek izskatīties vēl tumšākām. Izskatās pēc virieša rokām.

Agnese Zarāne apguvusi Prozas un Dzejas meistarklases Literārajā Akadēmijā – rakstnieku Ronalds Brieža, Janas Egles, Ievas Melgalves un Māra Salēja vadībā. Raksta prozu un mazliet dzeju. Iznākušas divas grāmatas – garstāsts jauniešiem *Slīdošās kāpnes* un stāstu krājums *Laba meitene* (Zvaigzne ABC).

Emīlija novēršas no sava spoguļattēla. Viņa grib aizbēgt no svilinošās kauna izjūtas, bet ierastais bēgšanas mehānisms – telefons – nepalīdz, tikai pastiprina trauksmi un izmisumu. Kā gan viņa to nebija iedomājusies? Vajadzēja uzlikt citu filtriņu. Vajadzēja nepļivināties ar rokām. Vajadzēja vilkt krekliņu ar garām piedurknēm. Ko tagad padomās tas puisis, kurš iepriekšējā reizē... paga, viņš vēl varbūt nav redzējis. Emīlija izdzēš pēdējās trīs bildes. Pa acs kaktiņu izspiežas asara. Viņa atver spoguļgaldiņa atvilktni un izvelk mamma skuvekli.

Pēc dažām minūtēm viņa iznāk no vannasistabas.

- Emi, nāc vēl uzēst kūku! – priecīgi uzsauca mamma.
- Es vairs negribu. Man slikti... pārēdos laikam. Iešu pagulēt.

Atlaidusies uz gultas, Emīlija nopēta savas rokas. Kails un ievainojamas. Meitene ieiet savos sociālo tīklu profilos un meklē opciju „delete profile”. □

Linda Treija

ANDRA OTTO-HVOINŠKA. IKDIENAS POĒZIJA

*P.S. Kāpēc nejaūtā par savām gleznām?
Tur, kur sievietē izžauj veļu, priekšplānā
kreisajā stūrī ir ķirbis, labajā stūrī un
fonā saule ienirst mirdzošā jūrā*

1996.27.XII¹

Andras gleznas ir savdabīgi krāsainas, nostalgiskas, melanholiski cerīgas un tuvas, tik tuvas. Var jau būt, ka kopā pavadītie skolas gadi, kopējās vasaras un ilgā pazīšanās rada šo tuvuma sajūtu, bet iespējams, ka tā ir mākslinieces spēja mums katram pierastajās ikdienas norisēs saskatīt īpašu poēziju.

Kā galveno aizraušanos māksliniece atzīst portretu gleznošanu. Tie ir patiesi, nesamāksloti un ar tādu vieglu, īpaši Andrai raksturīgu, attēlošanas atpazīstamību. Nesadrumstalotas formas, izteiksmīgi profili, uzsvērtas vizuālās īpatnības, un gandrīz visos portretos mēs varam saskatīt kaut ko no Andras pašas. Katrā darbā ienāk arī detaļas, kas trāpīgi papildina personības aprakstu. Tā var būt atvērta grāmata vīra, dzejnieka Jāņa Hvoinska rokās (*Jānis lasa un lasa*), meitas Annas bezrūpīgi plandošie mati vasaras vējā un nopļautais siens fonā (*10 gadi*), kūpoša cigarete pirkstos un dendijisks lakatiņš ap kaklu (*Uģis*), tirkīz zilās acis un pelēkais galvas auts (*Māra*), vai arī daudzie Andras pašportreti ar raksturīgo profilu, putniem, puķainām drānām un citām sajūtu un noskaņu radošām lietām.

Andra dzīvo Berģos, kur gandrīz ar roku aizsniedzama ir Etnogrāfiskā Brīvdabas muzeja sēta. Šī bērņības klaiņojumu un apmeklējumu zeme vēlāk uz laiku bija mākslinieces darba vieta, kur viņa strādāja kā māksliniece un restauratore. Liekas, ka muzejs ir bijis viens no tautas mākslas ietekmes avotiem Andras daiļradē. Atskaņas no ornamentālajiem gleznojumiem uz koka lādēm un skapju durvīm, brunču audumiem, koši puķaino lakatu ornamentiem, māla krūzes formām un

šķīvju rakstiem bieži parādās mākslinieces darbos (*Jēkaba Drandas apbrīnošana, Skaitās krūzes, Baiba* u.c.). Andras gleznas ir kā jūtīgi atrasti kadri, katra lieta ir pārdomāti iekomponēta un ar īpašu nozīmi. Viņa arī fotografē un uzņemtās fotogrāfijas ir tikpat dabīgas un nesamākslotas kā visa Andras atieksme pret dzīvi. Mēs redzam Juglas ezeru kā pasaku zemi, apsnigušu izžautu veļu uz striķa, kur centrā pretē divielis ar pupuķi², ziedošas dilles pret Ziemeļvidzemes negaisa debesīm, Latgali, rapšu laukus un padebešus. Tajās tiek parādīts viss, kas piesaista mākslinieces skatienu.

Liela nozīme Andras mākslā ir putniem, kas ļoti organiski iekļaujas viņas darbos. Novēroti aiz loga ziemas spelgoņā, vai paceļot acis uz debesīm, kad jāravē laukos garās vagas, gan vakarā, baudot saules rietus pāri pļavām, tos vēlāk var atrast mājokam arī mākslinieces darbos. Dažreiz putni Andras mākslā ir kā vispārīgs simbols, bet citreiz tie ir mums visiem atpazīstami; baloži, zilītes, sarkankrūtīši, zvirbuli, kaijas, pupuķi un citi. Gleznās un zīmējumos tie sēž uz pleca, vai koka zarā, tāpat pastaigājas Kurzemes jūrmalā, bet tad kāds no viņiem morfizējas cilvēcīgos apmēros un kopā ar jaunu pārii lūkojas jūras tālēs.

Andras darbos nav asu stūru, nav perfekti taisnu nogriežņu. Līnijas gandrīz kā dzijas pavediens izseko formai un nenogriežas vai nenolokas ar asu leņķi, pārcirtiem. Tās rada plūstošu formas un vibrējoša ritma izjūtu. Uz lauka paralēlajās vagu rindās traktors atstājis līkloču riepu pēdas (*Drīz atkal spīdēs saule*), vilnišu rindas un mākoņu gubas, kas ievilkta ar pindzeles kātu eļļas krāsas klājumā (*Debesis II*), starp izcakoti kruzuļoto lapu zīmējumu guļ baltās peonijas kupenas (*Peonijas*) un ar līniju sarullētie siena rullī vasaras saulrietā (*Augusts*). Kā jau izteiksmīgai zīmētājai Andrai padodas arī burvīgas ilustrācijas. No Rozentālskolas³ laika jau toreiz atpazīstamajiem Andras stilā veidotajiem zīmējumiem, kuros parasti tikai attēloti panciski

² Pupuķi ir sastopami Jūrmalas un Rīgas novados, tai skaitā arī Ādažu poligonā, kur šiem putniem ir izvietoti tiem piemēroti būri. Latvija atrodas uz šo putnu apdzīvotās teritorijas ziemeļu robežas, tāpēc LV līgdo apmēram 100-300 šo putnu pāru. Pupuķis bija Latvijas gada putns 2014.

³ Jaņa Rozentāla mākslas vidusskola, kuru A. Otto pabeidza 1988. gadā

¹ Juris Kunoss *dzejoļi 1995-1999 un par Juri Kunossu*. Apgāds „Jaunā Daugava”, 2007, 81. lpp.

Andra Otto-Hvoinska. *50tā vasara. Eļļa uz audekla.* 60×80 cm. 2020

Andra Otto-Hvoinska. *Mans brauciens pirmajā autobusā*. Eļļa uz kartona. 74×49 cm. 2003

jaunekļi⁴, modīgas, bet nesmaidīgas jaunas un cita pusaudžu tematika, tie ir pilnveidojušies par dabīgi stilizētu, nedaudz romantisku tēlu un norišu attēlojumu. Andra ir ilustrējusi Jura Kunnosa dzejoļu grāmatas, A. Dziļuma grāmatu bērniem *Meža pils*, BIKIBUKA sērijā izdoto Rūtas Skujiņas *Zinti*, u.c. Arī pāris gadus atpakaļ iznākušo Jāņa Hvoinska dzejoļu izdevuma *Mūza no pilsētas N.* vāku rotā mākslinieces radītais dzejnieka portrets.

Sadzīviskie motīvi un ikdienā novērotais ieskanas vai katrā Andras darbā. Tās ir lauku māju Rencēnos apkārtnē ainavas, zivju tīrīšana, novāktie ķirbji un bietes, zāpīšana, negaiss. Pa reizei gan attēlojuma veidā, gan nosaukumos pavīd pa satīriskam smaidīgam. Kā piemēram kāpostlapa pie krūts (*Atkal piena sastrēgums*) un fonā kā sienas tapešu ornamentals izkaisītas kāpostgalvas, vai arī glezna ar garo nosaukumu *Dzīvē aukstumpumpa. Domās – Portugāle. Šodien humpalās nopirku jaunu jaku. Skaistu jaku*, vai medicīnisko banku radītais tumšo, regulāro aplū nospiedumu raksts uz kailās muguras (*Bankas*). Uzņirst atmiņā kādreizējie ziemas braucieni no Rīgas centra uz Berģiem vecajos „Ikarusa” autobusos, kad logs kā mežģīnes noklājas leduspuķēm un bija tik auksti, ka deguns palika sarkans (*Mans brauciens pirmajā autobusā*).

⁴ Panku subkultūras pārstāvji. Latvijā panki parādījās pagājušā gadsimta 80-to gadu vidū, tā bija “pasaules uzskatu forma, kas pretojās padomju propagandai un attīstījās kā pretestība tai. Modē bija noplēstas un aprakstītas drēbes, izbalināti mati”. Latvijas panki ir pat attēloti J. Podnieka slavenajā filmā *Vai viegli būt jaunam?*.

Lai gan Andras gleznas ir košas, tām tomēr piemīt interesants krāsains pastelīgums, kā tāda koša puķu plava lauku ceļa malā, kas viegli pārklāta ar putekļu kārtiņu. Viņas gleznās var atrast izsmalcinātu kolorītu un drosmīgas krāsu kombinācijas. Mākslinieces otas triepiens ir vibrējošs, un krāsas klājums ir plāns. Andras pašportretā *50tā vasara* ultramarīna jaciņas klātie elkoņi atbalstās uz gaiši zilās galda virsmas, galvā košs baltu un sarkanu ziedu un zaļu lapu vainags, un fonā ielikts izteiksmīgi rozā tonis, savukārt gleznā *Pavasari sagaidījām* pelēki rozā, gaiši zilie un dzeltenīgi zaļie toņi rada svaigi pavasarīgo krāsu gammu (skat. 9. lpp).

Andras mākslā var sajust viņas izcilo Latvijas Mākslas akadēmijas pasniedzēju Imanta Vecozola un Viļa Ozola ietekmi. Līnijas un formas izjūtā var saskatīt arī Andras mātes māsas, mākslinieces Aijas Jurjānes mākslas rokkrastu. Mākslinieces glezniecība ir klasiska eļļas glezniecība ar savu īpašu skanējumu, un viņas radītā māksla ar skatītāju runā klusinātā, skaidrā valodā. Reizēm tā uzgleznotā saules pile, kas trīs uz meža kores (skat. šī numura vāka gleznu), mums var pateikt daudz vairāk nekā darbs ar sarežģīti konceptuāliem spriedelējumiem.

*viņa tērpā no magonēm zīmē putnus
lūkojas jūrā
divi logi ar vēju pilni tās viņas sienas un
stikli
viņa tērpusies magonēs uzzīmēs tos
gribot paturēt putnus
putnus kuru acis no lazurīta*⁵ □

⁵ Jānis Hvoinskis. *Mūza no pilsētas N*. Izdevniecība Neputns. 2019, 37. lpp.

Anna Zaļinska-ILL, Maira Bundža

GUNDEGA PENIĶE. ROTAĻAS AR MĀLU

DAIĻRADE

Gundega Peniķe vēl 91 gadu vecumā turpina veidot keramiku, un tikai nesen kā devusies pensijā, izbeidzot keramikas skolotājas darbu. Viņu turpina vilināt māls ar saviem pastāvīgi interesantajiem izaicinājumiem un tas noslēpums, kas atklājas pēc rotaļām ar mālu. Gundega pati saka: „Kā bērns es spēlējos smilšu kastē un tad es turpināju spēlēt ar mālu.”

No 2021. g. 16. janvāra līdz 4. aprīlim Sausbendas mākslas muzejā (South Bend Museum of Art), Indiānas štatā bija skatāma Gundegas Peniķes darbu izstāde „No podnieka ripas” (From the Potter’s Wheel). Lielā plašā telpa bija iekārtota, izstādot aptuveni 50 Gundegas darbus. It kā visiem pazīstamās vāzes, krūzes, bļodas, šķīvji, trauki ar vāciņiem un citas formas tomēr ir veidotas izteikti savdabīgi. Krāsu gamma ietver tikpat kā visu varavīksni, kā arī gaišos un tumšos zemes toņus.

Viena no aizraujošākajām Gundegas keramikas darbu sērijām, kas veidoti no porcelāna, saucas „Gaisa tases” („Air Cups”). Māksliniece pati tos dēvē par caurumainajiem darbiem. Šīs „caurumainās” krūzītes, šķīvji, vāzes ir izstādītas uz peldošiem izstāžu plauktiem. Darbi ir uz ripas mesti gabali, daži veidoti ar dubultsienu. Kad pirms cepšanas tie ir cieti kā āda, Gundega izgriež katram sarežģītu, filigrānu caurumu rakstu, izveidojot darbus ar mežģinēm līdzīgām sienām. Glazūras galvenokārt ir gaišās krāsās. Šie darbi pārsteidz skatītāju ar savu izsmalcinātību. Lietas, kuras esam pieraduši pildīt ar šķidrumu un pārtiku, iegūst gandrīz vai caurspīdīgu tekstūru un met uz sienas rotaļīgas ornamentu ēnas.

Gundegai patīk katrs no keramikas veidošanas procesiem. Viņa strādā pie podnieka ripas, būvē ar rokām, un savos lielākajos gabalos apvieno tehnikas; sākot uz ripas, tad veidojot tālāk ar izrullētām māla „desiņām” un nobeidzot darbu atkal uz ripas. Gunde-

gu pati plānošana maz intresē: „Es vienkārši sāku ar māla piku un dodos uz priekšu. Rotaļajos.”

Kad darbs ir izveidots, tad pirmais solis ir virsmas apstrāde, kamēr māls vēl mitrs. Izjust mitrumu māla un izvēlēties pareizos darba rīkus vai zīmogus, prasa lielu pieredzi un zināšanas. Gundega bieži izmanto to, kas pieejams, lai rotaļātos ar materiālu. Reizēm viņa kā darbarīkus pielieto karotes, nažus un citus priekšmetus, lai iezīmētu darba virsmu. Nākamais solis ir dekorēšana ar apakšglazūrām, kas jāpaveic pirms pirmās dedzināšanas, un pēdējais solis ir izvēlēties augstā karstuma glazūras. Māksliniece gatavo pati savas glazūras pēc noteiktām receptēm.

Gundegas galvenie izejmateriāli ir akmens māls un porcelāns, kas jāapstrādā ar augstas temperatūras apdedzināšanas metodēm. Viņas skaistās glazūras izveidojas, lietojot gāzes krāsni nevis elektrisko, jo tad var panākt redukcijas dedzinājumu. Tā ir mālu dedzināšanas metode, kur krāsns gaisa ieplūdes un degļi ir iestādīti tā, lai ierobežotu vai likvidētu krāsni esošo skābekli, lai metālu oksīdi pārvērstos to reducētajā metāliskajā stāvoklī. Skābekļa daudzuma samazināšana krāsni rada dinamiskas, skaistas krāsas.

Kad māksliniecei uzdevām jautājumu, kādu lomu latviskais spēlētis viņas darbos, viņa sākmā neatzina, ka tam ir bijusi sevišķa nozīme. Bet pārļaižot acis apkārt saviem mākslas darbiem, Gundega tomēr atzina latviskās kultūras ietekmi. Kā imigrants, cilvēks tiek raustīts starp dažādām kultūrām. Māksliniecei bija dinamiska loma Sausbendas sabiedrībā gan kā skolotājai, gan kā keramiķei. Paralēli viņa arī spēlēja svarīgu lomu Amerikas latviešu sabiedrībā, it sevišķi 3x3 kustībā.

BIOGRĀFIJA

Gundega Amola piedzima Jelgavā un tur beidza pamatskolu (kurā arī gāja trimdā pazīstamais dzejnieks Gunārs Saliņš). Viņa ar ģimeni vēlāk dzīvoja Valmierā, Daugavpilī un Rēzeknē. Rēzeknē pavadītajos trīs gados, viņa ar māti bieži gāja uz tirgu, kur bija sastopami vienreizējie Latgales keramiķi. Gundegas māte, Jelgavas teātra aktrise Ēla Tauriņa, kuru savā laikā vairākkārt savās gleznās attēloja Voldemārs Tone¹, jau toreiz aptvēra,

¹ Voldemāra Tones gleznas *Ilze. Pie grāmatas*, 1931, u.c.

Gundega Peniķe pie saviem darbiem izstādē „No podnieka ripas”, 2020

ka Latgales keramika ir kas sevišķs. Viņa bieži to iegādājās un kā dāvanas draugiem veda uz Rīgu. Tā jau no bērnu dienām Gundega bija iemilējusies keramikā.

Vācijas bēgļu laiks viņai pagāja Eslingenā – vienā no rosīgākajām dipīšu nometnēm, kur viņa gāja vidusskolā, bet to nenobeidza, jo bija jādodas uz Ameriku. Gundega ieradās Aiovā (Iowa) 19 gadu vecumā ar māti, patēvu un mazo brālīti, vēlāk pazīstamo mākslinieku Jāni Mintiku. Tur viņa uzsāka studijas Aiovas skolotāju koledžā (Iowa State Teacher's College, vēlāk University of Northern Iowa). Gundegas tēvs iebrauca Amerikā vēlāk un apmetās Milvokos. Nākošā keramiķe atbrauca ciemos pie tēva uz Milvokiem, kur viņai iepatikās un viņa nolēma palikt. Sekoja studijas augstkolā, kur Gundegai ļoti patika keramikas kursi. Tos gan viņa nenobeidza, jo bija svarīgākas lietas, piemēram spēlēt teātri, reizēm kopā ar interesanto puisi Jāni Peniķi. Visa teātra spēlēšana vainagojās ar Gundegas un Jāņa laulībām 1955. gadā, un dēla Andreja piedzimšanu pēc gada. Jānis sāka mācīt Minneapolē, kur savukārt Gundega pasniedza tautas dejas. Tad nāca piedāvājums Jānim mācīt Indianas universitātē Sausbendā (University of Indiana South Bend), un ģimene atvācās uz pilsētiņu, kurā nebija neviena latvieša.

Gundegai likās, ka dzīve beigusies, atvācoties uz šo mazo, konservatīvo Amerikas vidienes pilsētiņu. Pēc gada, 1970. g., viņa ieraudzīja afišu par keramikas klasēm vietējā mākslas centrā. Viņa pieteicās un atrada savu dzīves nodarbošanos un labu draugu, kolēģu un studentu kompāniju. Centra direktors bijis itālis, kas aicināja jauno keramikas pasniedzēju mācīt arī bērniem. Gundega no sākuma nav gribējusi, jo nebija pārliecināta, ka varēs ko iemācīt bērniem, bet direktors mudinājis ar „Try it, seņora!” („Pamēģiniet, kundzīt!”). Tā atklājās, ka strādāt ar bērniem viņai patīk un padodas. Sausbendas mākslas centrā un muzejā māksliniece atrada otrās mājas un tur mācīja klases līdz pat pensijai. South Bend Museum of Art ir akreditēts muzejs, ko uzbūvēja 1977. g. Sausbendas mākslas centrs kļuva par svarīgu muzeja sastāvdaļu. Tajā atrodas augstas kvalitātes keramikas studija, ko Gundega vēl aizvien izmanto kā savu darbnīcu.

Četrus gadus Gundega mācīja Sv. Marijas koledžā blakus pilsētiņā (St. Mary's College, Notre Dame, IN), kur bija laba mākslas nodaļa. Tur viņai bija personalizstāde ar viņas veidotajiem gaisīgajiem, caurumainajiem traukiem.

Gundega iesaistījās latviešu sabiedriskajā darbā, kad mācītājs Vārsbergs viņu sarunāja par audzinātāju Garezerā, kas ir tikai stundu no Peniķu dzīvesvietas. Audzinātājas darbs viņai nebija tas mīļākais, bet, kad viņa pamanīja, ka keramikas programma Garezerā sāk klibot, viņa ar prieku nāca talkā un mācīja keramiku bērnu nometnei un vidusskolēniem. Nometnēs grūtākais ir pareizi iekārtot laiku, lai bērnu darbi izžūtu, izceptos, tiem tiktu uzlikta glazūra, utt. Galvenais bija paspēt, lai līdz mācību sezonas beigām varētu mākslas darbus izstādīt un dot tos bērniem līdz. Tas viss bieži nozīmēja Gundegai cauras naktis pie ceplja.

Gundega un Jānis Peniķi bija labos draugos ar Līgu un Arnoldu Rupertiem, un tā Gundega ilgus gadus mācīja keramiku arī 3x3 nometnēs Garezerā un Latvijā. Kad prasījām, ko vēl Gundega darījusi pie latviešiem, viņa atbildēja, ka Jānis bijis tas aktīvais, viņa tikai ņēmusies ar māliem.

STUDENTI

Gundegas studenti bija tie, kas ieteica muzejam izveidot viņas izstādi. Acīmredzot, pašiem gadiem viņa kā skolotāja ir atstājusi paliekošu iespaidu uz daudziem jo daudziem studentiem. Izstādes apraksti mijās ar studentu atsauksmēm. Daudzi Gundegas skolnieki turpināja karjeru mākslā, un uz ekrāna varēja apskatīt bijušo studentu darbu attēlus.

Gundega par savu mācīšanas filozofiju saka: „Es uzskatu, ka studentu atšķirīgās intereses prasa mācīt katru individuāli. Nodarbība nedrīkst būt strukturēta. Tai jābūt veidojamai tāpat kā tehnikai ar ko strādāju.”

Steisija Gorski (Stacey Gorski), kurai ir sava studija Pensilvānijā, par Gundegu saka: „Viņas pasniegšanas stils ir sakombinēt uzmanrīnājumu ar ieteikumu. Viņa teiktu: ‘Tā ir jauka bļoda, tev vajadzētu pagatavot vēl vienu’, kad citi teiktu: ‘Tev ir vairāk jāvinrīnās.’ Mans mīļākais Gundegas izteiciens:

‘Tas būtu jauks pods, ja to vēl drusku apgrai-zītu’, nevis ‘Tas gan ir smags ķieģelis.’”

Kad Gundega apsēdās pie ripas, lai demons-trētu, tas bija tikpat kā vērot labi iemēģinātu deju. Viņas rokas lēnām slidēja, pirksti vadīja un māls reaģēja. Istabā cilvēki raudzījās klu-sā apbrīnā un pārsteigumā novaidējās, kad viņa pārgrieza perfektu vāzi uz pusēm, tikai lai parādītu pareizo trauka sienas biezumu.

Diks Reineke (Dick Reineke), bijušais stu-dents atceras: „Gundega vienmēr mācīja eksperimentēt ar mērķi radīt individuāli at-šķirīgus darbus. Viņa uzsvēra studentiem savu darbu radīšanas metodi, lai radītu kaut ko „jaunu” ... vienmēr! Viņai patika pārkāpt noteikumus, lai redzētu, kas notiks ... galve-nokārt tas, kas notika, bija brīnišķīgas vari-ācijas, nevis paredzamas formas.”

Džess Loids (Jess Loyd), bijušais muzeja izglī-tības nodaļas vadītājs, atminas: „Es atceros, kā viņa kļiedza uz mani, un es teikšu ‘klie-dza uz mani’, jo viņa mani nobiedēja, ‘iekš-pusei ir jāsakrīt ar ārpusi!’. Man pagāja gadi pirms sapratu, ko viņa saka par keramiku, ... pielietojot šo atziņu personīgajā dzīvē, cil-vēka iekšējā un ārējā tēla saskaņa nodroši-na augstvērtīgas īpašības: eleganci, lietde-rību un vispārēju skaistumu. Labs skolotājs, kā Gundega, sēj sēklu šim īpašību savieno-jumam, pat pats to nenojaušot.” □

Anna Zaļisnka-ILL 2010. gadā beidza patstāvīgo skolotājas darbu un atgriezās pie aicinājuma radīt mākslu. Savā keramikas darbnīcā viņa veido figurālas skulptūras, īpaši iedziļinoties latviešu folklorā un mītos. Viņa pazniedz keramikas skulptūras klases Kalamazū Mākslas institūtā (Kalamazoo Institute of Arts).

Maira Bundža ir bibliotēkāre, dzimusi un augusi Ņujorkas apkārtnē, bet lielāko dzīves daļu pavadījusi Kalamazū, veidojot Latviešu studiju centra bibliotēku un strādājot Rietummičigānas universitātē. Latviešos viņa bijusi aktīva visu mūžu, sākot ar 2x2, ALJA, Gaņezeru, teātriem Kalamazū latviešu skoliņā, 3x3. Pašlaik Maira vada Kalamazū latviešu biedrību, strādā pie Gaņezera bibliotēkas un turpina sekot latviešu krājumu attīstībai Amerikas un pašu latviešu bibliotēkās un arhīvos.

Gundega Peniķe. Trauki. Keramika, „Reitz” glazūra

Juris Ķeniņš

OPERAS *HAMLETS* AUTORS JĀNIS KALNIŅŠ – OTRAIS CĒLIENS

Jānis Kalniņš ir neapšaubāmi tas Latvijas mūziķis, kurš vissekmīgāk uzbūvēja otru dzīvi mūzikā pēc došanās trimdā. No 150+ profesionāliem mūziķiem (to starpā 26 komponistiem), kuri pēc muzikologa Dr. Arnolda Klotiņa skaita (grāmatā *Mūzika okupācijā*) devās bēgļu gaitās, Kalniņš izcēlās ar varenu karjeru arī Kanādā. To liecina 1984. g. Ņubransvikas (New Brunswick) provinces „Award for Excellence in the Arts” un goda doktora grāds no Mount Allison universitātes (Sackville, New Brunswick, iestāde, kura pastāv kopš 1840. g.).

Latvijā ieredzēts komponists, diriģents un ērģelnieks, Kanādā viņš savu dzīves stāstu sāka pilnīgi no jauna. Tas ir stāsts par gadījumiem un negadījumiem, par sagādīšanām un par mīlestību. Operas *Hamlets* autora dzīve arī bija opera – divos atšķirīgos cēlienos.

Atslēga šim stāstam ir Latvijas Nacionālās operas tenors Mariss Vētra, pirmais Jāņa Kalniņa *Hamlets* abos Latvijas iestudējumos. Vētra bija jau ieradies Kanādas austrumu krastā no Zviedrijas 1946. gadā un uzņēmās atbildību kā vokālās katedras vadītājs Halifax Conservatory of Music, arī dibinot Nova Scotia Opera Association. Bez šiem pienākumiem, Vētra tūlīt sāka palīdzēt citiem latviešu kara bēgļiem Kanādā, ne tikai māksliniekiem. (No Latviešu Nacionālās apvienības Kanādā mājas lapas: „Kā LNAK tapšanas iniciatori minami Konrāds Dobelis Edmontonā un Mariss Vētra Halifaksā.”) Ieredzēts docents un dedzīgs sabiedrisks darbinieks, 1959. g. viņš kopā ar Jāni Cīruli un Tālvaldi Ķeniņu dibināja Toronto Latviešu koncertapvienību, kura pastāv līdz šai dienai.

Īsi pēc Vētras Austrumkanādā ieradās LNO baritons un Kalniņa draugs Teodors Brilts (arī operas *Hamlets* dalībnieks 1943. g. iestudējumā) un sāka strādāt kopā ar Vētru kā vokālais pedagogs un kā sabiedrisks darbinieks. Kalniņš pazina Briltu ne tikai no LNO dienām, bet arī kā līdzdalībnieku koncert-

tūrēs Vācijā pēc kara, kopā ar Kalniņa sievu, dejotāju Edīti Pfeiferi.

Stāsts virzās uz pēckara Vāciju, kur sākās mīlestības aina. Laulībai ar Edīti Pfeiferi ejot uz beigām, Kalniņš satika Hermīni Šmiti. Pāris tikās Lībekā (Lübeck) 1945. g., drīz viens otrā iemīlējās un sāka plānot, kā pamest noņemnes dzīvi. Hermīne saņēma piedāvājumu strādāt, kā Kalniņš raksta „kādā skroderniecības uzņēmumā” Montreālā, un tur ieradās 1948. g. Lieldienās. Gaidot Jāni, Hermīne raksta „. . . es mīlu, mīlu un vēlreiz bezgalīgi mīlu tikai un vienmēr Tevi.” Atbildē Jānis tikpat kaislīgi: „Es šodien zinu, ka es tā nebiju mīlējis ne reiz savā mūžā – kā šoreiz . . . Tu, vienīgi Tu, tā būsi, kas mani visādi un vienmēr sapratīsi.”

Uzzinot no sava drauga, ka „Janka” vēlējās pārcelties uz Kanādu, Brilts varēja sagādāt Kalniņam ielūgumu kalpot Frederiktonā (Fredericton, New Brunswick) baznīcas St. Paul United Church draudzē, kur ērģelnieks bija nesen nomiris. Draudze bija sajūsmā par tik izcilu mākslinieku kā Kalniņu.

Ielidojot Montreālā, un pēc dažām dienām pie Hermīnes, Kalniņš ieradās Frederiktonā 1948. g. 1. augustā un tūlīt devās pie ērģelēm, kuras bija jaunas un varenas, un Kalniņam pa gaumei. (Pie šīm ērģelēm Kalniņš nospēlēja vismaz 3,160 dievkalpojumu!) Hermīne piebiedrojās Jānim 1. septembrī, un kāzas bija 6. septembrī.

Dzīve Frederiktonā noteikti atšķīrās no dzīves Vācijā un Latvijā. Ņubransvikas provinces galvaspilsēta Frederiktona 50os gados bija maziņa, ar tik vien kā 15,000 iedzīvotājiem. Milzīgās Kanādas apmērā Ņubransvika nav liela, nedaudz lielāka par Latviju. Kalniņš bija atstājis 500,000 iedzīvotāju Rīgu un tās vareno kultūru.

Kalniņš pats neiedomājās, ka dzīvot Kanādā būs lemts tik ilgi. Vēstulē Hermīnei 1948. g. viņš rakstīja par topošo kopējo dzīvi, „par nožēlošanu, īsākais dzīves posms, jo neticu, ka nodzīvošu vēl 43 gadus”. (Kalniņš Kanādā pavadīja 51 gadu. Liktenīgi, ka ar Hermīni viņš bija precējies tieši 43 gadus.)

Un ar to sākās latviešu „mafijas” smagais un ļoti ietekmīgais iespaids Austrumkanādas akadēmiskās mūzikas dzīvē. Bez agrāk minētiem Vētras un Brilta, atradās arī Alfrēds Štrombergs, vēlāk Kanādas Nacionālās operas (Canadian Opera Company) diriģents

un Albertas universitātes vokālās un operas katedras vadītājs, un vijolnieks Jānis Kalējs, kurš savā laikā bija Acadia universitātes (Nova Scotia) mūzikas fakultātes dekāns, un viņa kundze Felicita – izcila pianiste un mūzikas fakultātes dekāne pēc vīra nāves. Klāt pienāca arī komponists Haralds Berino, baletdejojāji Irēne Apinis un Juris Gotšalks, un citi.

Atkal gadījums un negadījums: 1951. gadā Ņubransvikas skolotāju institūtā (New Brunswick Teachers' College) galvaspilsētā Frederiktonā kāds mūzikas profesors pēkšņi nomira, un Kalniņš pieteicās uz to vietu. Tur viņš laimīgi nokalpoja 20 gadus, līdz Kanādas toreiz obligātai 65 gadu pensijai. Kalniņš ar to pielika vēl ceturto amatu savā CV: mūzikas profesors. Kalniņš pats par šo amatu raksta: „Kas to būtu domājis, ka Janka Kalniņš, kurš tā ienīda un ņirgājās par saviem skolotājiem un visu šo profesiju, pats par tādu kļuvis.” Bet pats atzinās: „Man patīk mans darbs.”

Maestro Kalniņš arī atrada sev vietu pie Ņubransvikas diriģenta pulcītiem, sākumā pie amatieru orķestriem, bet vēlāk dibinot profesionālo Ņubransvikas Simfonisko orķestri (New Brunswick Symphony) un diriģējot kā viesdiriģents citās provincēs un, protams, latviešu dziesmu svētkos Ziemeļamerikā.

Neapšaubāmi, no Jāņa Kalniņa zvaigznēm visspožāk un uz visiem laikiem spīdēs kompozīcija. Visu laiku pēc Latvijas atstāšanas Kalniņš turpināja komponēt. Pirmais skaņdarbs Kanādā tapa 1949. g. Kanādas Nacionālā radiofona (Canadian Broadcasting Cor-

poration) konkursā, dziesma sieviešu korim „The Birds' Lullaby” (Putnu šūpuļdziesma). Konkursa laureāts tika publicēts, un Kalniņš iestājās Kanādas profesionālo komponistu rindās. Pēc viņa skaņdarbu saraksta no 378 darbiem – lieliem un maziem – 250 tapa Kanādā. (Vislielākie darbi – trīs operas un divi baleti – Latvijā, bet Kanādā simfonijas un koncerti.) No kompozīcijām svešumā ap 160 ir latviešu auditorijai: veltījumi korim, skaņdarbi dziesmu svētkiem, instrumentāldarbi iecienītiem māksliniekiem un draugiem, arī liels skaits Ziemeļamerikas jaunākās paaudzes latviešu izcelsmes māksliniekiem.

Tā arī pirmo reizi pats satiku Kalniņu – laipns, sajūsmas un humora pilns cilvēks. (Profesionālās attiecības varēja būt tikai vai nu dziesmu svētkos, vai īpašos koncertos. Man ar Kalniņu ir gandrīz 50 gadu atstarpe, un attālums no Toronto 1,000 km.) Visspilgtāk atceros jubilejas koncertu 1984. g., kurā piedalījās arī visi Toronto kori. Latviešu Dziesmu svētku biedrība Kanādā bija pasūtījusi klavieru kvartetu tieši šim koncertam, un es biju pagodināts izpildīt pasaules pirmatskaņojumu „Omas” ar vietējiem līdzīga gāduma Toronto puisiem, to starpā altvijolistu Arturu Jansonu un pianistu Pēteri Zariņu, 35 gadus vēlāk abi ieredzēti mākslinieki un aktīvi koncertu rīkotāji Kanādā.

Nevaru raksturot Kalniņu, nepieminējis viņa slaveno humoru. Koncerta pieņemšanā Kalniņam pasniedza aploksnī. Pateicoties, viņš sāka runāt par dzīvniekiem, un nobeidza ar: „Man patīk visādi dzīvnieki, visādi lopi, sevišķi envelopi.”

Hamlets – Mariss Vētra – un Jorika galvaskauss (1943)

35 gadus vēlāk laimējās iepazīties ar Kalniņa 1945. g. vijoles koncertu, kurš bija gulējis kādā pagrabā gandrīz 60 gadus. Starplaikā Arturs Jansons dienēja kā Toronto Latviešu Koncertapvienības valdes priekšsēdis un es kalpoju XV Latviešu Dziesmu un Deju svētkiem. Jansonam atbrīvojot koncertu no pagrabā ieslodzījuma, nolēmām šo „jauno” koncertu ierakstīt, un izdevās dziesmu svētkos atklāt *Canadian Amber* (Kanādas dzintari) – CD, kurā ieskaņoti arī Kanādas dūžu Tāivalda Ķeniņa un Imanta Ramiņa skaņdarbi. [Skat. Jura Ķeniņa rakstu „Kanādas dzintari” *JG* 301, vasara 2020, 44. lpp. - red.]

Latvietis vai Kanādas latvietis (pavadot pusmūžu vidē, kur ir rets latvietis), Kalniņa biogrāfs Alfons Kalns Jāni Kalniņu raksturoja šādi: „Jānis Kalniņš dzima latvietis, bija kanādielis pēc izveles, bet turpināja arī pēc izveles būt dedzīgs latvietis.”

2001. g. Jāņa un Hermīnes Kalniņu pelni tika pārbedīti Meža kapos. 2022. g. 13. janvārī, pēc 78 gadiem, opera *Hamlets* arī atgriezīsies Rīgā uz LNO skatuves. (Latvijas Nacionālās operas ģilde Amerikā aktīvi atbalsta šo projektu. Tuvāka informācija operas ģildes mājas lapā <<https://www.inogasv.org//hamlet/>>).

Juris Ķeniņš ir PBLA Kultūras fonda priekšsēdis un Latviešu Dziesmu svētku biedrības Kanādā priekšsēdis, čellists, komponists, diriģents un pedagogs.

Andrejs Jansons

TURPINĀJUMS RECENZIJAI

Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas dziesmu grāmata. LELB izdevniecība IHTIS

(Skat. *JG* 288, pavasaris 2017, 71. lpp, jeb <https://jaunagaita.net/jg288/JG288_gramatas.Jansons.htm>)

Kad rakstīju atsauksmi „No viena grāvja otrā” par Latvijas Ev. lut. baznīcas dziesmu grāmatu, bija izdots variants baznīcēniem, bet ne ērģelniekiem. Tagad pieejams arī variants ērģelniekiem, kuru gribu apskatīt šeit.

Krājums glīti nostrādāts, mākslinieces Intas Sarkanē apdarē, ar cietiem vākiem, spirālveida iesējumā. Tas praktiski pielietojams, ērti stāv uz pulsta, nekrīt ciet. Nošu druka pieņemamā lielumā.

Nošu rakstā ligatūras pavirši un nekonsekventi pielietotas. Dažās balsis ir, dažās nav. Nošu garumi ne vienmēr atbilst balsieniem (zilbēm) tekstā, kas apgrūtina dziedāšanu.

Nesaprotamu iemeslu dēļ notīs tikai viens pants teksta. Kā lai ērģelnieks zina cik pantus jāspēlē, jo nav pat atzīmēts cik dziesmai pantu? Vai ar vienu aci jāskatās draudzes grāmatas variantā? Starp redaktoriem neviens nav iedzīlīnājis ērģelnieka pienākumus, ja neapjēdz to, ka katrs piedzīvojis ērģelnieks bieži maina ērģeļu reģistrāciju (instrumentāciju) un reizēm arī harmoniju no viena panta uz otru, vispirms, dažādības pēc, bet galvenokārt, lai pavadījums tuvāk atbilstu tekstam un tuvinātu baznīcēnus dievkalpojuma tēmai un nozīmei. Ja nav teksta, kā lai tas zina ko darīt?

Citu konfesiju draudzēs kori bieži izmanto baznīcas dziesmu grāmatas, lai no tām sagatavotu kādu īpašu, draudzei nepazīstamu dziesmu. Ar šo krājumu tas nav iespējams divu iemeslu dēļ: (1) Draudzes variantā tikai melodija izrakstīta notīs, trūkst pārējās balsis, un (2) ērģelnieka variantā, nošu ritmi (garumi) ne vienmēr atbilst zilbēm tekstā un, galvenais, trūkst teksta visiem pantiem.

Skumji konstatēt, ka izdoti nevajadzīgi daudz līdzekļu par dziesmu krājuma diviem variantiem (draudzei un ērģelniekam), kas tikai minimāli atbilst šodienas draudžu vajadzībām, par kuru vajadzībām nemaz nerunājot. Būtu pieticis ar vienu krājumu, ja būtu par to padomāts un četrbalsīgiem harmonizējumiem pievienoti pilni teksti.

Kad pienāks laiks, kad Latvijas Ev. lut. baznīca iepazīsies ar jaunākām citu konfesiju dziesmu grāmatām un no tām kaut ko mācīsies?

Komponists Andrejs Jansons ir vadījis Ņujorkas latviešu kori (1975-2015), bijis Latvijas Dziesmu svētku virsdiriģents (1990, 2013) un goda virsdiriģents (2018), kā arī bijis Dziesmu svētku virsdiriģents daudzās pilsētās Ziemeļamerikā, viesu diriģents pie daudziem orķestriem kā Latvijā, tā citur pasaulē.

Ojārs Spārītis

MUIŽA KĀ EKONOMISKS UN SOCIĀLS KOMPLEKSS

LATVIJAS, IGAUNIJAS UN KURZEMES
PIEREDZE

Šis raksts tapis pagājušā gada septembrī starptautiskā zinātniskā konferencē „Kurzemes un Zemgales hercogistes laiks – unikāls periods pasaules vēsturē”. Tas bija viens no pasākumiem, ko Kuldīgas pilsētas pašvaldība sarīkoja, lai panāktu savas pilsētas nomināciju UNESCO Pasaules kultūras mantojuma sarakstā. Mana uzstāšanās parādīja Kurzemes arhitektūras mantojuma ne visai spožo stāvokli salīdzinājumā ar Igauniju, taču secinājums ir viens – muižu kultūra ir pagājis laikmets un nākotne no tā spēs pilnvērtīgi saglabāt un izmantot vienkādu niecīgu daļu.

Ievadam

20. un 21. gadsimts nav bijis labvēlīgs muižu kā saimnieciska kompleksa pēctecīgai attīstībai un nemainīgai saglabāšanai, kā dēļ mēs šodien plašākā nozīmē esam gatavi runāt

par šī specifiskā Latvijas kultūras mantojuma daļas saglabāšanos. Kurzeme un Kuldīgas novads nav nekāds izņēmums, jo tā kultūras mantojuma likteņus ir kropļojuši tie paši politiskie un saimnieciskie mehānismi, kas darbojās kā Zemgalē un Vidzemē, tā arī Sēlijā un Latgalē. Tāpēc šodienas Latvijas kultūras mantojumā, it īpaši mūsu centienu kontekstā promotējot Kuldīgas pilsētas ambīcijas iekļūt UNESCO Pasaules kultūras mantojuma sarakstā, ir vērtējamas gan vēsturiski neizbēgamās saimnieciskās muižu kompleksu deformācijas, gan uzspiesto ideoloģisko konstrukciju nestie destruktīvie procesi.

Turklāt nepilnu trīsdesmit gadu griezumā, kas mērojami kopš valstiskās neatkarības atjaunošanas Latvijā un mūsu valsts integrāciju Eiropas Savienības struktūrās, nevaram runāt par nepārtraukti augošu ekonomiku, kas politiska un ideoloģiska līdzsvara apstākļos būtu galvenais nosacījums harmoniskai kultūras mantojuma saglabāšanai. Tā vietā gan ārēju, gan iekšēju saimniecisko mehānismu iedarbībā Latvijas vēsturisko muižu centru un to apbūves kompleksu uzturēšanā ar atsevišķiem izņēmumiem, kas nepierāda likumsakarību, procesu attīstībai ir nepārtrauktas degradācijas raksturs.

Pagājušā laika ideāli

2018. gadā izdotā Barbaras Pauli, dzim. brīvkundzes fon Tizenhauzenas bērniības atmiņu grāmata *Apes muiža. Kāds mazs baltiešu mantojums*¹ lieliski rāda tiesiskās nevienlīdzības apstākļos izveidojušos ekonomisko ainu, kurā muiža kā saimnieciska un sociāla konstrukcija dominēja Baltijas kultūrvidē un radīja vienu no eiropiskā kultūras mantojuma redzamākajiem segmentiem, bet kurš mainītos ekonomiskajos apstākļos nav spējīgs turpināties. Taču tas uzturēja ar sava laika tiesisko un arī ar ražošanas līmeni samērojamu sociālo struktūru, kuras idealizētu modeli atklāj baltvāciešu vēstures avoti un memuāru literatūra, bet ar sociāli kritiskiem vērojumiem laikmetu tēlo Andreja Upīša romāna *Zaļā zeme* lappuses.

Nevar noliegt 19. gadsimta beigās augošās sociāldemokrātijas kustības kritisko

¹ Pauli, Barbara, geb. Freiin von Thiesenhausen. *Gut Hoppenhof – Ein kleines baltisches Vermächtnis*. C.A. Starke Verlag, Limburg a.d. Lahn, 1989.

attieksmi pret ekonomisko, tiesisko un sociālo nevienlīdzību, kas jau kopš Apgaismības perioda publicistu Aleksandra Radiščeva sacerējuma *Ceļojums no Sanktpēterburgas uz Maskavu* (1790) un Garlība Merķeļa *Latvieši, sevišķi Vidzemē, filozofiskā gadsimta beigās, pienesums mācībai par tautām un cilvēkiem* (1797) asredzīgās spalvas kaismīgi aizstāvēja dzimtbūšanas apspiesto zemnieku tiesības uz cilvēka cienīgu dzīvi. Gan tā dēvēto „veclatviešu”, kuri veidoja agrīno un trauslo latviešu mācītāju, skolotāju un literātu slāni, gan 1817. gadā brīvlaisto Kurzemes zemnieku izglītotās jaunlatviešu paaudzes pārstāvju vidū valdīja pretrunīga attieksme kā pret baltvāciešu teologiem, ierēdniecību un inteliģenci, tā arī pret muižniecību. Kārtu atšķirībās, kuru kontrasti mērojami kā diena pret nakti, „zelta vidusceļa” nav, kaut arī jau kopš 18. gadsimta beigām laiku pa laikam vietējā muižniecība un mācītāji mēdza atbalstīt talantīgāko latviešu izglītības centienus un nodrošināt pamatiedzīvotāju vidū baltvāciešiem lojāla sociālā slāņa rašanos. Kazdangas muižas īpašnieks Karls Vilhelms Georgs fon Manteifelis savas draudzes zemnieku bērniem 1876. gadā uzcēla skolu un gadsimtu mijā ierīkoja pat slimnīcu. Bet Popes un Ances zemnieki 1882. gada 29. maijā, sveicot baronu Karlu fon Bēru dzimšanas dienā, veltīja viņam kaligrāfiski rakstītu un skaisti noformētu apsveikuma adresi. Tajā netrūkst nedz suminājumu, nedz arī pateicības par īpašumā iegūto zemi, un to kādreizējo dzimtbūniecisko atkarību pārvarējušie ļaudis ir novērtējuši kā vislielāko ieguvumu. Saglabājot vēsturiskā dokumenta transkripciju un rakstības stilu, citēju fragmentu no zemnieku apsveikuma vēstules: „Augsti cieņīts Popes-Ances Dzimtskungs Barons Carl von Behr! Dziļi aizgrābtām sirdīm mēs Popes-Ances līdzšinīgie saimnieki un tagadējie gruntnieki Jums šodien tuvojamies, gribēdami pateicības vārdus izsacīt un pateicības zīmi pie Jūsu kājām nolikt. Dievs tas Kungs mums nolēmis un Jūs ar labprātību un laipnību mums novēlējuši jaunā ilgi gaidītā dzīves kārtā iestāties. Ar pašaizliegšanās un cilvēku mīlestību Jūs uz to piepalīdzējāt, ka varējam tos zemes gabaliņus, ko mūsu tēvu tēvi ar sūriem sviedriem kopuši, par savu īpašumu nopirkt un tos saviem bērnu bērniem atstāt. Dziļā kārstā pateicība Jums par to nākās, dziļi kārstu pateicību mēs par to

atnesam. – Dievs tas Kungs lai dod, ka vienmēr cilvēku mīlestības un cienīšanas gars starp mums valdītu un mēs lai āriģi šķirti, iekšķīgi šinī garā vienoti paliktum un vienoti strādātum kamēr tas darba laiks še beigts un tas brīdis nācis, kur priekš tām mūža mājas durvīm stāvēsim”.² Vēstules autors skaidri ir apzinājies vēsturiski radušos kārtu atšķirību esamību un šo tiesisko aspektu iekļāvis arī apsveikumā, taču viņš ir mēģinājis samiernieciski vērtēt viņaprāt nenovēršamo, tādēļ kā vienojošo elementu zemnieku un muižnieku kārtu saskaņai ir uzsvēris mīlestību un savstarpējo cieņu. Tomēr nedz Kazdangas, nedz Ēdoles muižu īpašniekus šāds agrāko dzimtļaužu pēcteču ideālisms 1905. gadā gan nepasargāja no sociālas atriebības un nemiernieki nodedzināja abas pilis.

Traumatiskā pieredze un atskats „laimīgajā pagātnē”

Pēc I Pasaules kara ievērojamas baltvāciešu daļas izceļošanas tai sekojošā 1920. gada agrārreforma atsavināja īpašniekiem muižu zemi, lai to valstiskotu, sadalot jaunsaimniecībās. Šis process izjauca muižu saimnieciskos centrus un atstāja agrākajiem īpašniekiem vien muižu reprezentatīvo daļu. Tādējādi saskaldītie muižu centri vairs nespēja pastāvēt kā peļņas spējīgi uzņēmumi. Elejas muižas parka teritorijā zeme tika iedalīta pieciem jaunsaimniekiem, bet Valdgaies un Kukšu muižu saimniecības ēkas – dažādiem jaunajiem īpašniekiem ar atšķirīgu izmantošanas veidu katrā gadījumā. Rezultātā katra no agrākā muižas apbūves ansambļa ēkām, atkarībā no izmantošanas (vai neizmantošanas) veida, gāja bojā atšķirīgā veidā un ātrumā.

Šādu procesu prognozējot un paredzot celt prasību Tautu savienībā (Nāciju Līgā) par kompensāciju piedziņu no jaunās Latvijas valsts, Kurzemes muižniecības vārdā Ēdoles muižas īpašnieks barons Aleksandrs fon Bērs veica aprēķinus, uzskaitīja atsavināto īpašumu platību, vērtību un reģistrēja īpašniekus. Piemēram, neņemot vērā muižu ēku un kustamā inventāra vērtību, bet summējot tikai aramzemes, pļavu, ganību, mežu un papuvju platības vien Kuldīgas un Ventpils novados kā vērtīgākie ir uzskaitīti dažādu

² Behr-Popen. Dep 5 B II Nr. 1715_Stade.

Zlēku muižas ēku bēdīgās paliekas

Abas foto: O. Spārītis

Nurmuižas atjaunotās siltumnīcas ar košuma un virtuves dārzu

Kurzemes bruņniecības dzimtu zemes īpašumi. Tā Ēdoles muižai, kas atradās Aleksandra fon Bēra rokās, līdz I. Pasaules karam piederējuši 13 119 hektāri zemes, Popes muižas īpašnieks Georgs fon Bērs apsaimniekojis 50 000 ha zemes, Ginters fon Bērs bija 21 500 ha Zlēku muižas zemes īpašnieks. Puzes muižai Adas fon Bēras, dzimušas fon Kastell īpašumā piederēja 10 428 ha, bet Vērgales muižas zemes, kas piederēja Dītriham fon Bēram, bija 4221 hektāru lielas. Kā rāda vēsturiska fotogrāfija, ar holandiešu melnraibo govju šķirnes lopu audzēšanu tajā bija attīstīta pirmklasīga piensaimniecība.³

Turības ziņā atpaliekot no fon Bēru dzimtas, taču tik un tā saimniekojot ievērojamos īpašumos Kurzemē, Nurmuižas barona Pētera fon Firksa valdījumā atradās 12 853 ha zemes, Jaunpils muižas zemes, kura piederēja Vilhelmam fon der Rekem, bija mērāmas 6475 hektāru lielās platībās, divu muižu – Bātas un Apriķu – īpašnieku fon der Ostenu, sauktu Sakenu dzimtas rīcībā bija 11 097 ha zemes. Minētais dokuments Lejassaksijas zemes Stādes pilsētas arhīvā atspoguļo Kurzemes bruņniecības milzīgo bagātību, kas pēc Agrārreformas kļuva nesamērojama ar viņu ekonomisko un politisko ietekmi. Taču tas ļauj saprast Latvijas valsts tautsaimniecības politikai neizbēgamos soļus, atsavinot fon Bēru dzimtai kopumā piederošos 125 179 ha muižu zemes, no baronu fon der Ostenu Sakenu dzimtas muižām pārņēmot valsts īpašumā 90 681 ha, nacionalizējot baronu fon Hānu muižu 67 311 ha, fon Grothusu 28 894 ha, fon Manteifeļu Scēges īpašumos atsavinot 24 747 ha, kā arī pārņēmot fon der Rekes muižu kopējā īpašumā piederošos 23 359 ha zemes.⁴

Jauna vara – jauns apdraudējums

II Pasaules karš un padomju attieksme darīja savu, ekspluatējot vienīgi zemes resursus un atsevišķas muižu kompleksa ēkas. Kolektīvizācijas un ekstensīvas lauksaimniecības procesa apzīmēšanai jaunajos ekonomiskajos apstākļos trimdas vēsturnieks Edgars Duns-

dorfs deva apzīmējumu „sarkanās muižas”⁵, ar to saprotot kolektīvās saimniecības, kas visbiežāk izmantoja agrāko muižu centru infrastruktūru – kūtis, klētis un citas ēkas savai pamatfunkcijai vai traktortehnikas novietnēm, bet muižas īpašnieka dzīvojamu ēku izmantošanai padomju vara atrada par iespējamu apvienot kantoru, klubu, veikalu, bibliotēku, pasta, ambulances vai vēl eksotiskākas funkcijas. Par to, cik šāda attieksme ir bijusi postoša, var pārlicināties apskatot Zlēku muižas ansambļa drupas mūsdienā fotodokumentos vai izvēloties kultūras mantojuma pētniecības entuziasta Vitolda Mašnovska grāmatas „Muižas Latvijā” 1. sējumā burtā „A” sadaļu kā nejaušas atlases kopu ar izkliedi visos Latvijas novados⁶. No 45 apsekotajiem muižu ansambļiem tikai septiņus (11 %) var uzskatīt par tādiem, kuros simt gadus pēc agrārreformas saimnieciskā un reprezentatīvā kompleksa arhitektūra, piemērojot to dažādām saimnieciskām un sociālām funkcijām, ir saglabājusies relatīvi neskartā vai maz pārveidotā veidā.

Ziemeļkurzemes muižu kultūrainava ne ar ko neatšķiras no pārējās Latvijas kultūrvides. Nedz Latvijas valsts kultūras mantojuma aizsardzības sistēma, nedz arī publiskā un privātā partnerība nespēj kardināli mainīt situāciju kopumā, kādēļ mums ir jārēķinās ar neizbēgamiem kultūrvides zaudējumiem ar dažiem laimīgiem izņēmumiem, kas nekādi neapstiprina likumsakarību. Skolas apsaimniekotais Puzes muižas komplekss maz apdzīvotajā apkārtnē tika atstāts pirms vairākiem gadiem un sava iespaidīgā sabrukušo ēku skaita dēļ nevar cerēt nedz uz kādas perspektīvas izmantošanas funkcijas, nedz investoru intereses rašanos.

Tas pats sakāms arī par Puzenieku muižu, kura, lai gan apjomā ir mazāka un privatizēta, tomēr ekonomiskā izdevīguma vai emocionālo komponentu trūkuma dēļ tā arī 2020. gadā nepauz cerību uz atdzimšanu.

Globālais tūrisms

Kuldīgas pilsētas svētkos uz Ventas tilta gandrīz nebija vietas. Tik daudz pilsētas viesu

³ Dep. 5. B II Nr. 1683.

⁴ DSHI 190 Kurland, XVI, M 200. Baron Alexander Behr – Edwahlen. *Der Kurländische Güterbesitz*, Handschrift, nach dem I Weltkrieg.

⁵ Dunsdorfs E. *Muižas*. Melburna, Kārļa Zariņa fonda izdevums, 1983, 146.-153. lpp.

⁶ Mašnovskis V. *Muižas Latvijā. Vēsture, arhitektūra, māksla*. 1. sēj., Rīga, DUE, 2018, 18.-79. lpp.

mēroja ceļu kājām no viena krasta uz otru, apbrīnodami dabas veidojuma neparasto skaistumu. COVID-19 pandēmijas un robežu šķērsošanas ierobežojumu periodā atdzīvojās vietējais tirgus, un Latvijas iedzīvotāji steidzās iepazīt skaistākos dārzus, sakoptākās pilsētas, apmeklēt ievērojamākos kultūras mantojuma objektus, bet visa tā rezultātā no krīzes rāpās laukā naktsmītņu, ēdināšanas un tūrisma objektu apkalpošanas biznesu. Latvijā tas ir atbilstošs mūsu ekonomikas mērogam un iedzīvotāju skaitam, jo izriet no iekšējā tirgus un tuvāko zemju tūrisma. Rundāles pils muzeja apmeklētāju skaits gadā mērāms ar 300 000 viesu, Minhauzena muzejs Duntēs muižā var lepoties ar 150 000 pārdotām biļetēm, Bauskas pili ik gadus apmeklē ap 60 000 tūristu un interentu, bet Pasaku muzeju Džūkstē iepriecina ap 5000 viesu un telpu nomnieku. Taču tas nav salīdzināms ar globālo tūrisma un tā nesto peļņu, uz ko tiecas Kuldīga, tiecoties iemantot vietu pasaules kultūras mantojuma sarakstā.

Kā liecina UNESCO statistika par pēdējos gados pirms Covid krīzes iestāšanās visvairāk apmeklētajiem un Pasaules kultūras mantojuma sarakstā iekļautajiem objektiem, tad gan apmeklētības, gan no tūrisma gūstamās peļņas ziņā pirmajā desmitniekā atrodas tikai un vienīgi Āzijas, Ēģiptes un Latīņamerikas zemju kultūras pieminekļi, pārspējot jebkuras „vecās Eiropas” kultūras pērles apmeklētāju skaitu un piesaistot miljoniem tūristu un nesot miljardos dolāru mērāmu peļņu.⁷ Globālā tūrisma ģeogrāfijas potenciāls gan apmeklētības, gan peļņas apjoma ziņā nav salīdzināms ar Latvijas kultūras tūrisma biznesu, kurš mērāms vien dažos desmitos vai labākajā gadījumā dažos simtos tūkstošu apmeklētāju kādam vienam kompleksam objektam, tādēļ plānojot efektu tautsaimniecībai derīgāk ir nebūvēt ekonomikas gaisa pilis, bet palikt piesardzīga skeptiķa nevis eksaltēta optimista pozīcijās.

Muižu dzīvotspēja Igaunijā

Jau iepriekš minēts, ka simt gadus pēc politiski motivētās agrārreformas Latvijā, kas

pārtrauca pēc būtības feodālās ražošanas sistēmas ieviešanos, uzplaukuma un norieta fāzi, muižu kompleksu saglabātības procenti ir mērāmi vienīgi tikai dilstošā progresijā. Tā ir visai Eiropas saimnieciskajai attīstībai kopīga tendence, kas auglīgajos Lombardijas līdzenumos, kuros simtiem kilometru garumā plešas labības un kukurūzas lauki, kā vienu tuļas salas brūk kādreizējo zemes īpašnieku dzīves vietas ar saimniecības ēkām. Zeme ir pārdota vai iznomāta lielajiem zemes īpašniekiem, kas apsaimnieko tūkstošiem hektāru, bet kādreizējie zemes īpašnieki dzīvo pilsētās. Vācijas Nacionālā kultūras mantojuma un arī Kultūras mantojuma saglabāšanas fonda (Stiftung Denkmalpflege) reģistros ir vairāk nekā tūkstoš pamestu, bez saimnieka palikušu vai par 1 EUR nopērkamu muižu centru, kungu namu un lielāka vai mazāka mēroga agrākās zemes aristokrātijas piļu, kurām ir sava arhitektoniskā un mākslinieciskā vērtība, bet kura nevar tikt integrēta valsts un federālo zemju dotētajā aizsardzības sistēmā un aizsargātas no bojā ejas kā kultūrvēsturiskais mantojums. Kādreizējās Austrumprūsijas, Mazūrijas un Priekšpomerānijas zemēs, kuras mūsdienās atrodas Polijas jurisdikcijā, agrākais vācu kultūras mantojums piedzīvo nežēlīgu selekciju un no kādreizējo muižu centru apbūves ar desmitos mērāmām dažādās funkcijas saimniecības ēkām kultūrainavas rotāšanai tiek atstāti tikai kungu nami, kuros iekārtojas kultūras un izglītības iestādes, veselības kopšanas un konferenču centri, golfa klubi un viesnīcas.

Nesenā Igaunijas apceļošanas pieredze ļāva pārlicināties, ka arī mūsu apskausto kaimiņu saimniecībā netrūkst mūsu zemei identisku problēmu, un, ja Olustveres muižas plašais komplekss ar parku kalpo Viljandi novada tūrisma centra funkcijai, tad nerestaurētajās, bet zem jumtiem palikušajās saimniecības ēkās ir izvietotas dažādas izstādes un kolekcijas, gan ierīkotas amatniecības un suvenīru darbnīcas, kas daļēji ļauj uzturēt dzīvu muižas īpašnieku un saimniecības vēsturi.

Heimtali muižas kompleksa situācija ar daļēji koptu parku ir identiska daudzām Latvijas muižām. Teicami izremontētais kungu nams darbojas kā bērnu ar īpašām vajadzībām audzināšanas iestāde, bet no tās atdalītajā un sadrumstalotajā īpašumā turpina brukt kādreizējās saimniecības ēkas,

⁷ Salazar, Noel B. *The Double Bind of Heritage Tourism. Imagineering Pasts and Futures*. Presentation. Vaasa, Finland, 2011.

bet daudzskaldņu formas stālja perimetrālā mūra iekšpusē ir iebūvēts mūsdienīgs un moderns sporta komplekss.

Kerstnas muižas tukšajās zālēs, kur pirms pāris gadiem vēl sēdēja skolēni, tagad klejo vientuļa skolotāja un gaida nejaušus tūristus, bet kādreizējās klasēs, kurās pa reizei notiek kāda lekcija vai vietējo iedzīvotāju saviesīga tikšanās, mijas restaurētās zāles klasicisma detaļas ar atmiņām par klasēm ar tāfelēm un skolas soliēm, pārklājoties ar vietējā pensionāru kluba mājražojumu izstādi.

Kurzemes labākā pieredze

Latvijas un Kurzemes situācija nav kardināli atšķirīga no kaimiņu zemes prasmēm un iespējām apsaimniekot muižu centrus kā simt gadus transformēta kultūras mantojuma segmentu. Jau daudzus gadus Īvandes muižas kompleksā neatrodas nedz vispārējās izglītības iestāde, nedz sporta skola, bet kungu nama un ansambļa saimniecības ēku adaptācija tūristu mītnes vajadzībām ļauj izmantot un saglabāt muižas centru ar parku kā relatīvi maz pārveidotu kultūras pieminekli.⁸ Kuldīgai netālās Pelču muižas komplekss ar parku ir vērtīgs Latvijas kultūrainavas objekts, kura saglabātības raksturojumu godprātīgi sniedz Pelču pagasta sagatavotā interneta vietne: „Muižas komplekss – apbūve galvenokārt veidojusies 19. gs. b., kad uzcelta kučiera māja, kalpu māja, ledus pagrabs. Pelču pils celta 1903.-1904. g. pēc arhitekta V. Neimaņa projekta. (K. Veinberga, J. Zviedrāns). No muižas laikiem ir saglabāties ledus pagrabs „Pagrabiņš” ar klētiņu virsbūvē, kurš ir atjaunots un pašlaik kalpo kā brīvā laika pavadīšanas vieta iedzīvotājiem, zirgu puīšu dzīvojamā māja (1873., tagad pagasta pārvalde), viesu zirgu stallis (tiek izmantots saimnieciskām vajadzībām, ir bojāts), vagara māja (19. gs. b., „Zaļumi”, tagad dzīvojamā māja trīs ģimenēm), magazīna (20. gs. 30. gadi, bijis spirta brūzis, tagad privāta dzīvojamā māja), 2 kalpu mājas (valsts īpašums, „Pelči-4” dzīvojamā māja, „Pūpoli” privātipašums), dzirnavas (no 1936. g. zivju audzētavas „Pelči” administrācijas telpas, pagrabstāvā zivju inkubators. „Avotienes”).⁹

⁸ <<http://visitkuldiga.com/ivandes-muiza-ar-parku-un-dizkokiem/>>

⁹ <<https://pilis.lv/act/castls-manors/castle-popup?id=82>>

Taču tas nav pilns apraksts, jo minētas ir kungu namam tuvākajā teritorijā atrodošās palīgēkas, kuras laika gaitā ir integrētas pagasta funkcijām, uzņēmējdarbībai, dzīvokļiem vai privātajām vajadzībām. Tūristiem domātajā informācijā trūkst pārējo saimniecības ēku uzskaitījuma, kā arī norādes uz to vēlāko izmantojuma veidu vai saglabātības pakāpi.

Saistībā ar muižu ansambļu atjaunošanu vai to labturību jaunās rokās un jaunos apstākļos mēs īpaši priecājamies par labām ziņām. Tādēļ tieši šī gada laikā notikušās pozitīvās pārmaiņas Nurmuižā (īpašnieks uzņēmējs Oļegs Fiļs) ir darījušas pamanāmu kopš 2003. gada sākto muižas ansambļa ēku atjaunošanas un jaunu izmantošanas veidu meklējumu rezultātu. Divdesmitā gadsimta laikā muižas kompleksa 33 ēkas tika nesaimnieciski izmantotas un gandrīz visas nonāca nelietojamā stāvoklī, bija pa daļai sabrukušas, zaudējušas jumtus, un, protams, arī lietošanas vērtību. Šobrīd, kad ir ieguldīti aptuveni 7 miljoni eiro un daļēji vai pilnībā atjaunotas ir turpat piecpadsmit ēkas, senajos mūros ierīkojot restorānu, koncertzāli, viesnīcu, bet rekonstruējot oranžēriju, siltumnīcu, virtuves augu un vīna dārzu, kultūras mantojuma aizsardzībā ir jūtams valsts mērogā mērāms progress. Pats īpašnieks, kurš apzinās, cik lielus līdzekļus vēl prasīs pārējo ēku, tajā skaitā arī kvalificēta pils restaurācija, izsakās šādi: „Skaidrs, ka Latvijas apstākļos muižā ieguldīto naudu atpelnīt nav iespējams. Tas bija skaidrs jau tad, kad pili iegādājos, to pašu saka arī citu muižu īpašnieki. Labākajā gadījumā ar viesnīcu, restorānu un citām izklaidēm vari nosegt kārtējos izdevumus”.¹⁰ Visu laiku turpinās pārējo muižas kompleksa ēku atjaunošana, bet nākamajā gadā sāksies arī pils restaurācija.

Līdzīgi O. Fiļam var domāt arī cits Latvijas uzņēmējs Kaspars Višķints, kurš 2007. gadā no pagasta ir iegādājies Ēdoles pili bez agrākajām saimniecības ēkām, bet ar septiņus hektārus lielu parku. Palīgēku savulaik ir bijis liels daudzums, esot gan koncentrētās ēku grupās, gan atsevišķi, veidojot turpat vai lielāko daļu mūsdienu Ēdoles centra apbūves. Dažādu īpašnieku – skolas, tautas nama, pensionāta – nolaistā pils ēka – kā jebkurš vērtīgs viduslaiku kultūras piemineklis – prasa

¹⁰ <<https://jauns.lv/raksts/9viri/403791-olegs-fils-ieguldamiljonus-vestures-pieminekla-nurmuizas-atdzimsana>>

rūpīgu zinātnisko izpēti un restaurāciju, kas pakāpeniski tiek arī īstenots saskaņā ar kompleksa atjaunošanas programmu. Lielā daudzumā Vācijā iegādātās antikvārās kolekcijas – mēbeļu, paklāju, gleznu, trauku, minerālu, rotaļlietu un citu vēsturisko laikmetu stilēm atbilstošu aristokrātijas dzīves veida liecīnieku – palīdz veidot Ēdoles pils tēlu. Lai arī tas nav dokumentāli autentisks 1905. gadā bojā gājušajam fon Bēru iedzīves inventāram – taču tas lielā mērā atbilst priekšstatam par vairākās paaudzēs krātu bruņniecības pārstāvju sadzīves kultūru no 17. līdz 20. gadsimtam.

Atšķirīga ir katra kultūras mantojuma īpašnieka pieredze iegūstot, atjaunojot un apsaimniekojot pēc viņa domām ekonomiski izdevīgu vai morālu gandarījumu sniedošu saudzējamu arhitektūras objektu. Līdzīga aprakstītajai ir jebkura kultūrvēsturiskā mantojuma uzturēšanas un atjaunošanas dialektika. Līdzšinējā prakse rāda, ka bez ražošanas līdzekļiem, kas muižu īpašniekiem agrākajos gadsimtos nesa peļņu, mūsdienu muižu ēkas nav ekonomiski izdevīgs finanšu ieguldījumu veids. Tādēļ runāt par šī materiālās kultūras vēsturiskā mantojuma vispusīgu uzturēšanu un izmantošanu kā visaptverošu un efektīvu valstiskas aizsardzības sistēmu Latvijā nav pamata. Uz kultūras mantojuma aizsardzības sistēmu un tās efektivitāti visā pasaulē var attiecināt filozofisko teicienu par to vai glāze ir „līdz pusei pilna” vai tā ir „pa pusei jau tukša”. Latvijas gadījumā politiķi vienmēr sacīs, ka glāze ir līdz pusei pilna, bet statistika, dokumenti un pieredze liecinās ko citu – ka dažādu ekonomisku, politisku, subjektīvu un ārkārtēju apstākļu nosacīts līmenis tajā nemitīgi krīt un jau krietnu laiku vairs nav „pa vidu”, bet gan krietni zem tā.

Ojārs Spārītis ir latviešu mākslas zinātnieks, bijušais Latvijas kultūras ministrs, patlaban Latvijas Zinātņu akadēmijas viceprezidents, un kopš 1987. gada Latvijas Mākslas akadēmijas mācībspēks, profesors no 1997. gada.

Agnija Lesničenoka

MĀKSLAS VĒSTURNIEKS, FILOZOFIS UN MĀKSLINIEKS JĀNIS SILIŅŠ

Par latviskumu trimdas mākslā

Pēc Latviešu studiju centra (LSC) dibināšanas Kalamazū, ASV, atsevišķā ēkas spārnā tika uzbūvēta bibliotēka, kura kalpoja kā visas latviešu sabiedrības ASV informācijas avots. Savas pastāvēšanas laikā tā bija lielākā latviešu bibliotēka Ziemeļamerikā. Tajā glabājās grāmatu sējumi, periodiskie izdevumi, dokumenti, mikrofilmas, skaņu plates, gleznas, plakāti, videofilmas un citi materiāli. Bibliotēkai bija daudz apmeklētāju – studenti, pētnieki, skolotāji, redaktori un viesi no Latvijas. 20. gs. 90. gadu vidū Latviešu studiju centru likvidēja, bet bibliotēka vēl neilgus gadus turpināja pastāvēt, taču drīz pēc tam tika pieņemts lēmums arī par tās slēgšanu finansiālu iemeslu dēļ. Bija jārod risinājums par tālāko bibliotēkas bagātību likteni, un tā, 2004. gada maijā Latvijas Valsts arhīvs valsts glabāšanā saņēma dāvinājumu, kas vienuviet apkopotu LSC arhīva fondā Nr. 2123. Starp fonda dokumentiem rodamas visu grāmatu kartotēka, skaņu ierakstu lentes un kasetes par Kalamazū latviešu sabiedrisko un kultūras dzīvi, latviešu valodas un literatūras semināru un lekciju ieraksti par politiskiem un kultūras jautājumiem, fotodokumenti, tekstuālie dokumenti, kā arī, atsevišķu sabiedrisko darbinieku vāktie materiāli, kā piemēram, Jāņa Riekstiņa audio ierakstu kolekcija, mūziķa Vernera Riharda Taubes dokumenti, mākslas zinātnieku Jāņa Krastiņa un Jāņa Siliņa arhīvi. Apjomīgais Jāņa Siliņa savākto materiālu klāsts atspoguļo viņa garīgo interešu daudzpusību, mākslas vēsturnieka darbu Latvijā un trimdā, un viņa gleznotāja darbību, ierindojot viņu starp izcilākajiem un darbīgākajiem 20. gadsimta latviešu mākslas vērtētājiem. Viņa devums latviešu mākslai kā Latvijā, tā trimdā ir nesīs paliekošu nospiedumu – pateicoties viņa

zinātniskajai darbībai, laika gaitā daudziem interesentiem pētniecībā ir bijusi iespēja izmantot viņa sarakstītos darbus („Tēli un idejas”, „Latvijas Māksla” I, II un III daļa, u.c.), rakstus žurnālos un rakstu krājumos, lekciju pierakstus, sacerējums, kā arī dažādus vāktos materiālus par latviešu māksliniekiem un fundamentāliem mākslas jautājumiem. Arī šodien, kad trimdas mākslas pētniecība Latvijā vēl nav pietiekami apcerēta, Siliņa darbi un apkopotie materiāli veido nozīmīgu daļu no tā, kas spēj koncentrētā veidā dot priekšstatu par mākslas procesiem trimdā. Vienotā kompānijā ar Siliņu noteikti minami arī Arnolds Sildegs, Juris Soikans, Jānis Krastiņš, Ināra Ņefedova, kuri savas dzīves laikā vākuši materiālus par trimdas mākslu. Zīmīgi ir vārdi, kas tika veltīti Jānim Siliņam un viņa dzīves darbam 90 gadu jubilejas svinībās Latviešu studiju centrā 1986. gada augustā – „Mēs visi ceram, ka latviešiem pienāks labāki laiki, kad visa tauta varēs bagātināties no tām gara kultūras vērtībām, ko radījuši lielie un nemirstīgie latvieši”, un kuri realizējušies plaši pieejamajā Latvijas Valsts arhīva trimdas dokumentārajā mantojumā.

Jānis Siliņš dzimis 1896. gada 1. jūnijā Rīgā, strādnieku ģimenē, miris 1991. gada 8. martā St. Pēterburgā Floridā. Līdz Pirmajam pasaules karam Siliņš savu bērnību aizvadīja Rīgā, kur 1908. gadā ieguva savu pirmo izglītību 2. Rīgas Valsts elementārskolā, bet 1915. gadā beidza Rīgas pilsētas reālskolu. Tajā zīmēšanu mācīja Konstantīns Nilenders, kura ierosmē tika pamanītas Siliņa zīmēšanas prasmes. Paraleli zīmēšanai, Siliņu interesējis arī teātris un dzeja, bet sevis meklējumi turpinājās Maskavā, kur Siliņš nonāca bēgļu gaitās 1915. gadā. Tieši Maskavā Siliņš atrada savu aicinājumu nodoties mākslas jomai. Liela loma šai izvēlei bija mākslas galeriju, muzeju un mākslas izstāžu spēcīgā ietekme. Sākotnēji Siliņš iepazinies ar sabiedriskajām zinātnēm un filozofijas pamatiem Maskavas komercinstitūtā, bet pēc tam Siliņš iestājās Maskavas universitātes Mākslas vēstures un teorijas nodaļā, un paraleli nodevās glezniecības studijām pie Iljas Maškova. Pēc universitātes beigšanas 1918. gadā Siliņš ar savu pirmo sievu Elzu devās uz Kazaņu, kur dzīvoja sievas vecāki. Tur Siliņš izglītojās Kazaņas augstākās mākslas un lietišķās mākslas darbnīcās pie V. Ščerbakova

un N. Benkova, kur sākot no 1920. gada bija iecelts par zinātnisko līdzstrādnieku. 1921. gadā Siliņš atgriezās Latvijā un iestājās Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātē, kā studiju virzienus izvēloties mākslas vēsturi, filozofiju un psiholoģiju. Pēc studijām, sākot ar 1931. gadu Latvijas Mākslas akadēmijā, bet ar 1936. gadu Latvijas Universitātē, Siliņš kļuva par pasniedzēju, mācot tādus priekšmetus kā pedagogijas psiholoģija, mākslas vēsture un mākslas filozofija. Lai gan starpkaru periodā Siliņš bija vairāk redzams akadēmiskajā dzīvē, neizpalika arī gleznošana – jau kopš 1922. gada Siliņš piedalījās mākslas izstādēs un bija viens no mākslinieku biedrības „Sadarbs” dibinātājiem. Jaunām ierosmēm kopš 1934. gada ik vasaru devies ceļojumos pa Eiropu, apmeklējot muzejus un mākslas izstādes. Otrā pasaules kara gados Siliņš devās bēgļu gaitās uz Vāciju. Tur no 1946. līdz 1951. gadam viņš darbojās kā mākslas vēstures profesors Vircburgas vācu universitātē, Vircburgas latviešu tautas augstskolā (bija arī tās dibinātājs un rektors), UNRRAs mākslas akadēmijā Minhenē un lasīja lekcijas Baltijas universitātē Pīnebergā. 1951. gada janvārī Siliņš kopā ar otro sievu Anastasiju emigrēja uz ASV, kur sākumā atradis maizes darbu kādā fabrikā, bet 1955. gadā viņš strādāja par mākslas konsultantu Norfolkas muzejā Virdžīnijā. No 1956. līdz 1964. gadam Siliņš pasniedza

Jānis Siliņš

mākslas vēsturi un estētiku Rollinsa koledžā Floridā un paralēli bija Morzes mākslas galerijas direktors. Būtiski ir arī Siliņa neskaitāmie priekšlasījumi plašākai latviešu sabiedrībai Kultūras dienās, jubilejās, referātu cēlieņos, konferencēs un citos pasākumos, tādējādi vienmēr esot aktīvam latviešu sabiedriskajā dzīvē. Ievērbu pelnījusi arī Siliņa gleznieciskā darbība, ko viņš ierodoties ASV atsāka ap 1954. gadu. 1952. gadā Siliņš kļuva arī par Ņujorkas latviešu mākslinieku grupas biedru. Divdesmito gadu sākumā Siliņa daiļradē veiktas figurālas, ainavu un kluso dabu motīvu sērijas, eksperimentējot gan ar kubisma elementiem, gan robusti raupjām formām, taču sākot ar 20. gadu vidu viņš pievērsās reālismam. Vācijas nometņu laikā bija svārstīšanās starp ekspresīvu dabas meklējumu un reālu brīvu uztveri, savukārt ierodoties ASV, kur Siliņš padziļināti studēja amerikāņu mākslu galerijās un muzejos, viņš turpināja savus mākslinieciskos meklējumus, pārejot no abstrakti ornamentālā uz ekspresīvu reālu dabas traktējumu.

Par latviskas tradīcijas pastāvēšanu trimdas mākslā

Siliņš uzskatāms par vienu no pirmajiem mākslas procesu vērtētājiem, kurš centās definēt latviskās tradīcijas jeb latviešu nacionālās mākslas iezīmes kā starpkaru Latvijas, tā trimdas mākslā. Latviešu studiju centra arhīva fonda dokumentos rodami vairāki trimdas gados tapuši Siliņa publikāciju melnraksti un nepublicēti manuskripti par šo tēmu. Nacionālās mākslas teorētiskajai pusei Siliņš pievērsās jau 20. gs. 20. gadu sākumā, aizsākot domas par nacionālās glezniecības problēmām. Pirmie aizmetņi latviešu nacionālajā mākslā, ko atzīmējis arī pats Siliņš, rodami 19. gs. beigās, parādoties nacionālo romantiku paaudzei – J. Rozentālam, Ā. Alksnim, J. Valteram, V. Purvītim un citiem, impresionistiskā garā tēlodami tautas dzīvi, pagātnes vēsturiskos tēlojumus un Latvijas dabu. Šo stilistisko un tematisko latviskuma centienu izkopšana turpinājās Francijas, Itālijas un Vācijas, arī Krievijā valdošo māksliniecisko virzienu ietekmē – impresionisms, fovisms, ekspresionisms, kubisms un futūrisms. Tomēr īsi pirms Pirmā pasaules kara parādījās arī mērena modernisma centieni. Siliņš uzsveris, ka apzināta nacionālās mākslas tapšana datējama tieši ar Pirmā pasaules kara un bēgļu

laikmetu, kad tautas neatkarības centieni savijās ar mākslinieciskās neatkarības centieniem – kara apstākļos un noskaņās veidojās toreiz latviešu mākslinieku jaunā paaudze, ap 1890. gadu dzimušie, kas 20., 30. gados visvairāk noteica latviešu mākslas raksturu neatkarīgā Latvijā. Kā citās Eiropas zemēs, tā arī Latvijā, pēckubisma un pēcekspressionisma posmā ap 20. gadu vidu notika pievēršanās gleznieciski brīvam reālismam, kas varēja iegūt gan liriski dzejisku, gan arhaisku nokrāsu, un uz tā pamata nostiprinājās starpkaru Latvijas mākslas tradīcijas. Siliņš konstatējis to, ka vēl 30. gadu beigās tēlotājmāksla turpinājusi virzīties uz mērķi – „nacionāli izjustu, īpašu veidojumu, kas mākslinieciski nozīmīgi atsegtu latvisko garu un dzīves izjūtu”. Laikā līdz Otrajam pasaules karam un vēl līdz 40. gada vidum, kad okupācijas varas iznīcināja Latvijas neatkarību, latviešu māksla vēl auga un diferencējās, parādotes jauniem spēkiem, kas veidojās mākslas akadēmijā un ārpus tās. Viena mākslinieku daļa sekoja ilustratīvam īstenības tēlojumam, lietojot akadēmiska reālisma un impresionisma metodes, bet citi turpretim īstenības tēlojumu izprata kā māksliniecisku uzdevumu ceļā uz personīgas brīvākas izteiksmes izkopšanu, ietekmējoties no franču un beļģu mākslas. Bet attīstības posms bija pārāk īss un to pārtrauca okupācijas notikumi. Ierodoties ASV, Siliņš turpināja darbu pie dažādām apcerēm par latviskās identitātes problēmām latviešu mākslā. Latviešu kultūra bija sašķelta starp dzīvi trimdā un okupētajā Latvijā, tāpēc pēc Siliņa domām, jautājums par latviešu mākslu un tradīciju vairs nebija tikai tīri akadēmiska diskusija - tai bija eksistenciāla loma, skarot latviešu tautas un kultūras pastāvēšanu, turpinoties divās dažādās pasaulēs. Siliņš pievērsās gan latviešu mākslas vēsturei līdz Otrajam pasaules karam, izceļot būtiskākās nacionālās mākslas attīstības iezīmes, gan analizēja panākumiem nozīmīgāko mākslinieku daiļradi, ņemot vērā mākslinieku dzimšanas laiku, izglītības iegūšanas vietu, un mēģināja izcelt redzamākās tendences, kas attīstījušās trimdas mākslā – mākslinieka nemitīgā cīņa par savu garīgo neatkarību apstākļos, kad jāstopas gan ar mītnes zemes mākslas tirgus un publikas prasībām, gan dažādiem mākslas strāvojumiem, un tā visa starpā, latviskā elementa meklējumi latviešu mākslā, visbiežāk izvēloties vidusceļu starp abstrakto un reālo, mākslas darbam

absorbējot mākslinieka individuālo izpratni un sajūtu par latviskumu. Ap 1890. gadu dzimušie mākslinieki, iekļaudamies jaunā dzīves vidē, cīnoties ar grūtībām svešos dzīves apstākļos, visumā savu uztveri nemainīja, dzīvojot no pagātnes mantojuma. Daudzi mākslinieki veidoja kodolu, kas saglabāja un veidoja tālāk Latvijā izkoptās tradīcijas un pieredzi. Ap 1930. gadu dzimusī paaudze – auguši Latvijā, tie savu māksliniecisko izglītību ieguva un patstāvīgu darbību uzsāka svešumā. Vairāk vai mazāk valdošo internacionālo abstrakto strāvu ietekmē un aktīvi piedaloties Amerikas, Kanādas, Austrālijas, Zviedrijas u.c. mākslas dzīvē, viņi skatījās citādi uz latviešu pagātņi un izjuta to citādāk. Viņu meklējumos ir jaunības svaigums un brīvums, latviešu konservatīvās daļas gumei svešāka valoda.

Galvenā „esence”, kas dominē Siliņa darbos – viņš pārstāv domu, ka nepastāv konkrēti kritēriji, ar kuru palīdzību varētu noteikt kāda mākslas darba latviskumu, jo latviskās savdabības kritērijs atrodas nepātrauktā mainības un formulēšanas stāvoklī. Viņš atzīmē divus svarīgus aspektus latviskajā identitātes atspoguļojumā trimdas mākslā – viens ir dzīves izjūta un dzīves ziņas īpatnības, kas atspoguļo tautas gaitas eksistenciālo kodolu. Otrs – formu strukturējumi, kas raksturīgi vairāk vai mazāk izkoptai nacionālajai tradīcijai, kas izpaužas kādu tematisku, simbolisku vai arī pilnīgi brīvu māksliniecisku uzdevumu veidos. Protams, visi tie mainās atkarībā no laikmeta, paaudzes un mākslinieku individuālās ievirzes. Šo skaidrāku vai neskaidrāku principu pamatā ir pats dzīvais cilvēks, sakņodamies savas tautas vidē un pastāvot mainīgās vēsturiskajās situācijās. Mākslas likteņi nav šķirami no tautas likteņiem. Taču mīlestība uz savu zemi un tautu nedrīkstētu iespaidot mākslinieku trimdā iet pašam savu ceļu. Siliņa prāt, ar to latvieši vēl necels savu tautu, gleznodami tik populāros Rīgas torņus un ainavas, pieturoties pie fotogrāfiskiem faktiem. Mākslinieks nekalpo, lai apmierinātu cilvēku sentimentālās un nacionālās jūtas vien. Māksla, kas zaudē savu etnisko spēku un kam nacionālās jūtas ir tikai sentimentalitāte, var nonākt pašizteiksmes tukšumā. Viens no apzīmējumiem, izsakot pārmetumus latviskuma centieniem trimdas mākslā, ir „kultūras provinciālisms” un „nacionālais provinciālisms”. Pēc Siliņa

novērojumiem, tas atskanējis tieši trimdas jaunatnes vidū, kam visi šie centieni ir tikai „nacionāla sentimentalitāte”. Tas savā ziņā ir pamatoti, jo provinciālisms var izpausties stingšanā un apsūbēšanā dzīves šaurībā un pagātnes idilliskumā. Taču no otras puses, provinciālisms kā savrupība un konservatīva tieksme nozīmē arī pretošanos tradīciju un tautai tuvo dzīves formu nonivelēšanai. Tāds provinciālisms, kas mākslā izraisa ko savu un patstāvīgu, pēc Siliņa domām ir pozitīva parādība, jo neļauj dzīves substanci izšķīdināt mainīgās internacionālās straumēs.

Kas tad galu galā ir latviskā tradīcija trimdas latviešu mākslā, ko saskatījis Siliņš? Šī tradīcija vienmēr ir bijusi nemītīgā attīstības un centienu procesā. Lai gan tai piemītusi provinciālisma piegarša, tādēļ rījas un klētis, baroka laikmeta Kurzemes lauku baznīcu un citi latviski sižeti nekad nezaudēs savu teiksmaino valodu vai pievilcīgumu, kas vienmēr asociēsies ar latvisko tradīciju. Taču vairāk par sižetu, tieši latviskā dzīves izjūta mākslas darbā ir tā, kas ietver latvisko identitāti. Tāda veida latvisku tradīciju kā dzīves izjūtu un uztveri Siliņš nosaucis par simbolisko reālismu, kur raksturīgi savijas īstenība ar teiksmu, konkrēta īstenība izstaro savu simbolisko jēgu uz kādas analogijas un parādību divdabīguma pamata. Pēc Siliņa novērojumiem, māksla latviešu labākajiem meistariem nav bijusi tikai subjektīvi brīva rotaļa ar krāsu, formu un apdares elementiem, bet ir vēstījusi ko būtisku par tautas likteņiem, ideāliem, cīņām un sapņiem. Ne virzieni, kas nāk un ar laiku pazūd, ne konkrēts žanrs, stils vai pat mākslinieku paaudze, ir noteicošais latviskās identitātes atspoguļošanā. Svarīgi ir meklēt savas un savas tautas gara izteiksmi iespējami adekvāti laikmeta ietvaros. Ja latviešu mākslinieka sniegums būs īsts savā iekšējā pārliecībā, savā substancē, latviešu mākslinieki būs reizē kalpojuši arī lielām pārnacionālām un mūžīgām cilvēcīgām vērtībām.

Agnija Lesničenoka dz. 1991. gadā, ieguvusi maģistra grādu vēsturē Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātē. Pašreiz doktora grāda kandidāte mākslas zinātnē ar promocijas darba tēmu *Latvijas Mākslas akadēmijas studentu korporācijas „Dzintarzeme” loma latviešu nacionālās mākslas saglabāšanas politikā trimdā ASV un Austrālijā*. Šobrīd strādā Latvijas Valsts arhīvā kā arhīva eksperte Personu fondu un ārvalstu dokumentu nodaļā un Latvijas Mākslas akadēmijas Doktorantūras nodaļā kā akadēmiskā asistente.

APZIŅAS DŪKSTĪS UN UGUNĪ

Gabriela Babnika (Babnik). *Sausumlaiks* (*Sušna doba*). No slovēņu valodas tulkojusi Dagnija Dreika. SIA „Lasītava”, 2020, 263 lpp. Arvja Austruma mākslinieciskais noformējums.

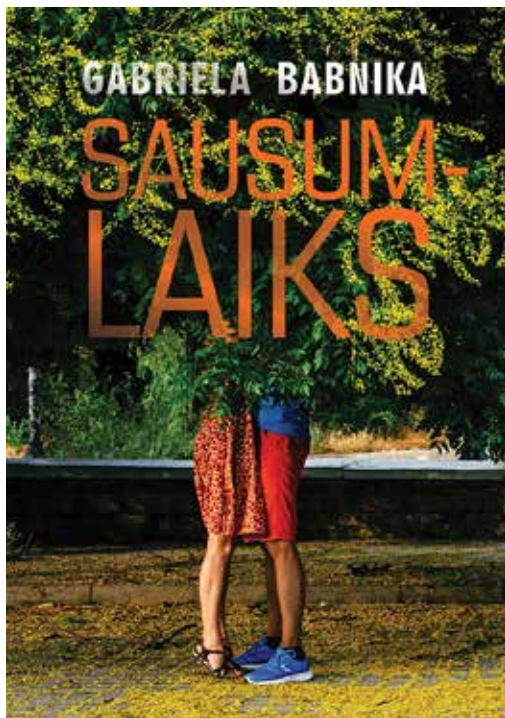
Harmatans – ziemas gadalaiks Rietumāfrikā un arī spēcīgs Sahāras vējš, kas visu pārklāj sarkaniem putekļiem. Sausumlaikā, kad pūš harmatans un dienas mēdz būt karstas, bet naktis – aukstas, āfrikāņu zemkopji ar uguni attīra augsni jaunai sējai. Tāds ir šī romāna vēstījuma fons un arī vadmotīvs.

Prieks, ka latviešu lasītāju atkal sasniedzis grāmatas – Eiropas Savienības Literatūras balvas ieguvējas – tulkojums, kas pie mums varbūt nav īsti pamanīts. *Sausumlaiks* ir Gabrielas Babnikas (1979) trešais romāns un otrais, kurā darbība risinās Āfrikā – viņas iztēles telpā un radošajā laboratorijā. Rakstniece nūdien interesanta: Vācijā dzimusi slovēniete, Ļubļanā studējusi salīdzinošo literatūrzinātni un literatūras teoriju, bieži apmeklējusi Āfriku, galvenokārt Burkinafaso, kā arī vienlaikus ar romānu *Sausumlaiks* rakstījusi maģistra darbu par mūsdienu romānu nigēriešu literatūrā. Radioluģu autore, tulkotāja, godalgota literatūrkritiķe; tik veikla prozas rakstīšanas tehniku un stilu, prozas valodas iespēju, dažādu kultūrfaktu un Āfrikas kultūras un sociālpolitiskās telpas pārzinātāja, ka *Sausumlaikā* femīnā rakstība plūdeni sakausēta ar atsevišķiem āfrikāņu literatūras tradīcijas elementiem, Z. Freida psihoseksuālās attīstības teorija – ar sociālkritiskām cēloņsakarībām, un vēstījumu blīvi caurauž intertekstualitāte.

Romāns ir gandrīz sajūtami vielisks: šķiet, ka rokās gail gabaliņš Āfrikas, kas ar harmatanu (hipnotiska trīszilbju asonanse), sarkaniem putekļiem nopūstajām Vagadugu (romānā – Ugadugu) ēkām un iedzīvotājiem, skaļu bērnu bariem un jauno, tumšo vīrieti sapnim līdzīgi iepeld manā telpā, manā ziedošo bugenviliju klusumā. Un nekādas pastkaršu eksotikas un stereotipu. Babnikas eiropietes skatījums uz Burkinafaso – vienu no

nabadzīgākajām pasaules valstīm, kas neatkarību ieguvusi 1960. gadā un pazīstama ne tikai ar kinofestivālu, bet arī skandalozu politisko scēnu – ir tiešs un neizskaistināts. „Āfrika – dzīvnieku un safari zeme, kuras cilvēki mēdz plati smaidīt, tie izslavēti ar platajiem gurniem un milzīgiem dzimumorgāniem. Es pa auto logu neko tādu neredzēju. Ne uz to pusi – zellis, kurš gāja pa gludo, sārto ceļu, ripināja nevis poētisku mājiņu ar tādu kā muti durvju vietā un jumstiņiem klātu pieri, drīzāk gan liesmojošu elli.” (166. lpp.) Romānā kritiski tēloti arī konkrēti politiski notikumi: pētnieciskā žurnālista Norberta Zongo slepkavība 1998. gadā, demonstrācijas, to dalībnieku aresti.

„Es” – tā ir 62 gadus vecā slovēniete Ana, bet arī 27 gadus jaunais Ismaēls. Romāna četrās nodaļās, mijoties abu vēstījumiem, pirmajā personā risināts viņu neiespējamais un tomēr reālais mīlasstāsts, būtībā – kontemplatīva, cikliska pašterapija, kas Anas gadījumā ir iegremdēšanās tumšajās dzīlēs, pirmatnējās matērijās – zemē, ūdenī, savas patības kā lotosa saknes meklēšana, savukārt Ismaēla krūtīs, viņam sastopot Anu, šķīļas un kustas zelta putns, kas tiecas ārpus un augšup – gaisā, gaismā.

Ana reprezentē Eiropu ar tās vēsturi, kultūru un tradīcijām, sabiedrisko kārtību, sistēmām un regulām, ierastām sociālajām lomām un no tām bieži atvasinātiem destruktīvu attiecību modeļiem. Loze bijusi ļoti nelāga: bāreņu nams, atsvešināti audžuvecāki, neizdevusies laulība, audžumātes pašnāvība, komplicētas attiecības ar audžutēvu un garīgi slimo dēlu, kurš ir aptuveni Ismaēla vecumā. Mākslu – Ana ir tekstilmāksliniece – un mīlas sakarus ar vīriešiem viņa izmantojusi kā sevis meklējumu, radošo un juteklisko izpausmju lauku un patvērumu. „Savā darbnīcā es arī gulēju, ēdu un mīlējos. Kad mīlnieki no rīta pamodās blakus, uz vai zem manis, es domās skicēju viņu augumus uz papīra. Daži bija kā eikalipti, taču – reti, citi atgādināja papardes ar lielām, platām, tumšzaļām lapām, kas pārklāja visu mana ķermeņa virsmu.” (38. lpp.) Tomēr izrādās, ka vīrieši ir tikai botāniskas apdrukas, mājas – sprosts, dārzs – vientuļības mitekļi. Ticība mākslai ir zaudēta. Biedējošs tukšums, pamatu trūkums (tā cēlonis ir īstās mātes nodevība, Anas atstāšana bāreņu namā), vīrieša – tēva, audžutēva, vīra, mīļākā, dēla – skatiena, brīvas un mīlošas klātbūtnes zaudēšana Anai liek visu atstāt un dzīties uz svešu kontinentu. „Es pēkšņi apjēdzu, ka esmu iznākusi ārpus zemes robežām, laukā no pasaules kartes, nonākot haosā.” (136. lpp.)

Ismaēls ir Āfrika – jauns, „...ar bifeļa sirdi..” (14. lpp.) zem karstās ādas. Viņu vispirms ieraugām Anas acīm – kā varbūtēju mīlnieku, kā vīrieti, kurš viņu pametis, kā dēlu, kurš nekad nepiedos, kā daļu no pašas Anas, kas nākusi aizpildīt tukšumus un uzklausīt stāstu. Tomēr arī Ismaēlam ir drūma, sāpju pilna pagātne. Viņš piedzimis ciemā, kurā valda tradicionāli āfrikāņu priekšstati par dzīves kārtību. Bērns bez tēva ir pelnījis nicināšanu un pazemojumus, tāpat arī viņa māte: izstumtā, skaistā āfrikāņu dieviete un viņas nolādētais miesas auglis. Ismaēla atmiņās par dzīvi ciemā caur vērojamo – reāli funkcionējošu sabiedrības modeli – skaidri redzama arī āfrikāņu mitoloģiju ietekme, animisms (Burkinafaso kristietība un islāms sadzīvo ar vietējām reliģijām): pirmā būtne, kas saprot un pieņem Ismaēlu, ir mango koks. Bet no cilvēku vidus – tēvocis Baba, kuru kaut kas saista ar Ismaēla māti un kurš viņus izglābj – aizved uz pilsētu. Tur mātes dzīves laikā sākas un

pēc viņas nāves turpinās Ismaēla meklējumi: tukšo mātišķā veidolu aizpilda tante Tata un citas, pēc tam „melnkoka sieviete”, līdz, kopā ar Babas dēlu Maliku devies tūristu sieviešu apzagšanas gaitās, viņš ierauga Anu. „Atkārtēju – nav tā, ka mani vilinātu tikai lielā, stingrā biste, potītes un mazliet muskuļotie lieli, kas stiepjas augšup līdz skaisti veidotajiem gurniem, drīzāk gan pasaule, kuru viņa atstājusi aiz muguras.” (208. lpp.)

Vēstījumus vieno jutekliski otra ķermeņa tvērumi, niansēta, klusināta erotika pārmaiņus ar atklātu, bet ne bezgaumīgu akta mirkļu atveidi un atceri, domāšana par visu, kas svarīgs tieši šobrīd un vispār, un abu nepasakāmās, nepiepildāmās ilgas. Būtiskākās atšķirības: Ismaēla stāstījums ir vairāk lineārs, hronoloģisks, vērstš nākotnē, tajā viegli ieraudzīt tagadni un pagātņi, savukārt Anas viņas apziņas plūsma: ir grūti ne tikai atšķirt laikus, bet pat nomodu no sapņa, realitāti no iztēlotā.

Babnikas prozas valoda ir ļoti poētiska, metaforiska. Daži kritiķi romānā saskata āfrikāņu maģiskā reālisma iezīmes, taču autore uz šādu skatījumu raugās ar šaubām: viņa pētījusi āfrikāņu (Helona Habilas, Krisa Abani, Voles Šojinkas u.c.) prozu un centusies ietvert to dokumentalitāti Eiropas modernās literatūras poētikā, vairāk viņu ietekmējusi slovēņu literatūras tradīcija nekā āfrikāņu maģiskais reālisms. Lai būtu kā būdams, „Sausumlaikā” ieraugāmas ne vien burves, suņi – starppasaļu būtnes, maģiski koki, mirušu cilvēku gari un Senegālas kinorežisors Džibrils Diops Mambētijs, bet arī Larsa fon Trīra, Lorkas, Filipa Rota un citu ar Rietumu kultūras kontekstu saistāmu personu pēdas.

Nepacietīgi gaidīšu vēl citus Eiropas Savienības Literatūras balvas tulkojumus (un ne tikai tos: harmatans manī iesvēlīs vēlmi latviešu valodā iepazīt arī pašu āfrikāņu literatūru).

Anda Ogrīņa

Anda Ogrīņa (dz. Brazauska, 1979) ir grāmatu redaktore apgādā „Zvaigzne ABC”.

DZEJA, KAD ĻOTI GRIBAS KAUT KO GARŠĪGU

Lote Vilma Vītiņa. *Meitene*. Neputns,
2020, 80 lpp. Mīkstsais sējums

Lotes Vilmas debijas krājums man saistās ar atvasaru: laika sprīdi, kas vēl silda un veldzē, taču arī jundī saldšēriģas melanholijas noskaņas un atmiņas par aizejošo. *Meitene* ir kā vēl pēdējo jūras pelžu, dauzonīgo, mazo piedzīvojumu un ilgo skatienu meldros izbaudīšana, vienlaikus apzinoties, ka neviens jau nav solījis, ka šis viss vēl kādreiz atkārtosies.

Jau citās recenzijās apspriestā dzejnieces spēja savos nelielajos tekstos ietilpināt spilgtas un apskaujošas (jā, tieši apskaujošas) gaisotnes un jēdzieniski daudzšķautņainās, trāpīgās metaforas un tēlus neapšaubāmi ir vienlaikus grāmatas firmas zīme un trumpis. Piemēram: „lēpju lapas / upē samestas / nenosūtītas vēstules” (29); vai arī „niedru salkanā smarža / bērns ar zilām lūpām / augusta krastā / dūņas starp bālajiem pirkstiem” (55). Īpašu uzmanību iesaku pievērst rindu lūzumiem, tam, kā tie papildina tau-

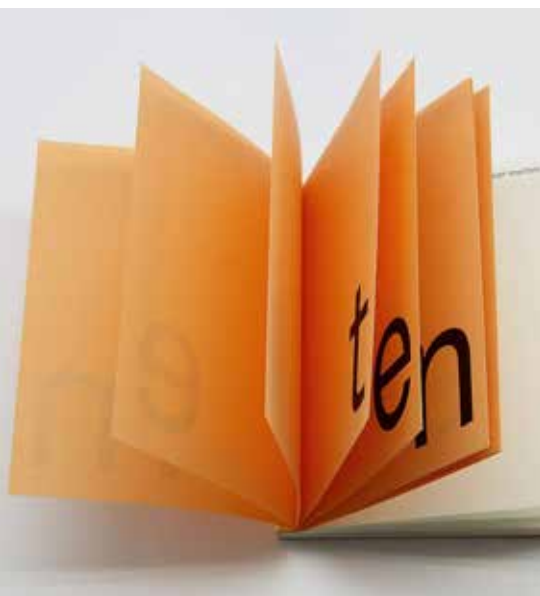
pīgas, taču piesātinātās ainavas, ļaujot tām gan „elpot”, gan arī pievēršot pastiprinātu uzmanību to savstarpējām saistībām, jo pārsvārā dzejoļos nav saikļu vai citu sintaktisku saišu, kas šo sazobes uztveri varētu pateikt priekšā vai vienkāršot.

Tiesa, krājumā ir arī ielavījušies atsevišķi mī-sēkļi tieši saistībā ar dzejoļu uzbūvi vai tēlu izvēli, kas, lai arī kopējo iespaidu negandē, tomēr ir pieminēšanas vērti. Dažos dzejoļos Lotes Vilmas metaforu uztveramība mazliet nokauj to daudznozīmību un savdabīgumu, kļūstot par parastiem vizuāliem tēliem un neko vairāk (piemēram, „dusmas var būt arī/ melnas neēdamas ogas/ man negribas tevi saindēt”, 32). Citviet autore diemžēl savus tekstus vai nu noreducē līdz kanādiešu dzejnieces Rupi Kauras stila virspusējai frāžainībai („tik reti / paskatos uz / tavām / rokām // un tomēr / tās man iepatīkas / pašas pirmās”, 47), vai arī uzskaita tēlus, kas tā arī netop par ko vairāk kā vārdu virknējumu („parkā ir koki // kukaiņi / strūklaka / zeme / smiltis / suns / taka / čiekurs // skaņdarbs”, 22).

Taču visā visumā šis ir atsevišķas blusas grāmatā, kas reti veiksmīgi apraksta gan pieaugšanas sajūtu, gan arī diezgan specifisku, no otra cilvēka atkarīgu mīlestības veidu. Par šo visu tad arī sīkāk.

Krājumā aprakstītā bērnība var šķist esam pavadīta gandrīz vai kādā bez laika, Vesa Andersona filmu atgādinošā telpā (proti, norises un redzētais var būt bijis tikpat aktuāls un paties gan astoņdesmitajos, gan divtūkstošajos, gan arī pēdējos gados). Protams, tiek arī pieminētas paretas mūslaiku reālijas (piemēram, Marta Pujāta dzejolis (63) vai Bukovska dzejoļi (27)), kas norises laiktelpu mazliet konkretizē. Tomēr kopumā *Meitene* aprakstītais *coming-of-age* ļoti līdzsvaroti balstās gan konkrētam tēlam un (radošai, salīdzinoši nodrošinātai, bieži vien eksistenciālai) sociālajai grupai raksturīgās pieredzēs, gan tādās, kas var būt uztveramas gandrīz jebkuram, kas ir, piemēram, ar radiem dzīvojis „dārza kokos” un zadzis plūmes (4).

Lai arī pēc krājuma nosaukuma un iepriekšminētajiem piemēriem var šķist, ka tiek runāts tieši par „meitenes tapšanu”, es vēlētos drīzāk spītīgi iebilst, ka atainoti izdzīvojumi un sajūtas var būt raksturīgas daudzu jaunu cilvēku pieaugšanai un tapšanai, neatkarīgi

no dzimuma. Lai arī, protams, grāmatā ir teksti, kuros aprakstīti centieni varoni ievietot noteiktos dzimumrāmjos („beidz kasīties / vārā meitene // kāpēc tik bēdīga / milzīgā mētelī”, 2) pārsvarā tomēr ir iespējams iepazīt jaunu cilvēku, kam divpadsmit gados ir apnikusi pierastā mazpilsēta un ir jau parādījušās alkas uz Rīgu (5); cilvēku kas piedzīvo pirmo skūpstu (7), kas sāk sevi apzināties kā mākslinieci (11) utt. Kā to arī, piemēram, minējusi Anna Auziņa savā recenzijā delfi.lv („Kā man patīk šī meitene. Anna Auziņa par Lotes Vilmas Vītiņas pirmo dzejas krājumu”, 2020.28.XII): „no meitenes skatpunkta, plašāk raugoties, tiek runāts par [jebkura] cilvēka attiecībām ar laiku un pārmaiņām.”

Kā jau iepriekš minēju, krājums atklāj ļoti specifisku mīlestības veidu, varētu pat teikt, Lotes Vilmas krājums ir mīlestības pilns. Taču, manuprāt, viena no krājuma lielākajām veiksmēm ir tā, ka dzejniece atļaujas iziet ārpus dzejā tik ierastajiem pirmās kaisles, apmātības vai sirdsēstu aprakstu rāmjiem un nevairās atspoguļot trauksmainu, līdzatkarīgu mīlestību („es esmu suns / es ilgojos / lai mani / noglaudi”, 41), tādu, kurā var būt gan mulsums un nespēja izteikties („negribas lai / tu zvani / kauns teikt / ka neko neesmu / darījusi”, 38), gan arī grūtības veidot pilnvērtīgu saskarsmi un sapratni („jo vairāk / es kaut ko gribu / jo tālāk tu to turi / prom no manis / izstieptā rokā”, 42). Taču, protams, ir arī brīži, kad mīlnieki ir kā „divi nomizoti augļi // mana bālā mugura / tavas rokas kā plāksteri” (31).

Lotes Vilmas debija ir viltīgi vienkārša, sirdsilti valdzinoša un ievelkoša savā gandrīz vai naivajā atklātībā. Ticu, ka tā spēs daudziem lasītājiem likt „atgriezties / tajā vietā / kur bija lēns un svarīgs laiks / un valdīja šausmas un brīnumi” (60).

Kaspars Zalāns

Kaspars Zalāns (1994) dzejo, atdzejo, taīsa dzejas performances un pasākumus. Studējis multimediju žurnālistiku Glāzgovā un ar sarkano diplomu beidzis literatūrzinātni Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātē. Vadījis Radio Naba raidījumu „Bron-Hits”. Šobrīd gatavo pirmo krājumu, vairākus tulkojumus un atdzejojumus un nodarbojas ar vairākām citām literārām nerātībām.

GANDRĪZ ĢIMENES SĀGA TRĪS DAĻĀS

Maija Krekle. *Vēlreiz tu un es*. Rīga; AS „Latvijas Mediji”, 2020. 374 lpp. No lietuviešu valodas tulkojusi Dace Meiere.

Maijas Krekles vārds literatūras cienītājiem nav svešs, viņa ir septiņu romānu un trīs recenziju krājumu autore. Nesen iznākušais romāns *Vēlreiz tu un es* strukturēts trīs daļās – „Vita Brevis jeb Stāsts par Lovitu”, „Vēlreiz jeb Mairitas stāsts”, „Brisele. Tu. Brisele. Es”. Kā norādīts virsrakstā – grāmatas centrā ir TU UN ES, turklāt autore no šī uzstādījuma arī neatkāpjas. Ne pirmajā daļā „Vita brevis jeb Stāsts par Lovitu”, kur ir runa par mīlestību un nodevību, ne otrajā, kur galvenokārt vēstīts par mātes beznosacījuma mīlestību pret audzumeitu, gan trešajā par divu jaunu cilvēku satikšanos, kuriem varbūt labāk būtu nesatīkties.

Stāstā par Lovitu visam paustajam it kā varētu piekrist. Mūsdienu pasaulē (var noprast, ka romāna darbība rit astoņdesmito gadu sākumā) galvenais pielūgsmes objekts ir nauda. Un, kā zināms, nauda valda pār pasauli. Jaunam cilvēkam no provinces ar visai

ierobežotiem līdzekļiem no tās grūti atteikties. Mīļotā Mairita tiek pamesta bez vilcināšanās. Tās vietā Lovita un luksuss. Ar noteikumu, ka Edvīns meiteni nepametīs līdz viņas pēdējai stundiņai, kas nav aiz kalniem. Lovita izrādās slima ar vēzi – tolaik neārstējamu slimību. Viss notiek pēc plāna. Ak, nē, nebija plānots un gaidīts, ka Mairitai varētu piedzimt dēls, bet tā – tavu brīnumu! – notiek. Taču Mairita it kā esot apprecējusies. Mazliet nepārlicina Edvīna lielā uzmanība pret Lovitu, jo viņš šķiet mazliet par jaunu, lai saprastu stāvokļa nopietnību. Jaunais vīrs ir pati uzmanība un pieklājība. Savu mīloša vīriēša lomu nospēlē līdz galam. Bet varbūt patiešām bija Lovitu iemīlējis? Aizkustinošas ir atvadas no mirušās sievas.

Mīlestība izvirzās priekšplānā arī otrajā daļā „*Vēlreiz* jeb Mairitas stāsts”. Meitenei, tikko māte pamanījusi viņas situāciju, nākas paciest gan ne visai izmeklētos vārdos izteikto neizpratni, gan atbalsta trūkumu. Viņa tiek aizsūtīta uz laukiem pie vecmāmiņas. Un tad pasaulē nāk Jurgis. Protams, nav zudušas cerības, ka zināmu laiku pēc Lovitas bērēm Edvīns varētu atgriezties pie Mairitas, taču nekā. Mairita uzzina, ka viņš ir apprecējis Lovitas māšicu, kurai ir meitiņa.

Strādājot par skolotāju, Mairitā iemīlas skolnieks. Sākumā viņai tas nešķiet nopietni, taču Ziga jūtas ir patiesas, un pēc dienesta armijā viņš sola Mairitu precēt. Un te sākas vēstījuma pati neizprotamākā daļa. Zigis no armijas atbrauc kopā ar sievu Oksanu. Drīz piedzimst viņu meita, taču Oksanai dzīve laukos nešķiet interesanta, viņa atgriežas dzimtenē, bet meitiņu atstāj tēvam. Mairitai pēc privātīpašumu atgūšanas pienākas zeme, un Zigis, tagad jau viņas vīrs, no tās atteikties negrās. Mairitai patīk dzīve Rīgā, un tā viņi dzīvo katrs *pa sevi*. Mairita, protams, ik piektdienu brauc uz laukiem, bet vai to var saukt par ģimenes dzīvi? Diezin vai. Visi šķiet apmierināti līdz brīdim, kad Kristīne – tā sauc Oksanas meitu – būdama gandrīz vēl bērns, sāk klaiņot, zagt, uzdzīvot, ļauties vīriēšu skavām un dara ko visu vēl ne. Mairitas mīlestību pret meiteni tas gan nekādi nemazina. Tieši otrādi, viņa dara visu iespējamo un neiespējamo, lai meiteni noliktu uz pareizā ceļa. Kaut kā dīvaini – Mairita, būdama pedagoģe, neaptver, vai nevēlas aptvert, ka ir iedzimti patoloģiski tipi, kuri nevar iztikt bez uzdzīves un izvīrtības. Tas viņos ieprogrammēts. Cik daudz laika un enerģijas tiek veltīts Kris-

tīnei! Tajā pašā laikā Mairitas dēls Jurgis ir pie vecvecākiem, cītīgi mācās un, sasniedzis pilngadību, aizbrauc uz Ameriku. Mairita ir pilnīgi pārņemta ar Kristīni, kura pat pašas tēvam ir svešāka nekā audžumātei. Ir tikai likumsakarīgi, ka šos cilvēkus piemeklē tragēdija. Tagad vecāku vienīgais mierinājums un prieks ir Pičuks – Mairitas un Ziga kopīgais dēls. Viņam – kā jau pastarītim – tiek veltīta vecāku mīlestība.

Grāmatas otrā daļa ir ļoti izvērsta. Autore lielu uzmanību velta aprakstiem par Kristīni, par viņas ceļiem un neceļiem. Pieminēts arī tas, pie kā noved apstākļi, kad katrs no laulātajiem dzīvo it kā savu dzīvi un satiekas vien nedēļas nogalēs. Taču Mairita samierinās arī ar šo pazemojumu, un abu dzīve turpinās. Darba varonei vajadzīga Rīga, Zigim – lauku saimniecība, un šeit kompromisu nav. Katrā gadījumā Mairita pieder tai cilvēku kategorijai, kas centrēta uz savu komforta zonu. Viņa it kā pārdzīvo Ziga sānsolus, taču labāk izlikties tos neredzam. Zigis gan apsolā būt uzticīgs. Par Jurgī Mairita iedomājas reti. Un ja nu kas viņu aizkustina, tad tā ir Kristīne, kas, objektīvi vērtējot, to ir pelnījusi vismazāk. Visbeidzot Kristīne mājas pamet un, kad saprot, ka vēlas dzīvot normālu dzīvi, ir par vēlu.

Vēl viena sižeta līnija ir Mairitas attiecības ar Edvīnu. Kaut precējies ar citu sievieti, viņš Mairitu aizmirst nespēj. Nespēj arī izšķirties un uzsākt ar mīļoto kopdzīvi. Kāpēc? Ko padomās cilvēki, viņš taču ir Saeimas deputāts! Jaušamas vairākas epizodes, kad Edvīns nepārprotami izrāda vēlēšanos pavadīt laiku kopā ar Mairitu, taču viņa izvairās. Abi saprot, ka viens pret otru nav vienaldzīgi, taču robežas pārkāptas netiek.

Visbeidzot trešā daļa „*Brisele*. Tu. Brisele. Es”. Liktenis, kā tas bieži notiek, izspēlē joku. Grūti pat pateikt – labu vai jaunu.

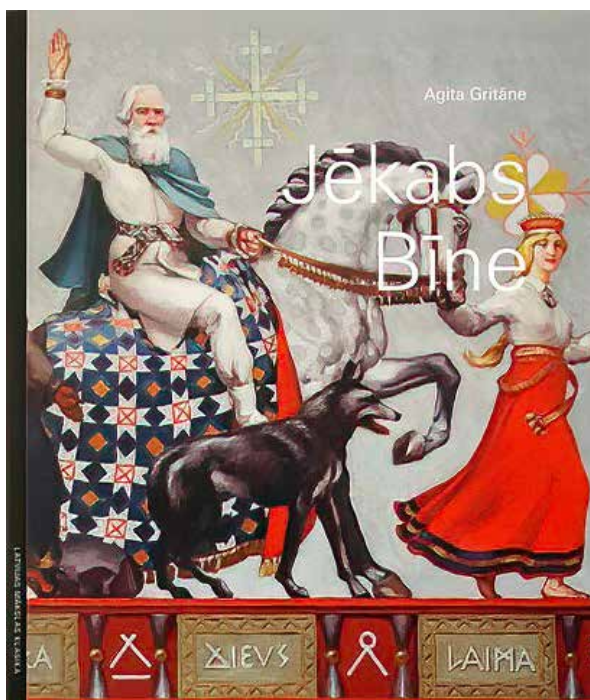
Briselē nejauši satiekas divi jauni cilvēki. Gerda – Edvīna otrās sievas meita – vēlas atgriezties Rīgā pēc izirušām attiecībām ar spāņu puisi. Viņa ir satriekta. Attiecības ir beigušās negaidīti, spānietis uzskata, ka savos trīsdesmit gados ir vēl daudz par jaunu, lai dibinātu ģimeni. Pavisam nejauši viņa saskrienas ar latviešu puisi. Abi jaunieši pavada laiku Briselē, nedaudz izklaidējas un runā par mājām. Atklājas, ka abiem ir daudz kopīga. Tā pamazām uzplaukst mīlestība. Un tad kādā tuvības brīdī Gerda pamana, ka Jurgis

Ļoti līdzinās viņas tēvam. Meitene ir satriekta. Izrādās, ka cilvēks, kuru viņa ir uzskatījusi par savu tēvu, ir arī Jurģa tēvs. Jurģis ir viņas dadīja dēls! To ir noproto arī abu vecāki. Šokēti ir visi. Līdz pamazām atklājas patiesība, ka Gerda ir Edvīna audžumeita. Protams, apjukums neizpaliek, taču tad abi jaunie cilvēki pieņem lēmumu.

Lasīšanas gaitā nedaudz liek vilties notikumu iepriekšparedzamība. Edvīnam ieliek rokās naudas žūksni, un viņš, protams, atsakās no mīlestības, kuru, vienalga, visu mūžu nespēj aizmirst. Mairitas un Ziga laulība ir divaina, kur laulātie sastopas vien nedēļas nogalēs, līdz ar to būtu jocīgi, ja Zigim nebūtu mīļākās. Kristīne ir visu sliktu īpašību iemiesojums, un protams, iet bojā. Gerda satiekas ar Jurģi, abi iemīlas viens otrā, un, protams, nešķiras.

Autores valoda ir raiti plūstoša un bez sarežģītām teikumu konstrukcijām. Grāmata ir viena no tām, kuru negribas nolikt plauktā, pirms nav aizvērts pēdējais vāks. Darbība spraiga, varoņi – cilvēki no dzīves ar visām labajām un sliktajām īpašībām.

Silvija Ģibiete

JĒKABS BĪNE – IZCILAIS LATVIEŠU KLASISKĀS GLEZNIECĪBAS MEISTARS

Agita Gritāne. *Jēkabs Bīne*. Rīga: Neputns, 2020. 139 lpp.

Bagātīgs mākslinieka gleznu reprodukciju un personīgā arhīva fotogrāfiju klāsts.

Laiks pēc Latvijas Republikas nodibināšanas 1918. gadā līdz Otrā pasaules kara sākumam 1939. gadā bija spilgta radošuma piesātināts. Latvijā uzplauka gan rakstniecība, gan dzeja, gan glezniecība, gan pārējie mākslas veidi. Agitas Gritānes grāmatas centrā ir Jēkabs Bīne, pieminēti arī daudz citu tālaika mākslinieku. Taču tieši Jēkaba Bīnes vārds okupācijas laikā tika noklusēts pilnībā. Ja vēl tika runāts par Jani Rozentālu, Vilhelmu Purvīti, Kārli Padegu un dažiem citiem, tad Bīnes vārds praktiski neizskanēja nekad. Tāpat kā Rihards Zariņš, viņš palika, tā sakot, ēnā, ja ne pilnīgā tumsā. Viens no iemesliem tam varēja būt mākslinieka izteikti latviskā mentalitāte, kas atklājās viņa darbos. Jēkabs Bīne bija dievturis, šī kustība Latvijas brīvvalsts laikā bija samērā populāra. Daudz Bīnes darbu sakņojas tieši šajā uzskatu sistēmā.

Jēkabs Bīne dzimis 1895. gada 11. aprīlī Rīgā, pārtikušu vecāku ģimenē. Skolas gaitas sācis 1904. gadā. Izglītošanās turpinājusies Rīgas pilsētas tirdzniecības skolā, kuru viņš 1913. gadā pabeidzis ar izcilām sekmēm. 1912. gadā žurnālā *Dadzis* tika nodrukāta jaunā mākslinieka zīmēta vinjete. Reizē ar to Jēkaba Bīnes interse par mākslu auga augumā, un viņš turpināja izglītību Rīgas, vēlāk Harkovas mākslas skolā. Bīne ir apguvis gan glezniecību, gan tēlniecību. Ar 1920. gadu sākās mūža radošākais posms. 1921. gadā Bīne iestājās tikko kā nodibinātajā Latvijas Mākslas akadēmijā. Sekmes bija izcilas, viņš saņēma stipendijas un prēmijas, un varēja papildināt zināšanas Rietumos. 1926. gadā Jēkabs Bīne pabeidza Figurālās glezniecības meistardarbnīcu, iegūstot mākslinieka gleznotāja grādu. Viņa diplomdarbs ir Jumpravas baznīcas altārglezna. Šeit noteikti jāpieņem, ka šī ne tuvu nebija vienīgā reliģiska

satura glezna. Tās skatāmas Rīgas Jāņa baznīcā, Cēsvainē, Daugavpilī u.c.

Jēkabs Bīne bija sabiedriski ļoti aktīvs, Ernesta Brastiņa – dievturu organizācijas priekšsēdētāja – draugs. Iespējams, tieši šī draudzība un dievturu pasaules uzskats bija Jēkaba Bīnes daiļrades uzplaukuma pamatā. Viņš bija izstudējis latviešu spēka zīmes un simbolus, tautas vēsturi un tradīcijas. Viņam nebija sveša krāsu mācība, vēl vairāk, 1934. gadā tika izdota mākslinieka sastādītā „Krāsu saskaņas mācība līdz ar apceri par glezniecības sakaru ar mūziku, dzeju un tēlniecību”. Jēkabs Bīne bija arī viens no „Mākslas akadēmijas beigušo” biedrības biedriem. Viņa darbi ir viscaur latviski; tieši uzsvērti latviskais tos izceļ tālaika mākslas kopainā. Mākslas vēsturnieks Jānis Siliņš minējis, ka šī mākslinieku kopa par savu uzdevumu bija izvirzījusi cīņu ar antinacionāliem modes virzieniem, vēloties „iet pilnvērtīgus mākslas ceļus, kas katrai tautai ir īpatni nacionāli, tos ceļus, kurus nospraudusi mūsu senā tautas māksla un ievadījuši mūsu iecienītākie meistari Rozentāls, Purvītis, Tillbergs. Šim nacionālismam nav jābūt teatrālam, ārišķīgam, bet dziļi iekšējam un nepārejošam uz paaudžu paaudzēm.”¹ Mākslinieks gleznojis ainavas, daudz portretu, tostarp 15 pašportretu. No portretiem pastiprināta uzmanība jāpievērš dzīvesbiedres Antonijas, otrās dzīvesbiedres Annas Mildas un bērnu portretiem. Laikam tieši viņa gleznotie bērnu portreti nešķiet sevišķi pārliciecināmi, jo jaunā paaudze portretos tēlota bezgala nopietna, it kā sastingusi. Mākslinieks gleznojis daudz aktu – tajos skatāmas sievietes – Bībeles personāži. Šajos aktos daudz simbolisma, norādes uz Grāmatu Grāmatā aprakstītajiem notikumiem un tēliem. Netrūkst arī starpkaru laika rakstnieku un dzejnieku portretu, šeit var pieminēt Saulieti, Jāni Poruku un daudzus citus.

Bīne, tāpat kā daudz viņa laikabiedru, pēc Otrā pasaules kara bija spiests iepazīt padomju dzīves realitāti, izpildot propagandas pasūtījumus. Gleznojis padomju tautas „dižos” vadoņus. Kā jau padomju cilvēkam māksliniekam bija nepieciešama oficiāla darbavieta, un viņš vadīja kombināta „Māksla” vitrāžas cehu.

Taču atpakaļ pie mākslinieka daiļrades pirms okupācijas. Būdam dievturu kustības dalībnieks, Jēkabs Bīne tieši no šī rakursa at-

tēlo latvisko identitāti. Viņa izcilākais darbs ir glezna *Dievs, Māra, Laima*, kas uzgleznots 1931. gadā. Manos priekšstatos tieši šī glezna ir mākslinieka meistardarbs. Trīs izteiksmīgas latviešu dievību figūras, pats gleznotājs izteicies, ka „...apģērbus, rotas un kustoņus izvēlējās tikai tos, kas atkārtoti dainās pieminēti” (Bīne, J. *Mans darbs*. 31. lpp). Cīteņu grāmatas autori: „Glezna apakšējā daļā ir ornamentāla josla, kurā dekoratīvi izkārtoti tēlu nosaukumi un atbilstošas simboliskas zīmes – Māras ūdeņi, Laimas slotiņa, Dieva trijstūri (viens no arheoloģiskajiem piemēriem, otrs kā divslīpju jumts).”² Arī virs visu trīs gleznā attēloto latviešu dievību tēliem ir latviskās zīmes, katra ar savu īpašo nozīmi. Visas gleznotās figūras atrodas kustībā. Šajā gleznā jaušams kaut kas himnisks, kaut kas neikdienišķs. Tā liek skatītājam apstāties un aizmurt elpu. Laima iet zirgam pa priekšu, Māra gājienu noslēdz, taču vidū ir baltā zirgā sēdošs Dievs paceltu roku – it kā mūs sveicinot, varbūt mājot. Abu sieviešu sejas ir apgargas, tajās atklājas kas pārpusaulīgs. Abām dievībām tautiski brunči, tie pland mūsu acu priekšā.

Jēkabs Bīne šo darbu ir gleznojis vēlreiz. Otrajā gleznā visi trīs tēli atrodas stingri uz zemes. Recenzijas, kuru jūs lasāt, autorei minētā glezna vairāk atgādina sadzīvīgu ainavu. Atkārtotajā darbā nav tā spēka, kas pirmajā, Māra un Laima ir citas. Viņu sejas pantos nav tā cēluma, kas pirmajā darbā, tās ir parastu sieviešu sejas. Arī turpmākajos gados Jēkabs Bīne daudz gleznojis latviskās dievības. Pie tādām pieder arī glezna *Saules vedējs Ūsiņš* u.c. Arī Ūsiņu pavada Laima un Māra, un arī šī glezna sakņojas dievturībā. Un arī šajā gleznā visas figūras ir kustībā, netrūkst latvisko zīmju.

Saistoši ir Bīnes gleznotie sieviešu akti. Viņš nepieder pie gleznotājiem, kuri attēlo sievietes kautrību, viņa akti ir gandrīz vai izaicinoši. Taču ar laiku mākslinieks atteicās no aktu glezniecības, vairāk cenšoties attēlot sievietes iekšējo pasauli, sadzīvi un darbu. Tieši darba dzīvei mākslinieks pievērsies visvairāk. Šeit atkal uzplaukst Bīnes mākslinieka vitalitāte, viņa tēli ir kustībā, dabā, darbā.

Reizē ar meitas Izas piedzimšanu mākslinieks vairāk sāk pievērsties mātes un bērna tematikai. Bīne daudz gleznojis arī savu dēlu Jāni.

¹ A. Gritāne, *Jēkabs Bīne*, 20. lpp.

² A. Gritāne, *Jēkabs Bīne*, 58. lpp.

Un vēl viena mākslinieka daiļrades šķautne – ainavas un klusās dabas. Ainavas galvenokārt gleznotas vasaras atvaļinājuma laikā, kad daba ir atdzīvojusies un izstaro saules siltumu. Jēkabs Bīne gleznojis arī pēc fotogrāfijām, galvenokārt dabas ainavas, paretam arī kādu ēku. Kaut gan dzimis un audzis un dzīves lielāko daļu pavadījis Rīgā, Bīne galvenokārt gleznojis Kuldīgas ainas. Uz šo pilsētu viņam bija nepieciešams pārcelties pēc kara, un, ikdienu pavadot darbā, gleznošanai atlika vienīgi vakara stundas, brīvdienas un atvaļinājums. Katrā gadījumā Jēkabs Bīne nekad nav izteicis protestu pret jauno varu. Iespējams, ka, tāpat kā bēgļu gaitās devušies ļaudis, kuri gadu desmitiem ilgi bija spiesti dzīvot mītnes zemēs, viņš ticēja mūsu valsts atdzimšanai.

Un vēl, Agita Gritāne savā darbā raksta: „Interesanta bija mākslinieka tradīcija ik pa laikam savā vārdadienā – 25. jūlijā gleznot kluso dabu ar lilijām, un pavisam tapušas vairāk nekā desmit dažādas šo ziedu kompozīcijas. Kopumā Bīnes klusās dabas nosacīti var iedalīt divās lielās grupās: ziedu gleznojumi un latviski klāts galds”.³

Pieminēšanas vērti ir arī mākslinieka grafikas darbi, kur spilgti izpaužas viņa zīmētāja talants. Tie arī ir mākslinieka pirmie publicētie darbi, neskaitot jau pieminēto vinjeti žurnālam *Dadzis*. Mākslinieka daudzpusība ir apbrīnas vērts.

Dzīvojot padomju režīma nenoteiktībā un strādājot gan darbā, gan mājās, cieta mākslinieka veselība. Viņa mūžs pēkšņi aprāvās 1955. gada 24. oktobrī.

Jēkaba Bīnes atstātais mantojums vēl nav ne aptverts, ne īsti novērtēts. Priecē Agitas Gritānes darbs, tas dod ieskatu izcila latviešu mākslinieka dzīvē un darbā. Varbūt autoriem būtu vajadzējis vairāk ievērot hronoloģijas principu, citādi darbs šķiet nedaudz saraustīts.

Silvija Ģibiete

Silvija Ģibiete (dzimusi Čaibele 1946. gadā Rīgā) - vācu valodas tulkotāja, literāte, Latvijas Rakstnieku savienības biedre kopš 2008. gada.

LIETUVIEŠU BAJĀRIETE UN DZĪVES MELNRAKSTS

Kristina Sabaļauskaite (Sabaliauskaitė). *Pētera imperatore*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2020., 398 lpp. No lietuviešu valodas tulkojusi Dace Meiere.

Relatīvi nesen liela daļa latviešu lasītāju pozitīvi vai pat cildinoši vērtēja lietuviešu rakstnieces un mākslas vēstures doktores Kristīnas Sabaļauskaites (Kristina Sabaliauskaitė; 1974) romānu ciklu „Silva rerum” (tulk. no latīņu val. – *lietu mežs*) Daces Meieres tulkojumā. Tagad esam sagaidījuši viņas jaunāko veikumu – vēsturiskas ievirzes romānu par Krievijas impērijas ķeizarieni Katrīnu I (Екатерина I Алексеевна; dzimusi Marta Skavronska (1684-1727)), ko, tāpat kā iepriekšējos darbus, tulkojusi D. Meiere. Arī šis romāns (autore pašlaik uzrakstījusi tā pirmo daļu, taču solīts, ka būs turpinājums) ir aizraujoša lasāmviela, turklāt pieļaujams, ka,

³ A. Gritāne, *Jēkabs Bīne*, 106. lpp.

tiēkot līdz darba pēdējai lapaspusei, skaidrāki varētu kļūt kādi senas pagātnes notikumi, kaut gan mācīties vēsturi no daiļliteratūras nebūtu vēlams. Autores mērķis nav bijis atstāstīt vēsturi; grāmatas galvenā varone Katrīna, savas dzīves pēdējā dienā atrazdamās uz nāves gultas un būdama medikamentu ietekmē, kādi bija pieejami 18. gadsimta pirmajā pusē, līdz niansei atceras piedzīvoto un pārdzīvoto. Ārkārtīgi gudra, pat vieda un ļoti atšķirīga no citām sava laika sievietēm. „Atkārtoju sev, ka vara un spēks pirmām kārtām ir žēlastība. Neatriebos,” atklāj darba galvenā varone pāris stundu pirms savas nāves (373. lpp.).

Nelaime vien tā, ka baltiešiem līdz pat šai dienai nav izdevies vienoties, kāda īsti ir šīs sievietes, romāna varones prototipa, izcelsme. K. Sabaļauskaite viņu attēlojusi kā lietuviešu bajārieti; latvieši Katrīnu jeb Martu Skavronsku (romānā dēvētu par Martu Helēnu Skovronsku) – Kristīnes Emerencijas un Ernsta Glika audžumeitu – pieskaita saviem tautiešiem. Neatpaliek arī igauņi un pat somi, uzskatot, ka valdniece un cara Pētera I (Пётр I arī Пётр I Великий; 1672-1725) dzīvesbiedre bijusi viņu tautiete. Šo jautājumu rakstā „Krievijas ķeizarienes Katrīnas tautības problēma” mēģinājis šķetināt vēsturnieks Edgars Dunsdorfs, secinot: „Spriedumus par Krievijas ķeizarienes Katrīnas I cilmi un tautību varam sarindot pēc to ticamības. Vismazāk ticams, ka viņa bijusi somiete, jo šis spriedums dibinās uz pārpratuma, kā to jau norādījis Blese. Arī uzskats, ka viņa bijusi leišu dižciltīgā, maz ticams, jo tā bija prestiža dēļ radītā oficiālā versija. Līdz ar to paliek tikai spriedumi, ka viņa bijusi igauņiete vai latviete, bet izšķirties par vienu vai otru variantu pašreizējā pētījumu stāvoklī nav iespējams. Ja Katrīna dzimusi ārļaulībā, tad, saprotams, nekad nebūs iespējams noteikt, kas bijis viņas tēvs. Tas jāsaka jo sevišķi tādēļ, ka pat par viņas māti nav nekādas skaidrības. Citiem vārdiem – interesantā problēma par ķeizarienes Katrīnas tautību, nākošiem pētniekiem par prieku, nav vēl atrisināta” (*Jau nā Gaita*, Nr. 48., 1964, 29.-31. lpp.).

Šķiet, pašai valdniecei, vismaz tai, kuru romānā attēlo K.Sabaļauskaite, par šo jautājumu sen viss skaidrs: „[...] mana dzimtene bija ciešanas. Tāda dzimtene tev vienmēr un visur ir līdzī. Pārnēsājama. Vienalga, kur esi, - vienmēr esi dzimtenē” (388. lpp.). Skarbi?

Šādu un līdzīgu izteikumu romānā atrodams pārpārēm. Tas nav tādēļ, ka rakstniece aizrautos ar patosa pilnām frāzēm. Nē; viņas varone – sieviete ar neticamu likteni, kas no vienkāršas *portomojkas*, precīzāk, no sekša verdzenes jeb vairāku ietekmīgu vīriešu piegulētājas izauga līdz impērijas valdniecei – tās argumentē pat ļoti ticami. Daudzi vīri (lielākā to daļa gan neoficiāli), daudzas dzemdības, daudzi miruši bērni – lai to izturētu, nesajūkot prātā, vajadzīgs liels fizisks un arī garīgs spēks.

Uzmanīgi lasot, darbā atklājas vairākas šķautnes jeb paralēlas līnijas. Par katru no tām varētu uzrakstīt atsevišķu apcerējumu, taču recenzijā pievērsīšos tikai vienai, proti, *melnrakstu* veidošanai. Šajā aspektā vārds „melnraksti” lietojams pārnestā nozīmē, kas nozīmē filozofisku skatījumu uz lietām: *melnraksts* dzīvei, pirms tiek gatavots *tīrraksts*; kāda sev nozīmīga darba vai projekta *melnraksts* utt. Tātad vispirms tiek izveidots kas līdzīgs uzmetumam jeb pirmajam mēģinājumam, kas automātiski nozīmē, ka darbs būs jāpārstrādā, respektīvi, jādara jeb jārada otrreiz un *pa īstam*. Varētu šķist, ka tas pat ir labi: vispirms *melnraksts*, tad *kļūdu labojums* un visbeidzot – otrreizējs darbs ar perfektu rezultātu. Ir projekti, kur šāda lietu kārtība noder un ir sagaidāmā iznākuma vērtā, taču, kas attiecas uz cilvēku likteņiem, rodas šaubas, vai tas būtu pieņemami. Tagad mazliet smalkāk par vienu un otru gadījumu.

Aizraujošas šķīta lapaspuses par vienu no Krievijas impērijas cara Pētera I grandiozajiem projektiem – Sanktpēterburgas būvniecību, kas, kā zināms no vēstures, notika absolūti nepiemērotā vietā un uz neskaitāmi daudz cilvēku (vergu) dzīvības rēķina. Vispirms pilsēta tapa no koka būvēm, kas bieži vai nu sadega vai sabruka dabas stihiju rezultātā, savukārt cilvēki šo un arī citu iemeslu dēļ no jaunās pilsētas bēga, taču projekta autors pat nepieļāva domu padoties. Viens no Katrīnas I mūža svarīgākajiem vīriešiem, politiķis un karavadonis Aleksandrs Menšikovs (Александр Данилович Меншиков; 1673-1729) carienei vēstulē atzīst: „*Mein Herz*, tikai nepārdzīvo! Tas nozīmē, ka visus namus būvēsim augstākus. Un būvēsim no mūra, un kanālus izveidosim, kur ar laivām braukāt. Būs īsta Venēcija, ļaudis tāpat aiz ziņkāribas brauks – paskatīties uz skaistumu” (263. lpp.). Praviētiiski vārdi,

kam bija lemts piepildīties. Turklāt nupat citētais pēc veida, kā autore to ievijusi romānā, varētu būt pārrakstīts no reālas Aleksandra vēstules Katrīnai I, taču tas gan ir tikai recenzijas autores minējums. Savukārt no piemēra par jaunas pilsētas būvniecību secināms, ka *melnraksta* veidošana bijusi pareizā pieeja, protams, ja neņem vērā cilvēku upurus (cik ciniski!). Citādi notiek, ja *melnrakstu* veido paša dzīvei.

Kā *melnraksta* rakstīšana, lai vēlāk, to pārstrādājot, izveidotu savas dzīves perfekto variantu, izvēršas arī visu trīs romāna centrālo varoņu likteņi. Gan Pēteris ar Katrīnu, gan Aleksandrs ar Darju laulājas brīdī, kad vēl nav anulēta viņu iepriekšējā laulība. Vēl vairāk: Pēteris un Aleksandrs skaidri zina, ka Dievs viņu iepriekšējās sievas nav aizsaucis pie sevis (Katrīnai viņas laulību dienā *šādas informācijas* par iepriekšējo vīru nebija). Tā ir nestandarta situācija: laulāties ar citu cilvēku, ja iepriekšējais dzīvesbiedrs nav miris, 18. gadsimtā bija liels grēks. Jā, tolaik pastāvēja iespēja arī *šķirties*, taču tā bija stiprā dzimuma prioritāte. Šie trīs piemēri (Pētera, Aleksandra, Katrīnas gadījumā) norāda uz nesakārtotām attiecībām un neveiksmīgu laulības dzīvi, turklāt visu trīs varoņu nākamā laulība gan Dieva, gan cilvēku priekšā tika noslēgta nelikumīgi. Vai arī iepriekšējo, izjukušo laulību savā ziņā nevar uzskatīt par *melnrakstu*? Viens no kulminācijas brīžiem romānā ir Katrīnas sastapšanās ar pirmo dzīvesbiedru: „[...] rau, uzradās nelaime. Dzīva nelaime ar rokām un kājām, vārdā Johans Krūze. [...] Pēc dažām dienām Johans Krūze klusi aizceļoja uz nekurienu – uz Sibīriju. Aizbrauca dzīvs. Un nodzīvoja tur, Sibīrijā, vēl vienpadsmit gadus. Ja to var nosaukt par dzīvi...” (345./346. lpp.). Nestandarta situācijai rasts standarta risinājums. Pēc to laiku izpratnes, protams.

Savā ziņā līdzīgu izbrīnu lasītājā varētu radīt Katrīnas izglītības līmenis, kas arī savā ziņā pielīdzināms *melnraksta* veidošanai. Carieņe, kura neprot ne lasīt, ne rakstīt, valda pār impēriju! Savādi, taču šo nozīmīgo prasmju trūkums netraucē *ielauzīties* vairākās svešvalodās, prast komunicēt gan galmā, gan karalaukā. Rakstniece sava darba galveno varoni atklājusi pat kā ļoti izglītotu sievieti, kuras prātu nodarbina filozofiskas pārdomas, piemēram: „Kā, esot vergam, tomēr palikt cilvēkam un spēt mīlēt?” (245. lpp.)

Recenzijas noslēgumā nedaudz vārdos par otru šī darba varoni – caru Pēteri I. Viņš arī artilērijas kapteinis Pīters, kontradmirālis Pjotrs Mihailovs, Pahoms Pihahujš Mihailovs u.c. Līdzīgi kā ar vairākiem vārdiem, šo savam laikam netipisko cilvēku, kurš labi saprata, ka „Krievijā viss – pat dienas, pat laiks – atpalika” (238. lpp.), liktenis piespieda veidot *melnrakstus* gan attiecībā uz paša valdīto impēriju, gan savu privāto dzīvi. Rodas iespaids, ka rakstniece attēlojusi vismaz divus pilnīgi dažādus cilvēkus (tāds pats iespaids bijis arī Katrīnai). Viens no viņiem bija progresīvais valdnieks, kurš ar visiem dvēseles spēkiem Krievijas impērijā centās iedzīvināt Rietumu kultūrai raksturīgo, otrs – tāds pats mežonis kā visatpalikušākie paša vadītās impērijas iedzīvotāji. Spilgti tas atainots biežākās orgijās ar nenormālo degvīna patēriņu un neķītrībām. Nereti šķiet, ka Pēteris I nav spējis sev atrast vietu: te izcils karavadonis, te it kā mediķis, tiesa gan – bez elementārām zināšanām ārstniecībā; te savu sievu un bērnus mīlošs vīrs un tēvs, te prātu zaudējis izvirtulis. Savādo izjūtu par dzīvi, kas tapusi un dzīvota kā *melnrakstā*, pastiprina cara vistuvāko cilvēku – drauga un sievas – atziņās: „Pīters bija mans darbs, mana mūža darbs. Līdzīgi kā aicinājums, līdzīgi kā krusts Kristum” (328. lpp.).

Romāns ieintrigē ne tikai saturiski, bet arī ar ļoti bagātīgo vārdu krājumu un labskanīgo valodu. Tajā daudz neparastu vārdu, kā, piemēram, „apkārstīt”, „skampaveja”, „fontanži”, „alodi”, „župani”, „žistokori”, „kibitkas”, „panoplija” u.c. Netrūkst arī vārdu krievu valodā, tai skaitā īsi citāti no Svētajiem Rakstiem, kā arī daudz rupjības. Tulkotāja bijusi sava uzdevuma augstumos, tulkojums izdevies lieliski.

Lāsma Gaitniece

Lāsma Gaitniece ir rakstniece, literatūras kritiķe, publiciste. Latvijas Rakstnieku savienības biedre kopš 2017. gada. Sarakstījusi vairākus dokumentālus un daiļliteratūras darbus. Tulkojusi Modra Zihmaņa un Zentas Mauriņas darbus vācu un ungāru valodā. Ir vairāku simtu grāmatu recenziju un kultūrvēsturisku publikāciju autore izdevumos *Latvija Amerikā*, *Latvijas Avīze*, *Izglītība un Kultūra*, *Jaunā Gaita* u.c.

Kopš 2017. gada maija ir rakstu krājuma kultūrai un brīvai domai *Jaunā Gaita* redaklēģijas locekle.

PAR IZDZĪVOŠANU UN DZĪVI PĒC IZDZĪVOŠANAS

Māra Svīre. *Bailes no dziļuma*. Romāns.
Rīga: Zvaigzne ABC. 2021. 256 lpp.

Māra Svīre ir viena no populārākajām un, attiecībā uz izvēlēto literātes profesiju, godprātīgākajām rakstniecēm gan pagājušajā, gan šajā gadsimtā, jo, arī stingri turoties pie realitātes, aizved lasītāju tikai mākslas darbam raksturīgajās jaunatklāsmēs.

Viena no veiksmēm M. Svīres romānos ir sieviešu tēli, šoreiz tā ir jaunā gleznotāja Alīna, kurai pāris dienu laikā jāpārskata sava dzīve, nonākot dzīvībai bīstamos apstākļos: laiva bez ariem, bailes no Daugavas dzīlēm, dziļuma, gaidas, ka teju krastā parādīsies vīrs kā glābējs un jokdaris par radušos situāciju, un visbeidzot bezgalīgs izmisums. Slīdēšana pa Daugavas straumi sasaucas ar Blaumaņa no-

veles *Nāves ēnā* došanos neizbēgamas nāves skavās.

Rakstniece ieliek galveno tēlu nosacītos apstākļos, kas ir ļoti spēcīgs mākslinieciskais paņēmieni, gan plaši izmantots, taču tieši tālab attaisnojis paralēlā stāstījuma it kā rāmo plūdumu, piepildot to ar gaidu spriedzi.

Alīna jauno mākslinieku ikgadējā izstādē „Jarmarka” sastopas ar šarmantu četrdesmitgadnieku, akmeņkali Niklāvu un iemīlas. Bet varbūt Niklāvs iemīlina sevī – rāmi, pacietīgi, jo zina svaigu jūtu vērtību, prot izskaitļot meitenei piemītošo oriģinālo skatījumu, arī jaunības neizlēmību, šaubas par talanta spēku un vienlaikus strādīgumu. Rakstura harmoniskā pilnveide radošā vidē Rīgā tiek pārtrīnāta, apmetoties uz dzīvi Niklāva vecāku mājā Daugavas krastā. Vīramātes acis Alīna ir svešiniece, dēla otrā sieva, pretēja pirmajai – labajai sievai. Bez vainas vainīgā, ģimenes ārdītāja, lai gan Niklāvs jau vairākus gadus bija šķīries. Vīramāte spīvumu pat vienkāršā sadzīvīskā situācijā neslēpj: „Tad jau nebūsi pērusies? Inārai gan patika. Abi ar Niku nāca no pirts sarkani kā vēži.” (48)

Alīna cenšas būt paklausīga, pat pazemīga, taču personība briest, pūlas atrast izskaidrojumu vīra attieksmes izmaiņām, kad acis šķīļ dusmas (49), jo sieva ir aizbēgusi no pirts un nav plika, pupiem lēkājot, izvicinājusi pirtsslotu (49). Spriedze abu starpā pieaug, jo šeit līdzīgi kā Reginas Ezeras Tomariņos („Aka”) nekas cits kā vien strādīgas rokas ir vērtība, gleznošana varētu būt desmitajā vietā pēc visām saimniekmājas prioritātēm. Kāpēc, jautā Alīna, bet atbilde ir skaidra: Sallijas, mīlās mazmeitiņas dēļ. (39)

Ja līdzšinējā latviešu literatūrā vedeklas liktenis, nonākot valdonīgas vīramātes sētā, ir salūzt un nepieņemt likteņa dāsni sniegto roku, lai mainītu tradicionālo nolemtību, tad Alīna iesākumā pabailīgi, tomēr apstājas, kad ceļā nostājas šķietami nereāla izvēle – radoši pastrādāt senā pilsmuižā, kurā saimnieko vietējā pastniece Elga. Te ir gleznošanai nepieciešamais apgaismojums, brīvība un pagātnes mistērijas, kurās vienkop saplūst seni notikumi, atdzīvojas fotogrāfijās un gleznās atainotās personības. Pils nakts dzīve, kad pilnmēness gaismā sarodas vēstures nežēlīgajās krustugunīs izdedzinātās pils

iemītnieku dvēseles, iešķīļ dziļāku sapratni par Alīnas pašas iespējamo personības sabrukšanu, ja turpināsies neatrisinātie konflikti, ja viņa skaidri nenodalīs savas jūtas no radošā darba, ja ģimenes mobinga iespaidā iekīlās pili un tās vērtīgāko daļu – mežu, lai Niklāvs varētu realizēt tikai savas intereses.

Varbūt es novilcinātu konflikta izgaismošanu jau romāna pašā sākumā, vestu lasītāju ilgāk pa naivas meitenes jūtu pasauli, varbūt pirmo tikšanos ar pastnieci Elgu sarūpētu jau „Jarmarkā” – it kā nejašu, bet jau mistērijas iezīmētu, varbūt arī Niklāvam ļautu ilgāk turpināt kaķa un peles rotaļu un tikai pamazām atvērtu patieso vēlmju priekškaru.

Alīnas neizlēmīgā, trauslā, jūtīgā, ģimeniskuma sargātājās daļa šaubās, vēloties saglabāt gan māksliniecisko un finansiālo patstāvību, gan vīru. Pēc Elgas nāves atstātais mantojums, kas pienākas Alīnai, gandarī Niklāvu, jo rodas iespēja tikt pie jauna kredīta, atdot iepriekšējo kredītu, taču Alīna nepiekrīt pārdot nedz mežu, nedz ēku: „Nezināju, ka esi tik spītīga. Es gaidīju, ļo-o-ti pacietīgi gaidīju, kad tev pāries.” (..) „Tātad es vainīga?” jautā Alīna, bet atbildi, kāpēc saujošanās laivā beidzās ar plāvošanu pa straumi bez airiem, kāpēc laiva bija atraisīta, atrod tikai pēc atgriešanās no slimnīcas, kad no ugunsкура pelniem izrušina sadedzināto airu dzelzs duļļus.

Māras Svīres radītie tēli ir tipiski mūsdienu kontekstā, viņas jaunais romāns apliecina augstas mākslinieciskās vērtības, tas turpina mūsu literatūras spēcīgāko atzaru.

Eva Mārtuža

Dzejniece, prozaiķe, žurnāliste un redaktore Eva Mārtuža (1954) strādājusi Latvijas TV redakcijā (1978-99), veidojot literatūrai velītus raidījumus, vadījusi kultūras nodaļu laikrakstā *Neatkarīgā Cīņa*, (1992-95), strādājusi žurnālā *Aija*, kopš 2000. gada – laikrakstā *Lauku Avīze*. Kopš 1988. gada – Rakstnieku savienības biedre. Laikā starp 1980. un 1989. gadu ar E. Mārtužas vārdu tika publicēti viņas radniecības Bronislavas Martuževas dzejoļi: krājumi *Balta puķe ezerā* (1981) un *Rakstītāja* (1987). Triju dzejas krājumu un deviņu romānu autore. Publicējusies arī ar pseidonīmiem Digna Eira un Ieva Bondere.

LAIMA KOTA CILVĒKS AR ZILO PUTNU

ROMĀNS

Anšlavs Eglītis

ZILĀ PUTNA PASPĀRNĒ JEB DIEVPUTNIŅI PIRMS TĀLĀ LIDOJUMA

Laima Kota. *Cilvēks ar zilo putnu*. Rīga: Dienas Grāmata 2020. 328. lpp. Autoras ilustrācijas.

Šis ir vēl viens darbs, kurš radīts jaunajā sērijā par latviešu rakstniekiem „Es esmu...”, kurā paredzēti 13 romāni un 13 monogrāfijas. Pašlaik iznākuši 4 romāni – Andra Zeibota *Krauklis*, Ingas Gailas *Rakstītāja*, Laimas Kotas *Cilvēks ar zilo putnu* un Andra Akmentiņa *Meklējot Ezeriņu*.

Ja nu ir latviešiem rakstniece, kura ar visu sirdi spēj iemiesoties laikmetā un personībā, turklāt paveikt to vairākkārt, tā ir Laima Kota. Jau *Mīla*. *Benjamiņa* rādīja spēju ielūkoties laikā, kuru mēs visi varam tikai iztēloties un padarīt to atkal dzīvu kopā ar personībām, kas tajā mitušas. Otra īpašība, kas Laimas Kotas darbus dara baudāmus, ir vieglums un ironija. Tam seko valodas bagātums, vārdu krājums, kurš plašs un apjomīgs, bet nav

pašmērķīgs, vienkārši skaisti plūstošs. Vēl jāpiemin elegants mistifikatores talants: šaubīgās vietās rakstniece savirpuļo vārdus un notikumus tik veikli, ka lasītājs vien baidpilni nostenas, gan saprotot, ka drusku mānīts, tak piedzīvojuma garšas bagātībai tas piederējies. Samanīju arī atsaucis uz vairākām mīļām grāmatām un autoriem – šķiet, Laimu Kotu šim romānam iedvesmojis gan E.T.A. Hofmanis, gan Selma Lāgerlēva, gan Moriss Māterlinks un varbūt arī Barbara Frišmūte. Tekstu lieliski papildina autores zīmējumi, tie iederas un pieder.

Ja runājam par dzimumu nošķirumu – un tas nebūt nav domāts peļoši – jau no pirmajām rindkopām ir skaidrs, ka autore ir sieviete. Ir tveramas un netveramas pazīmes, kas to rāda pavisam skaidri, tostarp tāda kā māsība ar romāna (otro?) galveno varoni – Veroniku Janelsiņu. Stipra, ironiska, talantīga un mieru iedvesoša sieviete tā Veronika. Anšlava Eglīša Zilais putns. „Te jau sieva diktē tempu,” par atnācējiem spriež teilfingenieši, un šimbrīžam viņiem ir taisnība.

Romāns sākas ar Teilfingenas, Švābijas mazpilsētas aprakstu un stāstu par svētajiem, kur īpašu lomu spēlē pazudušais sv. Onslavs, lasītāju uzreiz iemetot maģiskajā vidē, no kuras izklūt varēs tikai pašās grāmatas beigās, un arī tad vēl labu laiku Teilfingena un teilfingenieši nāks prātā ik reizi, kad ar stūrgalvību un mietprātību sanāks satapšanās. Jau no pirmajām lappusēm noskaņa ir tāda kā noburta, kā vieglas bula virvas pārņemta. Stāsts par to, kā Anšlavs un Veronika ar atrasto kaķi padusē ierodas mazajā pilsētiņā, jau no paša sākuma skaidri vēsta, ka te atnācējiem būs palikšana un iztikšana. Kaķis atved uz pilsētu ja ne karali, tad vismaz *frau Kunstmalerin*, ļaujot ikvienai sērojošai mātei un tēvam atgūt savus karā zudušos bērnus kaut portretā, savukārt Eglīšiem šī skumju pārvēršana mākslā uz audekla nozīmē pārticību.

Nodaļu nosaukumi gandrīz visi ir ēdami (izņemot Etiķis, Melnrudzi un Vanckars) vai saistās ar ēšanu, tādējādi netieši norādot uz prioritātēm. Romāna varoņi mēdz arī mīloties un ko nebūt iedzert, tomēr lielākoties viņi vienkārši dzīvo un izdzīvo, sākotnēji pat nemēģinot kalt kādus plānus. Autore atzīstas, ka šo periodu rakstnieka Anšlava Eglīša dzīvē izvēlējusies tāpēc, ka par to rodams vismazāk ziņu, arī dienasgrāmatas pieraksti

īsi un lietišķi. Tos un trimdas presē publicētas recenzijas Laima Kota izvēlējusies, lai rādītu, kā nomalē mītošie Anšlavs un Veronika mijiedarbojas ar pasauli un tautiešiem, lai atsauktos uz tajā laikā tapušajiem darbiem un latviešu savstarpējo sadzīvi, vārdu sakot, lai romāns ar vienu spārnu turētos realitātes pusē. Toties otrs spārns ar plašu atvēzīnu Laimai Kotai raksturīgajā sulīgajā manierē slid pāri teiksmu ainām. Tajās no realitātes vislabāk jūtama ironija, bet arī nedaudz gaumīga sentimenta un vēsturisko paralēļu vilkšana starp Vācijas mazpilsētas un Latvijas iemītnieku likteņiem, kur daudzkārt šķiet, ka Eglīši paši būtu rakstniecei šo to no piedzīvotā stāstījuši pie kafijas tases, liksmi piepušķojot pelēkās un drūmās vietas, līdz tās iegūst mirdzumu vai vismaz vērtīguma patinū.

Ar krietnu ironijas devu aprakstīti mazpilsētas iemītnieki un viņu tikumi, gan tikpat ironiski aplūkojot tautiešus. Pret Eglīšiem rakstniece izturas maigi, tomēr bez jūtīga saudzīguma. „Te nu viņi bija klāt ne saukti, ne aicināti. Kara atplūdi. Divi kā no mājām pamukuši kaķi, kurus neviens pasaulē negrib ne ņemt, ne pabarot.” (22. lpp.)

Ainojot sadzīvi, kurā Veronikas gleznotājas talants nodrošina abiem mierīgu dzīvi mazajā pilsētiņā, jūtams, ka Eglīša strupums šo laiku aprakstot varētu būt skaidrojams ar to, ka viņa kā vīrieša iespēja uzņemties tradicionālo apgādnieka lomu bija stipri neliela. Taču vīra godu rakstniece tomēr viņam neatņem: to spodrina gan anekdotiskā epizode ar krievu armijas marodieriem, gan šaha spēles prasme, gan kokgriezēja talants un pāri visam, saprotama lieta, Švābijā uzrakstītie darbi.

Cita lieta ir trāpīgie un asmēlīgie raksturojumi, kurus izpelnās, piemēram, bijušie: „Brašuļi kā ozoli, kuri Latvijā reiz bija baudījuši kaut pagasta līmeņa varu, nonākot bēgļu sadales punktā, izjūtot bezspēcību, uzvedās kā Raiņa lauztās priedes.” (50. lpp.) Un pretstatā: „Vienīgi tie, kuriem risks bija asinīs, Latvijas piespiedu atstāšanu un bēglības neizbēgamību pieņēma kā izaicinājumu. [...] Pat bēglības pelavās viņi varēja atrast labumu nesošus graudus.” (50. lpp.)

Tā romānā ienāk Annenieki un Kaķenieki, talantīgie tirgotājautieši, kuri gan drusku izpelnās arī apsmaidīšanu, tomēr, kā rāda aina ar aktrisei Irmāi Graudiņai sagādātajām

pērlēm, „tirgotāja talants noder arī māksliniekiem.” (261. lpp.)

Tikšanās ar tautiešiem Eglīšiem izdodas diezgan reti, taču katra no šīm reizēm ir īpaša un autorei atkal dāvā vielu dievputniņu (DP – displaced persons, dievputniņi) attieksmes un izdarību apcerēšanai. „Viss latviešu dievputniņu koppelks bija plūstoši sadalījies divās lielās nometnēs – praktiķu un gaisā parauto. Vienus Eglītis būtu nosaucis par labāko Ulmanpapus lauku inteligenci, otri bija saistījušies ar universitāti un varēja savstarpēji sarunāties pat latīniski. [...] Visi bija mazliet atsevišķi un tomēr kopā.” (167. lpp.) Nometņu stāstos lieliski iederas anekdotes par vērsi, kurš tika paslēpts no nometnes vadības, par cūkkopības brīnišķo sākumu un bēdīgajām beigām un citi latvisko saimnieciskumu apliecinošie stāstiņi – domājams, autentiski (bet varbūt radušies Laimas Kotas iztēlē, kas to lai zina.).

Filozofiski skumji un optimismu nerosinoši ir vēstījumi par Čingishanu un raganu dedzināšanu – tajos jūtamas ne vien atsauces uz jau aizgājušo laiku, bet arī brīdinājums šodienai. „Tā ir jūsu, rietumnieku, nelaime, ka otru iedomāties sev pielīdzināmu vai pat līdzīgu. [...] Jūs nespējat pieņemt, ka citi nedomā kā jūs. Jā, mēs uzklausām un darām, kā pašiem patīk. [...] Mēs turamies barā,” Anšlavam saka Čingishana karavīrs. (228. lpp.) Cilvēka daba nemainās, brīdina Laima Kota. Bet vajadzētu, ja gribam, lai vēsture neatkārtojas visā savā nežēlībā. „Kā to var aizmirst,

kā piedot, ka tavus senčus netaisni soda?” Eglīšiem un mums ikvienam saka Teilfingenas grāmattirgotājs Ruopa kungs, kura vecvecmāmiņa tepat Teilfingenā reiz sadedzināta kā ragana. Ja Veronika Janelsiņa būtu dzīvojusi raganu prāvu laikā...

Līdzsvaram – lai nebūtu vien sadzīve un politika, rakstniece nav noturējusies un no sirds izpaudusies arī par mums, latviešu lasītājiem. „Latvietis cieš, ja viņu nosauc par provinciāli. Latvietis neatzīsies ne sitams, ka nesaprot ne vella, ko uzrakstījuši atzītie rakstītāji, ja vien pasaulē darbs atzīts par tādu, kas jālasa. [...] Ja latvietim nav mājās plaukta ar grāmatām, tad tas nūdien nav latvietis.” (199. lpp.)

Tā nu rakstniekiem ir jāraksta, lai latviešiem būtu ko lasīt un ar ko pildīt grāmatu plauktus, pie viena iepazīstot literatūras vēsturi, bet lasītājiem jāturpina iztaisīties gudriem un visu to lērumu izlasījušiem un sapratušiem. Reizēm šī spēle labāk padodas vieniem, reizēm otriem. Laimas Kotas gadījumā interesanti, kā izskatās, ir bijis gan rakstniecei, radot šo draiski dzīvīgo, maģiski nereālo un kodīgi apcerīgo darbu, gan lasītājam, kurš vairākslāņu kārtainajā darbā var uziet gan feminisma blāzmu, gan vēsturi, gan anekdotes.

Kristīne Ilziņa

Kristīne Ilziņa (dz. Sadovska) ir literāte, Klāva Elsberga prēmijas laureāte (1996), daudzu recenziju autore.

Anšlavs Eglītis pie rakstāmgalda. Rīgā, 20. gs. 30. gadi.

Zīm. Toms Gaiķis

PANDĒMIJA : LASĪTĀJU PARADĪZE

BALVAS un GRĀMATAS

Sakopjusi Vita Gaiķe

Mūža balvu par nozīmīgu ieguldījumu Latvijas literatūrā saņem divi laureāti – valodniece un rakstniece **Lalita Muižniece** par ieguldījumu latvietības stiprināšanā, latviešu literatūras, folkloras un valodas popularizēšanā un literatūrzinātnieks **Gunārs Bībers** par ieguldījumu latviešu literatūras un dramaturģijas pētniecībā, kritikā un pedagoģijā.

Mākslinieces un animācijas filmu režisores **Anetes Meleces** grāmata *Kiosks* Zviedrijā saņēmusi Pītera Pena balvu literatūrā.

Starptautiskā grāmatniecības nozares portāla „Publishing Trends” sarakstā ar dažādu valstu pārdošanas grāmatām Zviedrijā sestajā vietā ierindojies **Noras Ikstenas** romāns *Mātes piens (Modersmjölken)* Jura Kronberga tulkojumā.

LATVIEŠI CITVALODĀS

Lībiešu dzejas krājums *Trilium. 2.0* ir 2018. gadā iznākušā bilingvālā (lībiski un angļiski) dzejnieku kopkrājuma *Trilium/Trillium* otra versija, kurā **Valta Ernstreita**, **Baibas Dambergas** un **Ķempju Kārļa** dzeja lasāma trīs valodās – lībiski, igauņiski un latviski. (Lībiešu draugu biedrība (Līvōd sōbrād seļtš))

Vācu valodas un rakstniecības akadēmija publicējusi ieteikumu sarakstu ar 20 izciliem pēdējā gada laikā vācu valodā iznākušiem un tulkotiem dzejas krājumiem. Starp tiem nosaukts arī **Krišjāņa Zeļģa** krājums *Zvēri*

(*Wilde Tiere*). Zeļģa krājums *Zvēri* Latvijā iznāca 2016. gadā izdevniecībā Neputns, bet Vācijā to 2020. gadā izdeva apgāds Parasitenpresse (atdzejojis Adrian Kasnitz).

DZEJA

Dzejoļu krājumā *Kalps* saplūst tā autores **Rutas Štelmaheres** dzejnieces un gleznotājas talanti. (Neputns)

Izdevēji uzskata, ka **Andra Zeibota** jaunais dzejoļu krājums *Plīva* „sevi uzsūc cilvēka esamības, refleksijas un kultūras kvintesences īsi pirms mirkļa, kad tas kļūst nenozīmīgi. Nav nekāds brīnums, ka šāds skata punkts un tā perspektīva ļauj radīt tādas poētiskas gleznas, kādas līdz šim latviešu literatūrā nav bijis”. (Literatūras KOMBAINS)

PROZA

Noras Ikstenas grāmata *Ūdens mirdzēšana*, redaktore Daces Sparānes-Freimanas vārdiem, „ir romāns vīzija par jauna eksistences lauka meklējumiem — pusmūžā viss ir šķietami jau izdzīvots, tomēr papildījuma apvāršņi joprojām atrodas aiz biedējoši nesasniedzamā horizonta”. (Dienas Grāmata)

Andris Zeibots romānā *Lēngaitis*, izmantojot Konstantina Raudives un Zentas Mauriņas dzīves notikumus 1960. gadu Vācijā, radījis detektīvstāstu ar spraigiem sižeta pavērsieniem par kara laika cirsto brūču dziedēšanu. (Dienas Grāmata)

Jaunās latviešu rakstniece **Agnese Zarānes** stāstu krājums *Laba meitene* pieteikts kā „stāstu krājums jauniešiem, bet ne tikai viņiem”. Stāstu centrā ir meitenes un jau pieaugušas sievietes, kuras katra slēpj kādu dvēselisku traumu, skabargu, neirozi, cīnās ar vēlmi vienlaikus būt sev pašai un atbilst tiem standartiem, ko uzspiež apkārtējie. (Zvaigzne ABC)

Postmodernists **Jānis Einfelds** romānā *Svētlaimīgo zeme* ir notikumu vidū, mīta rašanās liecinieks. (Dienas Grāmata)

Tekstilmākslinieces un konkursa „Latgolys prozys skaitejumi 2020” laureātes rakstnieces **Anneles Slišānes** grāmatā *Tuoraga stuosti* sakopoti trīspadsmit īstāsti par biežpienu, reizē – par sievietēm mūsdienu sabiedrībā. Kopā tie veido vienotu vēstījumu par sievietes ceļu pie sevis, pie savas būtības. Stāstu krājums tapis autores dzimtajā Upītes pusēs izloksnē, ievērojot mūsdienu pareizrakstības normas. (SIA „Anneles zeme”)

Literātes un kultūras žurnālistes **Sandras Ūdres** stāstu krājums latgaliešu valodā *Tisys syla bolsi* (latviešu literārajā valodā: *Tiesas sila balsis*) uzdod jautājumus par psiholoģiski smagām attiecībām ģimenē, „pareizajām” dzīves izvēlēm un vērtībām. (Biedrība „LgSC”)

Latvijas ražīgākā rakstniece, publiciste, režisore **Dace Judina** un komponists, dizainers **Arturs Nīmanis** cikla *Laika stāsti* ceturtnā grāmatā romānā *Krustceles* pieķērušies nozīmīgai tēmai, par ko literatūra parasti klusē, – vardarbībai pret dzīvniekiem, pret apkārtējo dabu. Skarta arī cita sāpīga tēma – ragānu un burvju prāvas, prāvas pret citādajiem. (Latvijas Mediji)

Romānu sēriju „Zvaigznes detektīvu klubs” papildinājis jaunais latviešu autores **Aijas Mikeles** kriminālromāns *Zirneklis*, kurā, tāpat kā divos iepriekšējos rakstnieces darbos – *Kritušais eņģelis un Zelta būrītis* – darbojas talantīgais, ar smalku intuīciju apveltītais izmeklētājs Maksis Mežals. (Zvaigzne ABC)

Dzejnieka un prozaika **Riharda Bargā** jaunais izdevums *Nemodernās Slampes meitenes* (redaktors Ilmārs Zvirgzds) ietver pārstrādātu stāstu daļu no iepriekšējā autobiogrāfiskā romāna *Plikie rukši*, kurš iznāca pirms četriem gadiem. Pārstrādātajam materiālam nācis klāt jauns, un rezultāts sakopots 444 lappusēs. (Aminori)

Krājumā *Substances* izdoti trīs **Gundegas Repšes** jau iepriekš izdoti romāni *Bāreņu nams*, *Jauki Jaudis* un *Retināts gaiss*. (Dienas Grāmata)

Rakstniece un producente **Lelde Kovaļova** savā trešā psiholoģiskajā trillerī *Šoseja* liek

padomāt par mūsu katra atbildību un lomu sabiedrībā. (Latvijas Mediji)

Rutas Zimnohas debijas romāns *Pirms saule riet* saņēmis konkursa „Vakara romāns 2021” debijas balvu. „Vakara romānu” sēriju papildina arī **Dainas Šadres** grāmata *Pagātnes atvari*. (Latvijas Mediji)

Rakstnieces un dzejnieces **Sandras Venko** grāmatas *...klibis putniņš neraud viens* lappusēs šo dīvaino un sarežģīto laiku izdzīvo klibais putniņš – meitene ratiņkrēslā – Aleksandra. (Dienas Grāmata)

Latvijas Nacionālās bibliotēkas (LNB) rakstu krājums *Lasīšanas pandēmija. Esejas par lasīšanas vēsturi* latviešu un angļu valodā izseko lasīšanas fenomenam no viduslaikiem līdz mūsdienām, vēsturisko attīstību skatot arī pēdējā gada radīto sociālo pārmaiņu kontekstā. Rakstu autori pārstāv LNB un citas pētnieciskās institūcijas un ir savās tēmās vadošie Latvijas literatūrzinātnieki un vēsturnieki: **Gustavs Strenga, Māra Grudule, Pauls Daija, Lilija Limane, Kristīne Zaļuma, Viesturs Zanders, Jana Dreimane, Ilva Skulte un Anda Baklāne**.

Interneta žurnāla „Satori” izdotā *Mīlestības grāmata* sakopoti mūsdienu latviešu autoru stāsti, esejas, dzejoļi un atdzejojumi par mīlestību, un tajā lasāmi gan jau zināmu, gan jaunu mūsdienu autoru teksti, kas tapuši speciāli šim izdevumam un runā par dažādām mīlestības formām – draudzību, attiecībām, mīlestību pret bērnu, Dievu u.c. Starp grāmatas autoriem ir **Svens Kuzmins, Daina Tabūna, Artis Ostups, Edvīns Raups, Aksels Hiršs, Marija Luīze Meļķe** un citi. Izdevumā kopā lasāmi 21 autora teksti.

Izcilās latviešu teātra zinātnieces un kritiķes grāmatas *Lilija Dzene. Izmeklēti raksti* pirmo daļu veido 26 recenzijas un raksti, kas aptver laika posmu no 1952. gada līdz 2006. gadam, bet otrā daļā „Nekā personīga” publicēti Lilijas Dzenes dienasgrāmatas fragmenti, iespēju robežās atšifrējot minētos notikumus, vietu, laiku, personības (grāmatā publicēts arī aptuveni tūkstoš minēto personu rādītājs). Grāmatas sastādītājs un zinātniskais redaktors – teātra vēsturnieks profesors Jānis Siliņš, dienasgrāmatu publicēšanai

sagatavojusi teātra vēsturniece Rita Melnace, grāmatas māksliniece Gundega Muzikante. („Mansards” un Eduarda Smiļģa Teātra muzejs)

Komunistiskā genocīda upuru piemiņas dienā 25. martā Latvijas Okupācijas muzejs atvēra grāmatu *Ar bērna acīm*, kas veidota, izmantojot divu 1949. gada deportācijas piedzīvojušu cilvēku – **Benitas Eglītes**, dzim. Plezeres un **Andas Līces** liecības, atmiņas un pārdomas. Grāmatā publicētie Benitas zīmējumi ar paskaidrojumiem, kas ar bērna skatījumu atklāj dzīvi izsūtījumā no 1949. līdz 1956. gadam, ir papildināti ar viņas 2016. gadā Latvijas Okupācijas muzejam sniegtās intervijas fragmentiem. Dzejnieces Andas Līces pārdomas tapušas 2020. gadā, iedvesmojoties no Benitas zīmējumiem un teksta, savijot tos ar pašas piedzīvoto.

Profesora Dr. hist. **Ērika Jēkabsona** vadībā iznākusi autoru kolektīva grāmata *Karš un sabiedrība Latvijā 1914–1920* ir pirmais mēģinājums Latvijas historiogrāfijā analizēt Pirmā pasaules kara un Neatkarības kara ietekmi uz sabiedrību. Kā karš iespaido sabiedrības ikdienu? Kādas ir kara izraisītās krīzes izpausmes? Pārtikas trūkums, slimības, pieaugošais noziedzības līmenis, izmaiņas gan dzimšu attiecībās, gan augstskolu studentu dzīvē un galveno tautas tradicionālo svētku tradīcijās, atzīmēta arī kara ietekme uz ārzemēs dzīvojošiem latviešiem. (Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds)

TULKOJUMI

Pirmo reizi rasta iespēja vienotā grāmatu sērijā *Jaunā klasika* izdot Baltijas Asamblejas balvas literatūrā laureātu darbus latviešu tulkojumā – igauņu dzejnieces **Enes Mihkelsones** dzeju krājumu *Tornis* (atdzejojis Gundars Godiņš), igauņu dramaturga **Jāna Tetes** lugu krājumu *Tilts* (tulk. Rūta Karma) un lietuviešu dzejnieka **Marcēlija Martinaiša** dzeju krājumu *K.B. aizdomās turamais un citi dzejoļi* (atdzejojusi Pēters Brūveris un Emija Grigorjeva, redaktors – Jānis Elsbergs). Latvijas Rakstnieku savienības priekšsēdētājs Arno Jundze izsaka cerību, ka

arī Lietuvā un Igaunijā varētu rast iespēju izdot Baltijas Asamblejas laureātu darbus.

Eseju krājumā izdoti vācu filozofa **Frīdriha Ničes (Friedrich Nietzsche)** divi darbi — *Par vēstures derīgumu un kaitīgumu dzīvei* un *Par patiesību un meliem ārpusmorālā nozīmē*, kas abi tapuši 1873. gadā (Sastādījis un no vācu valodas tulkojis Iģors Šuvajevs). (Nepuņns)

Šveiciešu rakstnieka **Kristiana Krahta (Christian Kracht)** jaunākais romāns *Mirušie* (tulk. Dens Dimiņš) ir rakstīts pēc džjo-ha-kjū, tradicionālā japāņu Nō teātra shēmas, kur darbība sākas lēni, tad paātrinās un beidzas pavisam ātri. Mirušie ir bezgala vientuļas būtnes, viņi neturas kopā savā starpā, viņi piedzimst vieni, mirst un arī atdzimst vieni. Krahta par šo romānu 2016. gadā saņēmis Hermaņa Heses balvu un Šveices Grāmatu balvu. (Mansards)

Japāņu dzejnieces **Mari Konno** krājums *Sniegs* lasītāju ievēd japāņu tradicionālā žanra – tankas – pasaulē. Grāmata izdota četrās valodās – japāņu, angļu, latviešu un krievu. Tulkojumus veikuši dzejnieki un atdzejojāji Amelia Fielden, Edvīns Raups, Sergejs Timofejevs un Aleksandrs Zapoļs. Grāmatas sastādītājs un redaktors – dzejnieks un atdzejojājs Ivars Šteinbergs. (Orbīta)

Poļu rakstnieka **Marčina Vihas (Marcin Wicha)** eseju krājums *Lietas, kuras es neizsviedu* 2018. gadā saņēmis Polijas nozīmīgāko literāro balvu „Nike”, kā arī Vītolda Gombroviča prēmiju. Eseju krājumu poļu literatūras kritika nosauc par skaistāko un vajadzīgāko tekstu 2017. gadā. (Mansards)

Nobela prēmijas laureātes, baltkrievu rakstnieces un Baltkrievijas opozīcijas pārstāves **Svetlanas Aleksijevičas** vēstures grāmata *Pēdējie liecinieki. Bērni Otrajā pasaules karā* ietverti patiesi cilvēku stāsti. 100 bērības atmiņas par Otro pasaules karu pierakstītas 20. gs. 80. gados, kad rakstniece aptvērusi – kara šausmas tieši un nepastarpināti pārdzīvojušī paaudze pamazām aiziet. „Aleksijeviča neļauj padomju vēsturei palikt uzrakstītai bez cilvēku balsīm – bez tiem, kas gājuši cauri kariem, katastrofām, badam, nabadzībai

un politiskām represijām, ar ko ir pilns 20. gadsimts,” rakstīts The Guardian. 2020. gadā autore bija viena no Baltkrievijas iedzīvotāju protesta pret Lukašenko režīmu līderēm, koordinācijas padomes prezidija locekle. (Latvijas Mediji)

VIZUĀLĀ MĀKSLA

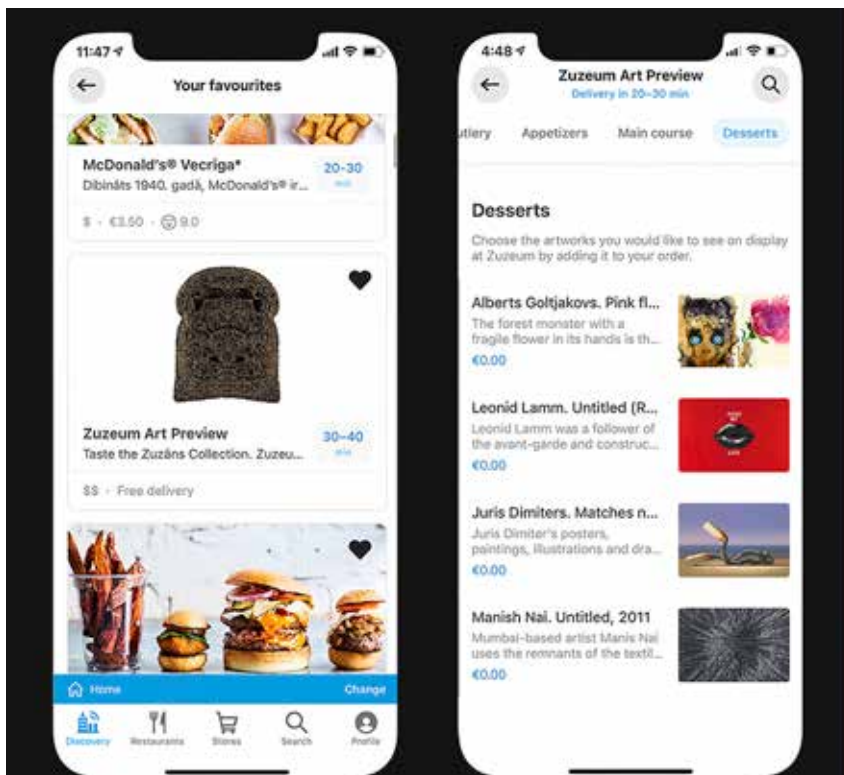
Sakopojusi Linda Treija

Pandēmijas ierobežojumu laikā tapis ēdienu piegādes lietotnes „Wolt” un mākslas centra „Zuzeum” projekts „Zuseum Art Preview”. „Wolt” lietotāji var aplūkot ēdienkartes tipa izstādi, atzīmēt sev tīkamākos darbus un iegādāties biļeti, ar kuru varēs apmeklēt „Zuseum” izstādi pēc ierobežojumu atcelšanas, cerams, tuvākajā nākotnē. Mākslas darbu ēdienkarte / Zuzānu kolekcijas mākslas izstāde ik pa laikam mainīs virtuālo ekspozīciju. Dinās un Jāņa Zuzānu kolekcija, ar vairāk nekā divdesmit tūkstošiem dažādu žanru mākslas darbu, ir skaitliski lielākā privātā Latvijas mākslas kolekcija pasaulē.

Latviešu mākslas nedēļas nogale „Šī māksla ir jauna” (ŠMIJ), kura notiek Toronto ik gadus jau no 1973. gada un kurā piedalās latviešu jaunieši no Kanādas un ASV, šogad notika virtuāli 12. un 13. martā. Pasākuma organizatori nolēma pārdēvēt šī gada notikumu no „ŠMIJ” uz „JIMŠ”, nosaucot to par „atmugurisku ŠMIJ”. Jaunie mākslinieki satikās virtuālajā telpā un atklāja mākslas darbu virtuālo galeriju. Bija iespēja piedalīties seminārā par cepšanas un dekorēšanas mācām, ko vadīja Anna Inveisa, izbaudīt jaunu kokteiļu mikšēšanas priekus, kuras ierādīja miksoļģists Māris Zariņš, un tuvāk iepazīties ar litogrāfijas drukāšanas iespējām ŠMIJ tautas iemīļotākās mākslinieces Austras Jerumanes vadībā. JIMŠ virtuālo izstādi vēl kādu laiku varēs apskatīt vietnē <<http://lnjak.com>>.

18. aprīlī zoom platformā bija iespēja virtuāli iedzīlīnāties Pētera Dajevska interaktīvajā lekcijā „Latviešu scenogrāfa un mākslinieka Ēvalda Dajevska pasaule – pazīstamais un nepazīstamais”, kuru rīkoja latviešu kultūras biedrība „Tilts”. Lekcijā tika apskatītas mākslinieka scenogrāfa gaitas gan latviešu teātra laukā, sākot jau ar bēgļu nometnēm Vācijā, gan Brodveja teātra un citu kompāniju uzvedumos un projektos Amerikā. Lektors izrādīja lielu klāstu ar mākslinieka gleznām, skicēm un skatuves maketiem, kā arī pieskārs citiem interesantiem Ē. Dajevska dzīves faktiem. Lekcijas nobeigumā daudzi no pasākuma apmeklētājiem dalījās ar atmiņām kā viņu dzīves ir ietekmējusi mākslinieka daiļrade un darbi.

SKAIDRĪTE (dz. Celma, 1927.15. XI - 2021.13. II)

un JĀNIS (1924.19.VII - 2021.17.II)

KRĒSLIŅI

Kad lūza uzticīgais dzīves balsts, pēc dažām dienām platos spārnus sakļāva un galvu nolika arī pats *Pelikāns*. Skaidrītes dzīve centrējās ģimenē, kur viņa kļūst par plašas un latviskas dzimtas vecmāmiņu un vecvecmāmiņu, kuŗi šodien mājā Zviedrijā, Vācijā un Latvijā. Viņas dzīves gājums ir privāts un mūsu tautu bagātinājis caur dzīvesbiedru Jāni, bērniem Zuzi, Māru un Jāni un vienpadsmit mazbērniem un mazmazbērniem. Jānis seniors bija literāts un *jaungaitnieks*, tāpēc grību vēl dažus piemiņas vārdus veltīt tieši viņa dzīves gājumam un devumam.

Dzejnieks, vēsturnieks, bez doktora grāda vai profesora titula, bibliotēku zinību maģistrs, Ņujorkas pilsētas bibliotēkas galvenais bibliotekārs, Starptautisko attiecību padomes bibliogrāfs, *Jaunās Gaitas* redakcijas loceklis (1959-1962), neskaitāmu rakstu autora latviešu un angļu valodas periodikā (to starp *Jaunajā Gaitā* un trimdas avīzē *Laiks*), Raistera fonda laureāts (1995), Trīju Zvaigžņu ordeņa kavalieris (1998), Anšlava Eglīša un Veronikas Janelsiņas fonda laureāts (2009). Un – *Pelikāns* ...

Piedzimis Mālpilī, uzaug Rūjienā, absolvē Rīgas 2. pilsētas ģimnāziju. 1943. gadā iesaukts Vācijas gaisa spēku izpalīgos, nesekmīgi mēģina izbēgt uz Zviedriju. Pēc kara studē Tībingenas un nobeidz Kolumbijas universitāti, līdzdzīvo Ņujorkas latviešu „Elles ķēķa” bohēmā, māca latviešu skolā, apprec Skaidrīti. Drīz piesakās trīs jaunie. 1960. gadā Krēšliņš publicē dzeju krājumu *Tomēr, es atceros*. Pēc tam citas grāmatas ilgi nerodas, bet risinās neatlaidīgs rakstu pētišanas darbs un dziļdomīgu apceru un dzejoļu izvirzums periodikā. Pusgadsimtu vēlāk Latvijas atjaunotajā brīvvalstī tos izdod 3 kopotu rakstu sējumos:

Ceļi un neceļi (2004), *Vēstures vārtos* (2006), *Laikmeta liecības* (2008).

Pārlasot un pārdomājot daļu no lielā kalna, kas publicēts par viņu un ko rakstījis viņš pats, Jānis rādās tikpat dziļi komplicēts kā tā bibeliskā un kultūrvēsturiskā simbolika, ar ko viņš mūža tecējumā pakāpeniski apvijis grotesko putnu pelikānu, kas 1950.-os gados uzrunāja viņu Bronksas zooloģiskajā dārzā. Gadu tecējumā tas kļūst par Krēšliņa *alter ego*, un draugi sāk saņemt vēstules parakstītas – *Pelikāns*.

Mīļais Pelikān, kad dzejnieks Rimants Ziedonis komentēja *Literatūrā un Mākslā*, ka „... pelikānam izdējusies milzīgi savāda ola ... [un] ... nabaga pelikāns jau esot palicis drusku dīvains”, tu *Jaunajā Gaitā* atbildēji: „... viņš nav dīvains, kā dažs labs domā. Viņš tikai, kā parasti, nodarbojas ar pieminēšanu ...”. Jāni, tu biji *pieminētājs*, tā ir tava atslēga. Nelaiķes dzejnieces Intas Ezerģailes vārdiem, Tava dzeja ir „dzeja, kas piemin”, un cieņpilna priekšgājēju pieminēšana ir atslēga, ar kuŗu tu mums vēri vēstures vārtus. Tā neizslēdz apdomātu kritiku un mītu atmaskošānu un noraidīšanu – jo arī atmetami mīti prasa atcerēšanos un pieminēšanu, nevis aizmiršanu vai ignorēšanu. Tāpēc jau arī pastāv mitoloģija – un turpina dzīvot *Pelikāns*. Lai pieminam un neaizmirstam.

Juris Šlesers

MODRIS ZIHMANIS
(1927.01.XII-2021.08.III)

Pavasara cīruļputeņi atnesa sēru vēsti. 8. martā 93 gadu vecumā no mums uz mūžu šķīrās nacionālais partizāns, apvienības Daugavas Vanagi biedrs, Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks un Viestura ordeņa saņēmējs, Latvijas Rakstnieku savienības biedrs Modris Zihmanis. Īsts Latvijas patriots, kurš uzticību savai valstij pierādījis nevis ar runām, bet ar darbiem, kas raksturojami ne mazāk kā ar vārdu „varonība”. Padomju gulagu sistēma, 15 ieslodzījuma gadus pārdzīvotās ciešanas un pazemojumi viņu nespēja salauzt. Cilvēks, kura augstākais tikums bija cilvēcība un vienkāršība. Latvietis ar lielo burtu. Liepājnieks.

Literatūrā Modra Zihmaņa talants vispilnīgāk izpaudās dzejā. Pirmās iestrādes poēzijas žanrā tapa jau lēģeros. Viņa lirika atdzejota ungāru un vācu valodā. 2008. gadā par godu Latvijas Valsts proklamēšanas 90. gadadienai Ungārijas Republikā nāca klajā dzejnieka krājums ungāru un paralēli latviešu valodā „Vēstules Margrietiņai // Levelek Margarétához” (Sombatheja; izdevējs – Rietumungārijas Universitāte), savukārt 2009.

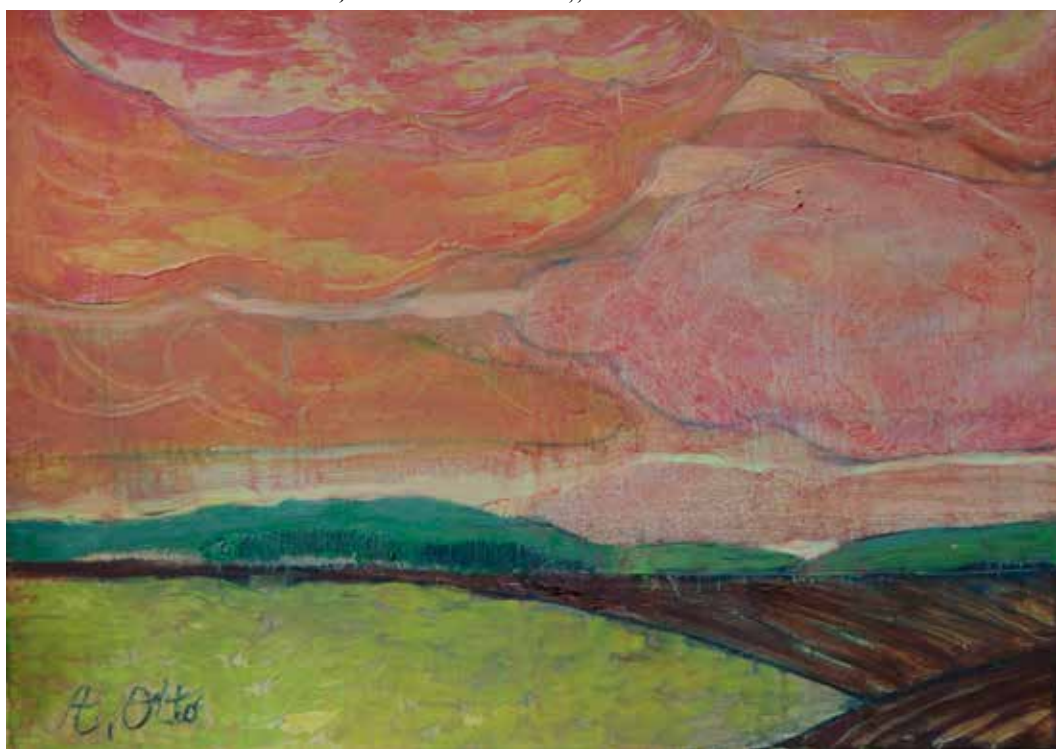
gadā paralēli vācu un latviešu valodās iznāca Modra Zihmaņa dzejas krājums „Sibirischer Hardrock // Sibīrijas smagais roks”.

Mēdz teikt, ka neesot neaizvietojamu cilvēku. Ir. Pavisam nedaudzi, bet ir. Modris Zihmanis simpatizēja gandrīz ikvienam, ar kuru bija lemts krustoties viņa ceļiem. Gan literātiem, no kuriem vairāki kļuva par Zihmaņu ģimenes draugiem daudzu gadu garumā, gan kolēģiem. Miers, paļāvība, laipnība un cilvēcība, ko viņš izstaroja, pēc tikšanās reizēm sildīja vēl ilgi. Tagad tās vairs ir tikai atmiņas...

Lāsma Gaitniece

Andra Otto-Hvoinska. Ziemeļvidzemes debesis. Eļļa uz audekla 50×70 cm. 2020

skat Lindas Treijas rakstu 36. lpp

JAUNĀS GAITAS LABVĒLI

Zīm. Agnese Matisone

*Vendīgs auga ozoliņš
Vendīgā kalniņā:
Vara saknes, zelta zari
Sudrabiņa lapiņām.*

LD 34 066, 12

Kopš 2010. g. līdz šim ziedojuši...

Z E L T A (no \$500)

Anna un Sandors Abeni
Voldemārs un Irēne Aveni
Nikolajs Balabkins
Sigurds Brīvkalns
Ingrīda un Nikolajs Bulmaņi
Oļģerts Cakars
Rīta Drone
Šellija Ekmane
Andrievs Ezerģailis
Līga Gaide
Rīta Gāle
Vitauts Kalniņš
Andrejs un Ilona Ķīse
Ruta Kupce
Didzis Liepiņš
Guntis Liepiņš
Guna Mundheim
Arturs Neparts
Valters Nollendorfs
Juris un Silvia Orle
Andrejs Ozoliņš
Jānis Peniķis
Juris Petričeks
Ilze Plaudis
Andris Priedītis
Kristīna Putenis
Jānis M. Riekstiņš
Māris Roze
Jautrīte Saliņa
Mārtiņš Saulespurēns
Knuts Skujenieks
Ilgvars Šteins
Juris Ubāns
Lauma Upelnieks Katis
Kārlis Vasarājs
Lilīta Zaļkalne
Lilija un Manfreds Ziverts
Amerikas Latviešu apvienība
Latviešu kultūras biedrība TILTS
Latviešu Rakstnieku apvienība
ANONĪMI – 2

S U D R A B A (\$100 - \$499)

Biruta Abuls
Pēteris Alunāns
Andrejs Baidiņš
Ilgors-Ivars Balodis
Vilnis Baumanis
Ilgonis Bērsons
Evarists Bērziņš
Wilma Teness un Uģis Bērziņš
Maija Bišmanis

Uldis Bluķis
Valda Bolis
Vilma Bolšteins
Ilze Bregzis
Jānis Brežinskis
Leons Briedis
Laila un Pāvils Cakuli
Māra un Ojārs Celles
Vija Celmiņš
Juris Cilnis
Gundega Dāvidsone
Aina Dravnieks
Jānis Eglītis
Ligita Galdiņa
Esmarelda Gaiķe
Lelde Gilman
Uldis Grava
Richards Grigors
Lolita Gulbis
Voldemārs Gulēns
Valda Gustavs
Sibilla Hershey
Maija Hinkle
Vija Ilziņa
Ingrīda Jākobsona
Dzintra Janavs
Laima Kalniņa
Tija Kārkle
Fred A. Keire
Gundars Ķeniņš Kings
Dace Ķezbers
Mirdza Krastiņa
Egīls Kronlins
Kazimirs Laurs
Ilze Lāce-Verhaeghe
Ieva Lerchs
Valda Lēvenšteina
Maruta Lietiņa-Ray
Jānis Lindbergs
Sarmīte Lunde
Aija Medenis
Modris Mednis
Melburnas Latviešu biedrība
Vija Moore
Lalita Muižniece
Sarņa Muižniece Liepiņa
Martha Munters
George Neimanis
Ausma Matcate-Nonācs
Jānis J. Pirktiņš

Gundars Pļavkalns
Guntis un Māra Plēsumi
Vilis M. Plinte
Vaiva Puķīte
Ieva Puris
Ausma Rabe
Astrīda Ramrath
Velta Reimanis
Jānis Rogainis
Helmi Rožankovska
Gerda Roze
Astra un Andris Rozes
Juta Savage
Alfreds R. Semeiks
Aina Siksna
Maija un Juris Šleseri
Ojārs un Zinta Sovers
Ilona un Raimonds Staprāni
Irīna un Dailons Štauers
Rasma Stelps-Kiršteins
Zenta Stengels
Ruta Straumanis
Maksims Strunskis
Eleonora Šturma
Biruta Sūrmane
Miķelis Svilāns
Tupešu Jānis
Dagmāra Vallena
Pāvils Vasariņš
Zigrīda Vidners
Māra Vīksniņa
Aivars Vilemons
Maija Vītola
Rasma Vītola
Vilis Vītols
Maruta Voitkus-Lūkins
Zigfrīds Zadvinskis
Irma Zālīte
Māra Zandberga
Modris un Gita Zandbergi
Ģirts Zēgners
Aija Zommers
Gunars Zvejnieks
Kārlis Žubeckis
Amerikas Latviešu palīdzības
fonds (LRFA)
Amerikas Latviešu Tautiskā
savienība (ALTS)
SIA Drukātava
ANONĪMI – 2

B R O N Z A S (līdz \$99)

Ivars Antēns
Ritvars Asbergs
Adolfs Avens
Māra Beldava
Aija Bjornson
Andrejs Brošs
Jānis Dimants
Lidija Dombrovska Larsena
Lauris Eglītis
Ligita Evans
Edīte Franklin
Dace Frišs
Marta Grinberga
Ilga Harrington
Silvija Jones
Liena Kaugara
Ojārs Krātiņš
Tija un Maigonis Krūmiņš
Indulis Lācis
Jānis Langins
Dagmāra Lejnīeks
George Liepiņš
Ieva Liepkaula
Laima Martinska
Rūta Mežavilka
Modris Morozovs
Ilze Mueller
Agate Nesaule
Baiba Ozola
Andris un Māra Padegi
Lilija Pencis
Rita Podnieks
Dzidra Purmale
Ina Purviņa
Vitolds Rācenis
Dzidra Razevska-Upāne
Austra Reine
Marga Reinholds
Silvija Rūtenberga
Guntā Semba
Ilze Šimane
Olga Taylor
Linda Treija
Leo Trinkuns
Aina Urdze
Ieva Vidners
Astra Zemzars
Aija Zichmane

JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors:

Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
juris.zagarins@gmail.com
Telefons 413-732-3803; 413-519-8266

Mākslas redaktore:

Linda Treija <lindatreija6@gmail.com>

Literatūras redaktors:

Vladis Spāre <vladis.spare@gmail.com>

Redakcijas kolēģija un konsultanti:

Dace Aperāne, Voldemārs Avens, Vita Gaiķe, Lāsma Gaitniece, Anita Liepiņa, Uldis Matīss, Maija Meirāne, Juris Šlesers, Lienīte Medne-Spāre, Lilita Zaļkalne

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
1515 Richmond Hwy, Apt. 805
Arlington, VA 22202, U. S. A.
<tijalaura@comcast.net>

JG mājas lapa:
<jaunagaita.net>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un tekstus, atsaukšanās uz *JG* ir obligāta.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt Jurim Žagariņam.

PĒRCIET! DĀVINIET! ATBALSTIET!

Latvijā *Jauno Gaitu* meklējiet Jāņa Rozes un Zvaigznes ABC veikalos un Latvijas Okupācijas muzejā. Bibliotēkās lasiet par brīvu!

JAUNĀS GAITAS ABONĒŠANA:

1 gadam: USD 39 = CAD 47 = EUR 32
2 gadiem: USD 76 = CAD 92 = EUR 63

Atsevišķa *JG* numura cena ar piegādi:

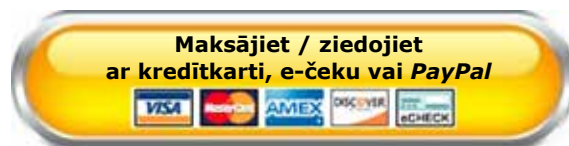
USD 10 = CAD 12 = EUR 8

Visās valstīs vienādi, atbilstoši pastāvošajam valūtas kursam

Čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei, uz čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*

Ziedojumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

**MAKSĀJUMUS UN ZIEDOJUMUS
VARAT ARĪ NOKĀRTOT JG MĀJAS LAPĀ
<jaunagaita.net> nospiežot pogu:**

**JAUNO GAITU VARAT ARĪ PASŪTĪT STĀJOTIES
SAKAROS AR MŪSU PĀRSTĀVJIEM:**

EIROZONĀ (maksājumi euro valūtā)

Lilita Zaļkalne
Himlabacken 10, Solna, S-170 78, Sweden
e-pasts: <lilita.zalkalns@tele2.se>
Bankas konts: Nosaukums „Ad Notam“
BIC code - NDEASESS
IBAN number - SE32 9500 0099 6018 0766 9708
Īpaši ZVIEDRIJĀ:
Pasta tekošais rēķins: Nosaukums „Ad Notam“
Postgiro konto nr 76 69 70-8

AUSTRĀLIJĀ (maksājumi Austrālijas valūtā)

Imants Līcis
Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca „Rīga“
P.O. Box 457
Strathfield, NSW 2135
Tel.: 02 9744 8500; Mob.: 0405 013 575
e-pasts: <slb_riga@bigpond.com>

LITERATURE

In the frontispiece of our summer issue, writer Nora Ikstena delivers an eloquent eulogy for poet Uldis Bērziņš (1944-1920).

Five poets offer selections of their recent work: Jānis Hvoinskis, *7 Beautiful Poems for My Beloved*; Māris Salējs, *But Now*; Jānis Tomašs, untitled; Alise Mētra, *When Afraid*; and Andris Bulis, samples from two published collections.

Five writers offer short stories: Inguna Bauere, *Thus Passes the Glory of the World*; Laura Vinogradova, *About the Dress*; Ilze Lāce, *The Camp's Red Bowl*; Rute Kārklīņa, *Smog*; and Agnese Zarāne, *Pigtails*.

VISUAL ART

Linda Treija, president of the American Latvian Artists Association, introduces our cover artist Andra Otto-Hvoinska, who lives in Riga. Six of her paintings are included in this issue.

Anna Zaiņinska-ILL and Maira Bundža introduce Gundega Peniķe, an artist in ceramics, whose work was exhibited earlier this year at the South Bend Museum of Art in Indiana.

MUSIC

Composer Juris Ķeniņš writes that Jānis Kalniņš (1904-2000), of all Latvian musicians in exile, was the most successful at restarting his career upon emigration in 1948, resuming work as organist, conductor and composer in New Brunswick, Canada. He is the composer of the opera *Hamlet*, which was first performed in Latvia in 1943, and is scheduled to be performed again in 2022 on the stage of the Latvian National Opera in Riga.

Conductor/composer Andrejs Jansons comments on a new edition of the hymnal of the Latvian Lutheran Church in Exile.

HISTORY

Ojārs Spārītis, professor at the Latvian Academy of Art, shares an article presented last year at an international conference on the history of the duchy of Courland and Semigallia in Kuldīga, Latvia, titled "The Manor as an Economic-Social Complex". The manor houses of the ruling German aristocracy are described in their various states of ruin and readaptation to modern life.

Agnija Lesničēnoka, a doctoral candidate at the University of Latvia, writes about art historian, philosopher and artist Jānis Siliņš (1896-1991). Siliņš sought to identify what makes a Latvian artist's art Latvian, even when living in protracted exile.

ABOUT BOOKS

Anda Ogrīņa: Gabriela Babnika (Babnik). *Sausmaļais (Dry Season)*, a novel translated from the Slovenian language.

Kaspars Zalāns: Lote Vilma Vītiņa. *Meitene (The Girl)*, a collection of poems.

Silvija Ģibiete: Maija Krekle. *Vēlreiz tu un es (You and I Again)*, a novel translated from the Lithuanian language.

Silvija Ģibiete: Agita Gritāne. *Jēkabs Bīne*, a book of art reproductions and photographs from the personal archive of the artist Jēkabs Bīne (1895-1955).

Lāsma Gaitniece: Kristina Sabaļauskaite (Sabaljauskaitė). *Pētera imperātore (Peter's Empress)*, translated from the Lithuanian, a historical novel on the life of the wife of tsar Peter I of Russia. She succeeded him as empress Catherine I.

Eva Mārtuža: Māra Svīre. *Bailes no dziļuma (Fear of the Deep)*, a novel about one woman's place in Latvian society.

Kristīne Ilziņa: Laima Kota. *Cilvēks ar zilo putnu (The Man with the Blue Bird)*, a biography of writer Anšlavs Eglītis (1906-1993).

BRIEFLY NOTED

Members of our editorial staff report news of recent cultural events, including awards, art exhibits and new books published.

IN MEMORIAM

We mourn the passing this year of Skaidrīte Krēsliņa, poet/historian Jānis Krēsliņš and poet Modris Zihmanis.

